

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

**BİR SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI:
ÇERKES (ADİGE) BOYLARINDAN ŞAPSIĞLARIN VE KABARDEYLERİN
GÜNÜMÜZDEKİ GÖÇ VE KİMLİK ALGISI**

Özge ŞAHİN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

BİR SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI:
ÇERKES (ADİGE) BOYLARINDAN ŞAPSIĞLARIN VE KABARDEYLERİN
GÜNÜMÜZDEKİ GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

Özge ŞAHİN

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Özge ŞAHİN tarafından hazırlanan “Bir Sözlü Tarih Çalışması: Çerkes (Adige) Boylarından Şapsığların ve Kabardeylerin Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı” başlıklı bu çalışma, 22.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yunus KOÇ (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Nagehan ÜSTÜNDAĞ ÖZDEMİR (Danışman)

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yunus KOÇ

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

20.10.2013

(İmza)

Özge ŞAHİN

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir
*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Dr. Öğretim Görevlisi Nagehan ÜSTÜNDAĞ ÖZDEMİR danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

20/02/2019

İmza

Özge ŞAHİN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici ve destek olan değerli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Görevlisi Nagehan ÜSTÜNDAĞ ÖZDEMİR'e, yüksek lisans eğitimim süresince ilgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü sayın Prof. Dr. Yunus KOÇ'a teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Düzce ve Kayseri'de gerçekleőtirdiğim görüşmelerde büyük bir özveri ile bana destek olan tüm Çerkes arkadaşlarıma, görüşmelerde tüm açıklıkları ve samimiyetleri ile görüş ve düşüncelerini paylaşan Șapsıę ve Kabardey katılımcılara teőekkürü bir borç bilirim.

Çalıőmalarım boyunca maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan annem Leyla ŞAHİN'e, babam Neőat ŞAHİN'e, her türlü kahrımı çeken kardeşim Özhan ŞAHİN'e ve yaőadığım sürece şahit olan tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Özge ŞAHİN

ÖZET

ŞAHİN, Özge. *Bir Sözlü Tarih Çalışması: Çerkes (Adige) Boylarından Şapsığların ve Kabardeylerin Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Çerkesler, 19. Yüzyılda Rusya'nın uyguladığı yayılcı politikalar sonucunda aralarında Türkiye'nin de olduğu pek çok ülkeye göç etmeye zorlanmıştır. Çerkeslerin göçe zorlanma nedenlerinden, yaşadıkları göç sürecinin tarihine ve sonuçlarına yönelik pek çok araştırma ve çalışma yapılmıştır. Ancak, günümüzde Türkiye'de varlığını sürdüren Çerkeslerin göç ve kimlik algılarına ilişkin sözlü tarih çalışmaları nadirdir. Bu tez ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında varlığı yadsınamayacak düzeyde olan ve halen Türkiye'de etkin bir çoğunluğu oluşturan Çerkeslerin yaşadıkları tarihi süreç ile sahip oldukları kültürel ve etnik kimlikler açısından algılarındaki değişimleri ya da değişmeyen düşünceleri elde etmek ve değerlendirmek amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda tezin birinci bölümünde kuramsal çerçeve çizilmiş ve “göç”, “zorunlu göç”, “hafıza”, “kimlik”, “göç algısı” kavramları tanımlanmıştır. Kuramsal çerçevenin ardından ikinci bölümde, Çerkeslerin Kafkasya'dan Türkiye'ye göçünün ve iskânının tarihsel süreci aktarılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde sözlü tarih yöntemi kapsamında Çerkes boylarından Şapsığlardan 5 kişi ile Düzce'de gerçekleştirilen mülakatlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Çerkes boylarından Kabardeylerden 5 kişi ile Kayseri'de yapılan mülakatlar ele alınmıştır. Gerçekleştirilen mülakatlar, “göç, kimlik, hafıza ve algı” kavramlarından faydalanılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Adige, Çerkes, Şapsığlar, Kabardeyler, göç, sürgün, hafıza, kimlik, algı, sözlü tarih.

ABSTRACT

ŞAHİN, Özge. *An Oral History Study: The Perception of Migration and Identity by Circassian (Adygea) Clans - Shapsugs and Kabardins*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

Circassians were forced to emigrate to many countries including Turkey in the 19th Century as a result of Russia's expansionist policies. A good deal of researches and studies have been carried out about the reasons for the forced migration of Circassians together with the history and consequences of the migration process. However, oral history studies related to the perception of migration and identity by the Circassians have been regarded as rare in Turkey. This thesis aims to obtain and assess the perception changes or unaltered thoughts of the Circassians whose presence in the establishment of the Republic of Turkey is undeniable and who currently form an effective majority in Turkey, in terms of their cultural and ethnic identity along with the historical process.

In line with the purpose mentioned above, the theoretical framework is drawn in the first chapter of the thesis and the concepts “migration”, “forced migration”, “memory”, “identity” and “perception of migration” are defined in detail. Upon the theoretical framework, in the second chapter, the historical process of immigration and settlement of the Circassians from the Caucasus to Turkey is stated. In the third part of the study, the interviews with 5 participants from the Shapsugs, a Circassian clan in Düzce are examined. In the fourth chapter, the 5 interviews with the Kabardians, another Circassian clan mostly settled in Kayseri are discussed. All the interviews are assessed by making use of the concepts “migration, identity, memory and perception”.

Key Words

Circassian, Adygea, Shapsugs, Kabardins, migration, exile, identity, perception, memory

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI BİLDİRİM.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
ÖNSÖZ	xi

GİRİŞ:

Konu ve Amaç.....	1
Yöntem	2
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE KAVRAMLAR: GÖÇ ve KİMLİK	6
1.1. Göç ve Türleri	6
1.2. Zorunlu Göç ve Sürgün.....	10
1.3. Göç ve Tarihsel Hafıza.....	12
1.4. Kimlik Nedir ve Nasıl Oluşur?	14
1.5. Kimlik Algısı.....	17
1.6. Kollektif Kimlik	18
1.7. Göç ve Kimlik Algısı	20
2. BÖLÜM: TÜRKİYE'YE ÇERKES (ADİGE) GÖÇÜ VE İSKÂNI.....	27
2.1. Çerkes(Adige) Göçü Tarihi	27
2.2. Çerkes (Adige) Boylarından Şapsığların Türkiye'ye Göçü, İskânı ve Çoğunlukla Yaşadıkları Yerler	32
2.3. Şapsığların Düzce'ye İskânı	33

2.4. Çerkes (Adige) Boylarından Kabardeylerin Türkiye'ye Göçü, İskânı ve Çoğunlukla Yaşadıkları Yerler	35
2.5. Kabardeylerin Kayseri'ye İskânı	36
3. BÖLÜM: ŞAPSİĞLARDA GÖÇ VE KİMLİK ALGISI	40
3.1. Şapsığlarla Yapılan Mülakatlar.....	40
3.2. Şapsığların Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı.....	55
4. BÖLÜM: KABARDEYLERDE GÖÇ VE KİMLİK ALGISI	58
4.1. Kabardeylerle Yapılan Mülakatlar	58
4.2. Kabardeylerin Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı	78
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	84
EKLER:	
EK 1. Mülakat Kapsamında Katılımcılara Sorulan Tematik Sorular	90
EK 2. Görüşme Bilgi Kartı	91
EK 3. Sözlü Tarih Sözleşmesi.....	92
EK 4. Görüşme Yapılan Katılımcılar.....	93
EK 5 - 14. Görüşmelerde İmzalanan Sözlü Tarih Sözleşmeleri.....	94
EK 15 - 19. Görüşmelerde Çekilen Fotoğraflar.....	104
EK 20. Orijinallik Raporu.....	109
EK 22. Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu	110
EK 24. Turnitin Benzerlik İndeksi	111

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Kimlik Türleri ve Kimlik Algıları	16
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: İki Boyutlu Kültürleşme Modeli.....	23
Şekil 2: Üç Boyutlu Kültürleşme Modeli.....	23

ÖNSÖZ

"Çerkesler bizi sevmezler. Biz onları, özgür çayırlarından çıkardık. Avlularını yıktık. Birçok kabile tümüyle yok edildi..."

Rus Tarihçi Zaharyan¹

"Köylere gece karanlığında dalıvermek adet haline gelmişti. Gece karanlığının örtüsü altında Rus askerlerinin, ikişer üçer evlere girmesini izleyen dehşet sahneleri öylesineydi ki, bunları hiçbir rapor görevlisi aktarmaya cesaret edemezdi..."

Kont Lev Tolstoy²

154 yıl önce yaşananlara ışık tutan bu dizeler/sözler, bir milletin yaşam mücadelesine, yurdunu savunma pahasına yaşadığı acılara şahitlik etmektedir. Çerkesler, direndi..Ancak bu direniş, istenildiği gibi sonuçlanmamakla beraber dünya tarihinde öne çıkan olaylar arasında yerini aldı. Kimi göçmek zorunda kaldı, kimi zorla gönderildi ya da hayatına son verildi.

Dedem, Hatko Tahsin Şahin..4.nesil...yaşadığı topraklara minnet duyan, geçmiş acıları asla unutmayan ve unutturmayan dedem.. Bu çalışmayı yapmaya karar vermemde etkili olan dedem ve yaşlılarıdır. Onlara böyle bir çalışma yapmayı kendime bir borç bilerek yola çıktım. Umarım, bu tez onlara layık bir çalışma ve anı olacaktır.

Saygılarımla
Özge Şahin

¹ <http://www.cerkesya.org/kafkasya/tarih/surgun-soykirim/item/1442-buyuk-cerkes-surgunu>

² <http://www.cerkesya.org/kafkasya/tarih/surgun-soykirim/item/1442-buyuk-cerkes-surgunu>

GİRİŞ

KONU VE AMAÇ

Bu çalışma ile Kafkasya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler sonucunda bu topraklara yerleşmek zorunda kalan, günümüze kadar Türkiye'de yaşamlarını sürdüren Çerkeslerin³ yaşadıkları tarihi süreç ve sahip oldukları kültürel ve etnik kimlikler açısından algılarındaki ve hafızalarındaki değişimleri ya da değişmeyen düşünceleri tespit etmek ve değerlendirmek amaçlanmıştır.

Çerkeslerin kendi vatanlarından ayrıлып Türkiye topraklarına ve farklı ülkelere yerleşme nedenlerinden, yaşadıkları göç sürecinin tarihine ve sonuçlarına yönelik pek çok araştırma yapılmış ve pek çok çalışma ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, günümüzde Türkiye'de varlığını sürdüren Çerkeslerin göç ve kimlik algılarına dair araştırmalar nadirdir. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında varlığı yadsınamayacak düzeyde olan ve halen Türkiye'de etkin bir çoğunluğu oluşturan Çerkeslere bir kulak vermek, kendilerine aktarıldığı ve kendilerinin ifade edebildiği kadarıyla Çerkesleri dinlemek ihtiyacı doğmuştur. Özellikle olayları birebir yaşayanlardan dinleyen yaşlılar ve yaşananları yalnızca kendilerine anlatılan hikâyelerden bilen gençlerin gözünden iki farklı yaklaşımı görmek de bu çalışma kapsamında amaçlanmıştır.

İlk olarak, Şapsığların ve Kabardeylerin Türkiye'ye geliş süreçleri ile ilgili olarak ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu konuyla ilgili mevcut çalışmalara da bakılmıştır. Ardından, tarihsel hafıza, algı, kültürel kimlik üzerine okumalar yapılmış ve sözlü tarih çalışmasında kullanılmak üzere gereken mülakatlar için bu bilgiler ışığında sorular

³ Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde 'Çerkez' olarak geçen kelime yerine 'Çerkes' kelimesinin tercih edilmesinin nedeni: Bala'ya göre (Aktaran: Şahin, 2016, s. 2783) Kuzeybatı Kafkasya'nın Azak ve Karadeniz sahilleri ile bu sahillere yakın step ve dağlık bölge halkına verilmiş birçok isim arasında, en yaygın olarak kullanılan "Çerkes" kelimesidir ve Türkçede "Çerkes" veya "Çerkez", Arapçada "Şerakes", Rusçada "Cherkess" ve Avrupa dillerinde "Circassian" gibi çeşitli şekillerde geçmektedir (Boz, 2010, s. 27). Tanımlar incelendiğinde de Çerkes kelimesindeki -s harfinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, Çerkeslere yönelik hazırlanan birçok kitap, tez, makale gibi çalışmalarda da 'Çerkes' kelimesi kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse: *Çerkesler* (Bala, 1977), *Çerkes Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık* (Boz, 2010), *Türkiye'de Çerkesler-Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı* (Kaya, 2011), *Şu Bizim Çerkesler* (Öner, 2014), *Çerkeslerin Kökeni* (Namıtok, 2009). Bu açıklama ve örnekler doğrultusunda, tez kapsamında 'Çerkes' kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir.

hazırlanmıştır. Bu iki boyun çoğunlukla yaşadığı bölgelerden Şapsığlar için Düzce, Kabardeyler için ise Kayseri ziyaret edilmiş olup bu konu hakkında yardımcı olabilecek kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Son olarak, bu çalışmalar sonucunda, sözlü tarih ve tez yazım yöntemlerine başvurularak tez oluşturulmuştur.

YÖNTEM

Tarih araştırmalarında bir yöntem olarak kullanılan sözlü tarih, McAdoo'ya göre (Aktaran: Avcı Akçalı ve Aslan, 2012, s. 671) belirli bir olayın yaşandığı dönemde yaşamış, bir olaya dolaylı ya da doğrudan iştirak etmiş ya da bir olaya şahitlik eden insanların tecrübelerini doğrudan dinleme şansı bulmuş kişilerden veri elde etme yöntemidir. Ayrıca sözlü tarih, temel olarak sözlü kaynakları değerlendirerek tarih yazma ya da sözlü kaynakları tarih yazımında kullanma yöntemi olarak da açıklanmaktadır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006, s. 5).

Geçmişten günümüze insanların yaşadığı, şahit olduğu her şey tarihin bir parçası olmuştur ve yazılı kaynaklarda tarihi bilgi olarak yerini almıştır. Bu bilgilere ulaşırken yazılı kaynakların yanı sıra sözlü kaynaklar da araştırmacıların başvurduğu önemli kaynaklar haline gelmiştir. Bu noktada, sözlü tarih çalışmalarının en büyük avantajlarından biri, yazılı kaynaklardan elde edilmeyen bazı bilgilere erişim sağlayabilmesidir (Avcı Akçalı ve Aslan, 2012, s. 671). Bununla birlikte, sözlü tarih yönteminin tarih yazımına önemli katkılarından biri de, görüşme yapılan kişilerin yanlış ya da doğru olmayan beyanlarına da değer vermesidir. Ayrıca, kişilerin zihninde yer etmiş yanlış ya da çarpıtılmış anlatımlardan, psikoloji gibi diğer sosyal bilimlerin de yardımıyla anlamlar çıkartarak toplumsal hafıza tartışmalarına önemli katkılar sunmaktadır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006, s. 9). Sözlü tarih, her şeyden önce farklı disiplinlere ve sosyal bilimlerin her alanına katkıda bulunabilecek bir yöntemdir.

Sözlü tarih çalışmalarının temel unsurlarından biri, yapılan görüşmelerdir. Planlanan görüşmeler öncesinde ilk olarak yapılması gereken, çalışmanın konusunun ve kapsamının belirlenmesidir. Bu doğrultuda, yürütülecek çalışmanın kişi odaklı ya da konu odaklı olmasına karar verilmesi gerekmektedir. Kişi odaklı sözlü tarih çalışması, bir kişinin kendi hayatını, hayatında önemli gördüğü olayları, tanıdığı kişileri kendi perspektifinden anlatması iken konu odaklı sözlü tarih çalışması ise geçmişte iz bırakan

bir olay veya süreç hakkında, o olayı veya süreci yaşamış kişilerle yapılacak görüşmeleri kapsamaktadır (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006, s. 11).

Çalışmanın kapsamının ve amacının belirlenmesinin ardından görüşme yapacak kişi, görüşme öncesinde görüşülen kişiye soracağı soruları hazırlamalıdır. Diğer yandan, görüşme yapılacak kişiler de belirli amaç ve kriterler doğrultusunda seçilmelidir. Bilim ve Sanat Vakfı tarafından hazırlanan Sözlü Tarih Araştırmacıları için Pratik El Kılavuzunda belirtildiğine göre (2006, s. 12) “Başarılı bir sözlü tarih projesi, görüşme yapılan insanların sayısı ile değil yapılan görüşmelerin niteliği ile ölçülür. Bu nedenle seçilen kişiye ulaşma sürecinde hatırı geçen referanslar bulmak oldukça önemlidir. Sözlü tarih araştırmalarında daha önceleri toplumca ‘güngörmüş’ olarak nitelendirilen ve 60 yaşın üzerinde insanlar tercih edilirdi. Ancak son zamanlarda özellikle konu odaklı çalışmalarda genç insanların da hayat hikâyelerine/şahitliklerine doğrudan başvurulduğu sıkça görülmeye başlanmıştır.”

Sözlü tarih görüşmelerine görüşmeci için en uygun zaman ve mekâna dikkat edilerek randevu ile gidilmelidir. Bunun yanı sıra, görüşmenin kaydedileceği cihazlarla ilgili her türlü kontrol yapılmış olmalıdır. Ayrıca, görüşme sırasında araştırmacının anlatıcısıyla kuracağı göz teması da görüşme yapılan kişiye güven duygusu vermek adına oldukça önemlidir (Danacıoğlu, 2001, s. 138). Araştırmacının görüşme esnasında kayıt cihazı dışında kendisinin de özellikle kişi, yer ve olaylara yönelik kısa notlar alması, çalışma açısından faydalı olarak görülmektedir.

Sözlü Tarih Araştırmacıları için Pratik El Kılavuzunda özellikle, “Görüşmenin sona ermesiyle birlikte araştırmacının yapması gereken ilk iş, hazırladığı çalışmayı yasal olarak kullanabilmek için, yapılan görüşmenin araştırmacı tarafından kullanılabilmesini onaylar bir belge imzalamaya konuşmacıyı ikna etmek olmalıdır,” hususu ifade edilmektedir. Araştırmacı, hazırladığı bir görüşme formu veya sözlü tarih sözleşmesi ile bu hususu yerine getirecek araçlardan faydalanabilir. Son olarak, görüşme tümüyle deşifre edilmelidir ve metin analizi için hazır hale getirilmelidir (Avcı Akçalı ve Aslan, 2012, s. 682). Sözlü tarih yöntemine dayanan bu çalışmada, nitel veri toplama tekniklerinden mülakat tekniği kullanılmış, araştırılan sosyal gerçekliğin oluşumunda yer almış kişilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Mülakat tekniğinde araştırmacının, kaynak kişilerle yüz yüze görüşmesi (Arslan, 2012, s. 63) veri toplama

teknikinin temelini oluşturmaktadır. Tekniğin çıkış noktası ise “insanların ne düşündüğünü öğrenmek istiyorsan onlara sor” ilkesidir (Arslan, 2012, s. 63).

Mülakat tekniğinin kullanılmasındaki amaç, bu tekniğin sağladığı esneklik ve avantajlardan yararlanmaktır. Derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilmeye çalışılan bilgiler için önceden sorular hazırlanmasına rağmen, bu teknik, görüşme sırasında soruların yeniden düzenlenmesine ve tartışılmasına imkân vermektedir (Arslan, 2012, s.63). Derinlemesine görüşme tekniğinin sağladığı esneklik ile araştırmanın ilk etabı keşfe yönelik bir şekilde gerçekleşmiştir.

Sözlü tarih yöntemi kapsamında konu odaklı bir yaklaşım tercih edilmiştir ve öncelikle mülakat soruları hazırlanmıştır. Sorular belirlenirken, araştırma konusuna bağlı kalınarak katılımcılara ait oldukları kimliği algılayışlarına ve göç süreci ile ilgili aktarılanlara dair düşünülenlere yönelik bilgi edinmek, günümüzde, geçmişten gelen anıların ve sahip olunan kimliğin nasıl algılandığına yönelik hisleri daha derinden anlamak ve açıklamak amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar, bir genellemeye ulaşmaktan çok bu süreçte yaşanan durumları daha yakından keşfetmeyi, göç bağlamında gerçekliğin sosyal inşasını anlamayı ve aktarmayı amaçlamaktadır.

Soru hazırlıklarının ardından seçilen bölgelere yapılacak ziyaretler planlanmış ve görüşme yapılacak kişiler belirlenmiştir. Araştırma kapsamında Düzce’den 5 Şapsığ ve Kayseri’den 5 Kabardey olmak üzere toplamda 10 Çerkes ile görüşülmüştür. Söz konusu kişiler belirlenirken boylar arasından eşit sayıda katılımcı seçilmiş olup katılımcıların kadın – erkek dağılımının mümkün olduğunca eşit olmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların genç – yaşlı ayırımına özellikle dikkat edilmiştir. Bu özelliklerin yanı sıra, katılımcıların görüşme yapılan bölgelerde önerilen ve öne çıkan isimler olması da çalışmaya dâhil edilmeleri konusunda etkili olmuştur.

Sözlü tarih araştırması yönteminin uygulama kurallarına bağlı kalınarak, görüşme çıktılarının katılımcıların izni doğrultusunda kullanılması amacıyla görüşme öncesi katılımcılara görüşmenin niteliğini bildiren ve katılımlarını onaylatan bir onam belgesi olan sözlü tarih anlaşması imzalatılmıştır. Görüşmeler, video ile kayıt altına alınmış olup gereken noktalarda notlar da alınmıştır. Görüşmelerin sona ermesinin ardından, video çekimler deşifre edilmiş ve tez için yararlanılacak kaynaklar haline getirilmiştir.

Gerçekleştirilen görüşmeler esnasında çalışmanın gidişatını etkileyecek şekilde katılımcılar ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Ancak, görüşmelerin kayıt altına alınmasında kullanılan cihazın hafızası ile yaşanan birtakım teknik sorunlar nedeniyle görüşmeler de aksaklıklar meydana gelmiştir. Bununla birlikte, seçilen kişiler, açık ve katılımcı bir tutum sergileyerek çalışmanın konusuna ve amacına uygun şekilde görüşmenin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuşlardır.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE KAVRAMLAR: GÖÇ VE KİMLİK

1.1. GÖÇ VE TÜRLERİ

İnsanoğlu, var olduğu günden teknolojinin en gelişmiş dönemlerini yaşadığımız şu günlere kadar yaşamını sürdürdüğu yerde çeşitli nedenlerden ötürü kalamamış ve kendini bir yer değiştirme hareketinin içinde bulmuştur. Bu yer değiştirme hareketi, göç olarak tanımlanmaktadır. Göç olgusu, yüzyıllardır var olan bir gerçekliktir ve günümüzün de halen dikkat çeken konularından biri olmuştur. Göç eden ya da göçe maruz kalan topluluklar ve insanlar bir şekilde bunu yaşamış ve sonuçlarıyla yüzleşmiştir.

Göç, toplum yaşantısında önemli bir yere sahiptir. Bu unsur, zorunluluk içerse de kendi kendine gelişse de toplumsal ve fiziksel çevre içinde yerini korumaktadır. Bundan dolayı, sosyal yapı ve kültür değerlerini derinden etkileyen değişimlere sebep olması kaçınılmazdır. Göç sonucunda ortaya çıkacak olan toplumsal hareketlenme, göçün nedenleri, uyum sağlanması, göç edilmesine sebep olan düşüncelerin oluşması ve göçün gerçekleştiği ülkenin insanları üzerinde oluşan etkiler, oldukça geniş bir sosyal alan kapsamaktadır. Bu şekilde yaşanan bu durum sosyoloji alanına da girmektedir. Sosyolojide bir alt disiplin şeklinde değerlendirilen değişme, kimlik olgusu, göçün gerçekleşmesi ve kültür sosyolojisi gibi alanlar içinde farklı çalışmalara konu olmaktadır.

Göç, dünya genelinde de özel bir öneme sahiptir. Bir yerden başka bir yere yerleşmek, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda bir geçişkenliğe yol açarak, göç eden toplumları bunun bir paçası haline getirmektedir. Tarih boyunca gerek savaşlar gerek sürgünler nedeniyle birçok toplum bu geçişkenliğin ana unsuru halini almıştır. Bu süreçte kullanılan en önemli araç ise, Batı tarafından kullanılan iletişim araçları olmuştur.

Göç ile iki taraflı bir etkileşime zemin hazırlanır. Bu açıdan bakıldığında birçok medeniyet, hem madden hem de manen göçler ile gelişmiş ve değişmiştir. Bu da insanlığın gelişmesi bakımından çok önemli bir detay halini almıştır. Bazı toplumlarda göç, siyasetin bir algı operasyonu olarak kullanılmış, bu da göç eden toplumlara iyice kimlik karmaşasına itmiştir. Bunun yanında göç, kutuplaşmalara ve siyasi rekabetlere de neden olmuştur. Bir açıdan da yenilenme sistemi olarak ifade edilen göç, geleneğin köklerinden sarsılmasına ve zamana yenilmesine de neden olmuştur. (Ekici, Tuncel, 2015, s. 19)

Bir olgu olarak göç, bireylerin veya grup üyelerinin yaşamına devam ettikleri mekânları terk edip kısa süreli ya da sürekli yaşamını sürdürme gayesiyle farklı bir alana gitmesi şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir tanımlamaya göre göç, belirli bir mekân içerisinde yaşayan bir nüfusun bazı sebeplerle, yaşamını sürdürdüğü yerden kalkarak farklı bir alana yerleşme amacıyla geçici ya da devamlı olarak yaşamını taşıması demektir (Akgür, 1997, s. 41). Karpat, göçün esas noktasının “yaşanılan mekândan ulaşılmak isteği duyulan mekâna doğru hareket etme olgusu” olduğunu ifade eder (Karpat, 2003, s. 3).

Bu tanımlamalara göre göç, içerisinde hareket, mekân, uzaklık, vakit ve kalıcılık boyutları gibi unsurları barındırmaktadır. Tekeli, göçün sistemsel ve kişisel bir yönü olduğundan bahsetmektedir (Tekeli, 2008, s. 37). Göçe dair olan sistem göçün ne şekilde gerçekleştiğini ve nasıl ortaya çıktığını kapsamaktadır. Kişi boyutunda ise bireyin göç etme kararını ne şekilde aldığı, beklentileri, göçün gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan uyum problemlerini içine almaktadır. Bireylerin göç etmesinde birçok faktör ve unsur bulunmaktadır. Bunun yanı sıra genel çerçeve içinde Zanden’in bahsettiği üzere göç iki esas sebep üzerine, çeken ve iten unsurların bir sonucu şeklinde ele alınabilmektedir. Çekici unsurlar yenilenmiş yerleşim mekânlarının cazibesi sonucunda etki yaratmışken, iten unsurlar da zorlamalar sonucunda göç edilmesine sebep olmaktadır (Zanden, 1996, s. 373).

Göç olgusunu tanımlarken sıklıkla kullanılan diğer kavramlar ‘mesafe, zaman ve kalıcılıktır’ (İçduygu ve Ünalın, 1998, s. 91). Göç kavramı içerisinde barındırdığı mesafe kavramı ile fiziki bağlamda yer değiştirmelere göndermede bulunurken, zaman ve kalıcılık bağlamında ise dönemselsel olarak gelişen süreçlere göndermede

bulunmaktadır. Kalıcılık konusunda kalıcı ve yarı kalıcı yer değiştirmeler üzerinde durulurken mesafe kavramı çerçevesinde ise küreselleşme sonucu kalkan sınırlamaları, birleşik hale gelmiş toplum ağlarının farklılaşmasını ve ağlarda birbirlerini etkilemeleri bahis konusudur.

Göçle ilgili yapılan tanımlamalarda yukarıda bahsedildiği üzere genelde hareketlilik, sosyal değişme ve belli amaçlarla yapılan yer değiştirme olguları ön plana çıkmaktadır. Hareketlilik konusunda sosyal ve fiziksel hareketlilik kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu noktada fiziksel hareketlenme, birçok bireyin mekânından farklı bir mekâna yerleştirilmesini, istenmeyen bireylerin sürgün edilmesini, konut taşımalarını ve ülkeleri içerisinde bölgelerinden başka bir bölgeye veya ülkesinden bir başka ülkeye gerçekleştirilen gönüllü ya da gönülsüz devamlı göç olgusunu da açıklamak için kullanılır.

Göç ile ilgili yapılan pek çok tanım ve çalışma, göçün sosyal yapıyla bir etkileşim içinde olduğunu göstermekte ve göçü sosyal bir hareketlilik olarak tanımlamaktadır. Ekonomik nedenli göçler, siyasi, sosyal ve dinsel göçler, kolonileştirme hareketleri, sanayileşme sonrası ortaya çıkan kır kent göçleri, zorunlu göç olarak tanımlayabileceğimiz mültecilik, sürgünler ve bunun gibi birçok şekilde farklı coğrafyalar arası geçişler ve dönüşümler yaşanmaktadır. Saydığımız bunca göç türüne, nedenlerine ve yaşanan çağın koşullarına bağlı olarak daha pek çok tür eklenebilir. Bununla birlikte, göç türlerinin sınıflandırılmasının zor olabileceğine dair bir öngörü oluşsa da yapılan tanımlamalardan yola çıkılarak farklı göç türlerinden bahsetmek mümkündür. İnceleyeceğimiz ilk göç türünde göç edenlerin iradesi bir başka deyişle göçü kendi isteğiyle yapıp yapmaması durumu, belirleyici kriterdir. Örneğin, Fichter (1996, s. 140) bireyin iradesine göre meydana gelen göç – gönüllü göç ve irade dışında gelişen göç – mecburi göç şeklinde bir ayırım yapmaktadır. Özkalp (1993, s. 209) ise kitlesel göçler ve bireysel göçler sınıflamasını tercih etmiştir. Erder ve diğerlerine (2003, s. 110) göre kişisel göç süresinde kişiler göç sebepleri ve sonuçlarına dair net bir bilgiye sahiptir ve aklın ön planda olduğu bir hareket biçimini izlemektedirler. Bu göç çeşidinde kişilerin gidilmesi düşünölen yerler ile alakalı beklentiler oldukça yüksek tutulmaktadır. Kitlesel göç süreçleri sosyal, maddi ve siyasal sebeplerle meydana gelmektedir ve bir açıdan mecburi göç ile bağ kurulması gereklidir.

Bir ülkenin sınırları içerisinde ya da dışında meydana gelen göçler ölçütünü kullanan Üner (1972, s. 77), göç olgusunu iç göç ve dış göçler olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ayrıma göre iç göç, ülkenin içerisinde bölge, şehir, köy ve kasaba gibi yerlerden farklı bir alana yerleşebilmek için yapılan nüfus hareketidir. Bu yer değiştirme hareketi, köyden şehre, köyden köye, şehirden köye ve şehirden şehre gerçekleştirilen mekân değiştirmeleri sonucunda ortaya çıkar. Üner'in yaptığı ayrıma göre dış göç ise, uzun vadede yerleşmek, iş bulmak veya yerleşim gerçekleştirmek için ülkesinin sınır alanlarını aşır gerçekleştirilen harekettir. Kongar (1992, s. 356) ise dış göçün çift alandan alındığını vurgulamıştır. Bunun birincisi dış ülke sınırlarına gerçekleştirilen göç çeşidi, ikincisi de dış ülke sınırlarından ülkenin içine gerçekleştirilen göç türüdür. Dış göçte ön plana çıkan ve önemli bir temel olan ekonomik nedenler dikkat çekmektedir. Bireyler daha iyi maddi ve toplumsal şartlarda yaşamlarını sürdürebilmek için dış göç türünü seçmektedir.

Yerleşim sürelerine dayanarak tanımlanan göçler de mevcuttur. Bu ayrıma göre göç, devamlı ve geçiş sürecinde olmak üzere ikiye ayrılır. Yerleşme zamanları açısından farklılık gösteren bu göç biçimlerinde kişiler, göçü gerçekleştirdikleri yerle yeniden dönmek için yaşadıkları toprakları terk etmeyi tercih edebilirler. Bu durumu da sürekli göç olarak tanımlıyoruz. Geçici göç ise adından da anlaşılacağı üzere, bireyler buldukları yerleri belirli bir süre için terk ettikleri göç türüdür (Mutluer, 2003, s. 11). Geçici süreli göçler genellikle mevsimlik ya da dönemlik göçler olarak örneklendirilebilir. Mevsimlik göç, göçün gerçekleştiği bölgenin ekonomi etkinliklerinin yoğunlukla süreç dışında gerçekleşen süreçlerde bireylerin mekânlarını gelecekteki dönemlere dek bırakıp farklı yerlere çalışmak için gitmeleri şeklinde gerçekleşir. Mevsimlik göç eden kişilerin gittikleri yerde ne kadar süre kalacaklarının belli olması önemli bir husustur. Sürekli ya da kalıcı göçlerde ise bireylerin göç edilen yerde uzun bir süre ya da belirsiz bir süre kalmaları söz konusudur.

Yukarıda bahsedilen ölçütler ve sınıflandırmalar dikkate alındığında göç türlerinin, değişik olgulara ve sosyal gerçekliklere dayanarak çeşitli şekillerde ortaya çıktığı görülmektedir. Göç edenlerin kendi iradelerinin ön plana çıktığı göçler toplumsal yapıda kendiliğinden bir değişim sürecinin başlatıcısı olurken, göç edenin kendi iradesi dışında gerçekleşen yani zorunlu göçler, siyasi ve hukuki açıdan baktığımızda devlet tarafından toplumun yeniden biçimlendirilmesinin bir şekli olarak düşünülebilir. Bu

nedenle özellikle toplumsal şartların ortaya çıkardığı ve aynı zamanda çoğu zaman siyasi anlamların yüklenebildiği *zorunlu göçler* üzerinde ayrıca durmak daha faydalı olacaktır.

1.2. ZORUNLU GÖÇ VE SÜRGÜN

Sayfaların Daha öncede belirtildiği gibi irade ile ya da irade dışı gerçekleşen yer değiştirme hareketleri mevcuttur ve bunlardan irade dışı yani zorunlu olarak meydana gelen göçlerin nedenlerini tespit etmek, bireylerin ya da toplulukların bu durumdan ne derecede etkilendiklerini anlamamıza da yardımcı olacaktır. Doğal olarak, normal göçlerle zorunlu göçlerin oluşma nedenlerinin farklılık göstermesi bireydeki ruhsal ve toplumsal etkilerin de farklılık göstermesine yol açmaktadır. Zorunlu göçler, insanları belli nedenlerden dolayı yerinden etme, yaşadıkları yerden uzaklaştırma hareketidir. Özellikle azınlık toplulukları, vatani olmayan kişileri, yerli halkları ve ayrıca siyasi iktidar yapısına uygun hareket etmeyenleri yurtlarını terk ettirmeye yönelik bir harekettir.

Zorunlu göçlerde devlet mekanizmasının önemli bir işlev yüklendiğini söyleyebiliriz. Çoğu zaman siyasi aktörler de etkili olmaktadır. Buna benzer bir sınıflama yapan Castles'a göre (2003, s. 14) geliştirme ve kalkınma projeleri kapsamında yapılan barajlar, havaalanları, koruma ve sit alanları, lüks konutlar ve yollar zorunlu göçün temel kaynaklarından biri olurken, aynı zamanda uluslararası sınırların ötesinde gerçekleşen sömürü amaçlı insan ticareti de bir tür zorunlu göç türüdür.

Zorunlu göç kapsamında en çok dikkat çeken iki kavram mültecilik ve sürgündür. Bu iki kavram, farklı sebeplerle insanların ülkeleri içinde baskılara maruz kalmaları sonucu ülkelerini bırakmak mecburiyetinde bırakılmalarını içerir. Mülteci ve sığınmacılar açısından ilk amaç, hayatlarına dair oluşmuş bir tehdit unsurunun bulunmadığı güvenli bir alanda hayatlarını sürdürmektir (Buz, 2004, s. 8). Zor ve belirsiz bir hayata maruz kalan mültecilerin yaşadıkları ülkelerden göçmelerine sebep olan nedenler, birden fazla travma yaşanmasına yol açmaktadır. Yaşanan travmaların yanı sıra göç edilen ülkedeki hayat şartları, mülteci kaderlerini belirleyen bir unsur olarak görülmektedir.

Devletlerin resmi politikaları, devlet bünyesinde var olan ancak din, dil, ırk ve bunun gibi açılardan hâkim yönetim ve kültürden farklı gördükleri insanları yaşadıkları yerden atabilmek için ya ülke içerisinde başka mekâna göç ettirmekte ya da başka ülke sınırına gitmeye zorlamaktadır. Göç eden bireyler kendi ülkelerinde etkili olan gücün tehdidinden dolayı özgürlüğünü kaybetmekle karşı karşıya kalmaktadır. Söz konusu bu insanlar, içinde olduğu ortam, inanç, gelenek ve zihniyete uygun görülmediği için yaşadığı ülkeyi terk etmeye zorunlu bırakılmaktadır. Bununla birlikte, gerçekleşmeyen göç, can ve mal güvenliğini daha da tehlikeye sokmakta ve çeşitli yollar ile bu insanlara göç etmeleri gerekliliği hissettirilmektedir (Saydam, 1997, s. 1).

Zorunlu göç ile yer değiştirmek durumunda kalan toplumlarda, sağlıklı bir ilişki oluşturabilme yetisi ya da yeni yerleşilen coğrafyaya uyum sağlama yetisi oldukça düşük bir düzeydedir. Çünkü zorla göç ettirilen kişi ya da kişiler, gönüllü olarak yer değiştiren toplumdaki kişilere göre psikolojik bakımdan ciddi bir travma yaşamış olup kriz oluşturmaya çok daha müsait bir konumdadır.

Zorunlu göç nedeniyle kendi coğrafyalarını bırakmak durumunda kalan toplumlarda, hayat beklentisi ve sosyal ilişkiler son derece zayıflamaktadır. Ancak bir başka açıdan bakıldığında, bazı göç eden toplulukta bulunan bireyler, kendileri için koşulları iyileştirmek, kendi gelecekleri için çaba harcamak için son derece aktif, mücadeleci ve cesur adımlar da atabilmektedirler. Bu durum, göç eden topluluktaki genç nüfus ile doğru orantılı olarak gelişmektedir. Bununla birlikte, göç edilen yeni coğrafya finansal anlamda iyi durumda ise, göç eden insanların bu yeni coğrafyada yaşadıkları kimlik karmaşası ve aidiyetsizlik hissinde de azalma söz konusu olmaktadır (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015, s. 75).

‘Sığıntı olabilmek veya sığınarak yaşamak, hem zor hem de fırtınalı bir yolculuk anlamına gelmektedir’ (Alund, 1996, s. 38) cümlesi de bireylerin ait oldukları topraklardan mahrum edilmelerinin ne kadar trajik olduğunu göstermektedir. Sürgüne uğramış bireyler, neredeyse tarih içerisinde bütün dönemlerde ya bireysel ya da topluca sık sık karşılaşılan ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Sürülmek eyleminden türetilmiş sözcük olan sürgün, genel olarak kişilerin bulunduğu memleketten çıkarılıp başka yere gönderilmesi anlamına gelmektedir; sürgüne göndermek, sürgün etmek gibi kullanımları bulunmaktadır.

Yürükel'in (2004, s.11) tanımlamasında sürgün kelimesi, “şahsın kendisine ait ülkeden, mülkten, kültürden, toplum yaşantısından, aile düzeninden ve ait olduğu toplum içerisinden kopartılması” olarak tasvir edilmektedir. Bazı araştırmacılar, sürgünü de soykırıma dâhil ederek açıklamaktadır, çünkü bu araştırmacılar açısından mecburi göç edilmesi, din, ırk, etnik ve milli grup unsurlarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Devletin ve siyasetin hep olayın içinde olduğu sürgünde, bireyin inancından, yaşam pratikleri ve siyasal fikirlerinden dolayı ülkeden çıkarılması veya sınırlar içinde farklı yerlere gönderilebilme durumu vardır. Rose'a (1993, s. 6) göre ise sürgünde esas amaç, bireyin evinden ya da yurdundan uzaklaştırılarak bir boşluk içerisinde ve desteğini çekerek çaresiz bırakmaktır. Böylelikle birey, köklerinden kopmuş, yabancılaşmış ve korkmuş biri olacaktır.

Bir başka sürgün yorumlamasına bakacak olursak, bu tür yer değiştirme hareketleri, siyasi gücü elinde tutan iradenin kendi dışında var olan etnik kökenden, dinden ya da mezhepten gelen insanlara buldukları coğrafyada yaşama hakkı tanımamasına yönelik izlediği politikalar sonucu zorla yaptırılan göçlerdir. Devletlerin resmi politikası kendisinden her açıdan farklı gördüğü unsurları yaşadıkları yerlerden atmak için ülkenin başka bir yerine göç ettirmekte ya da başka bir ülkeye gitmeye zorlamaktadır. Bu insanlar kendi ülkelerinde hâkim olan etkin gücün tehdit edici rolü nedeniyle özgürlüğünü kaybetmekle karşı karşıya kalmaktadır (Saydam,1971, s. 1). Kendisinin bulunduğu yeni ortamı, inançlarına, geleneklerine, kültürüne, düşünce yapısına uygun görmediği için yurdunu terk etmeye mecbur kalır. Bununla birlikte, eğer göçe karşı gelirse can ve mal güvenliğinin tehlikeye gireceği çeşitli şekillerle kendilerine hissettireleceği için bu kişiler istemeyerek de olsa yurtlarını terk etmek zorunda kalırlar (Karpat, 2003, s. 3).

1.3. GÖÇ VE TARİHSEL HAFIZA

Günümüz toplumunda, tarih, parçaların tamamlanmasını sağlayarak bir hafıza oluşturur. Bunun için de kahramanlar, mitler ve kökenler ortaya konur. Hafızanın oluşturulabilmesi için tarihe ihtiyaç duyulur. Tarih, hem bir geçmiş izi hem de bir dolaylama sunarken, hafıza, bugündür ve bugünü yaşamaya odaklıdır. Yani, hareket halindedir. Tarih geçmiştir, hafıza şimdi. Gerçek hafıza, alışkanlıklarda, nesilden nesile

aktarılan geleneklerde aranmalıdır. Ayrıca hafıza, bir kimlik algısına sahip olarak toplumsal biçimde daha kolay oluşturulabilir, bireysel hafızaya indirgeme genellikle başarı ile sonuçlanmaz. Bu konuda Nora (1989, s. 9) şu görüşü ifade etmektedir: “farklı topluluklar kadar çeşitli hafıza vardır, hafıza doğası gereği çoklu ve özgündür; kolektif, çoğul ama yine de tekildir”.

Hafıza şöyle tanımlanabilir: geçmişte yaşanan ve edinilmiş bilgilerin saklanması ve şu anki zaman gereksinimlerine göre tekrar düzenlenmiş biçimde kullanılmasıdır. Bu tanıma göre, tarihsellik ancak hafıza ile yeniden canlandırılabilir. Hafıza ile tekrar mekanizmaları yeniden işler ve süregelen bir benlik çevresinde bu sayede bir kimlik algısı oluşturulabilir. Hafızada temel mekanizmalar akıl yürütme, hatırlama ve karar vermedir. Bu yönüyle hafıza bir tür kayıt cihazı gibi düşünülmektedir (Uslu, 2016, s. 49).

Tarih, hafızayı destekleyerek kimliğin yaratılmasına destek olur. Hafıza, anımsama ile birlikte toplumsal ifade referanslarını sağlar. Yani kişi anımsayarak, esasında bugünü geçmişe uygun biçimde yeniden inşa eder (Öztürk, 2007, s. 16).

Toplumları bir araya getiren toplumsal hafıza, genel olarak semboliktir, dilseldir. Yani geçmişteki olay ve yaşanmışlıklar, genel olarak ele alınmaktadır. Sembolik olarak hafızada tutulan her durum ya da olay, bir süreç sonucunda meydana gelir. Toplumsal hafıza, büyük bir oranda, alışkanlıkların hafızasından beslenir. Bu hafıza ise, genellikle geçmişteki toplumlar tarafından bugüne kalan “bırakıtlar” üzerinden devam ettirilmektedir. (Uslu, 2016, s. 56)

Nora’ya (1989, s. 8) göre ise tarih ile hafıza birbirinden tamamen ayrı unsurlardır. Ona göre, “Hafıza türü kalan evrimde, diyalektik unutmaya ve hatırlamaya açık olarak, art arda gerçekleşen bozulan yapılanmalara karşı bilinçsiz olarak, şahsına mal edilme ve manipülasyonlara uygun olarak düzenli bir şekilde canlandırılma ve uzun süreli hareketsizliğe karşı duyarlı davranmaktadır. Birey hafızası devamlı sonsuz şimdiyi eline alan bir olgu iken tarih geçmişte bir temsilci olarak kabul edilmektedir.”

1.4. KİMLİK NEDİR VE NASIL OLUŞUR?

İngilizce’de “identity” olarak geçen “kimlik” kavramı, Latincedeki “aynı – özdeş olma” anlamındaki “identitas” kelimesinden türemiştir (Işıktaş ve Tanar, 2015, s. 32). Kimlik, “bir kimsenin insanlığına özel içeriğini veren ve onu sadece herhangi bir insan değil, ama belli bir kişi yapan şey” olarak tanımlanmaktadır (Tok, 2003, s. 122). Amin Maalouf (2000, s. 2) tarafından ise kimlik tanımı “beni başka hiç kimseye benzemez yapan şey” şeklinde yapılmaktadır. Thiebaut’a (1997, s. 96) göre ise kimlik, bir kişinin özel anlamı, tanımı ya da farklılığıdır.

John Locke (Aktaran: Megill, 1998, s. 39) sonrasında kimlik ile ilgili kavramlarda “self” ifadesi kullanılmakta iken, 20. yüzyıl itibariyle “identity” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Batıda kimlik kavramının üç aşamada gelişme gösterdiği bilinmektedir. İlk aşama, aydınlanma çağı ve 19. Yüzyıl arasındaki dönemdir. İkinci aşama, 20. yüzyıl itibariyle başlar. Bu dönem, kimlik tartışmalarının sayısı oldukça artmış ve kimlik kavramı bir hayli karmaşık hale gelmiştir. Üçüncü aşama ise din âlimleri ve sosyologlar tarafından geliştirilmiştir. İlk defa kavramsal bir bakış açısı ile kimliği ele alan kişi, İngiliz John Locke olmuştur. Ona göre; “kimlik bir idrak, hatırlama ve şuurluluk halidir.” Bu bakış açısına göre kimlik, insanların kendini ifade etme ve geliştirme yöntemi olarak ifade edilebilir. Locke’un (Aktaran: Öztürk, 2017, s. 9) bu görüşü, kendisinden sonraki sosyologlarca da kabul görmüştür. Aynı şekilde Kant ve Kierkegaard tarafından da kimlik tanımı Locke’un tanımına benzer biçimde yapılmıştır.

Kimlik inşası esnasında, ilk olarak “ben kimim” ve “benim dışındakiler kim” soruları sorulur. Bu sorulara alınan cevaplar ise kimliğin türünü ve toplumdaki yerini belirler. Ayrıca, siyasal sınırlar çizilir ve ötekileştirilen de böylelikle içselleştirilmiş olur. Modern çağda, kimlik algılamalarında da çeşitli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Kimlik tanımının yeniden yapılması elzem hale gelmiştir. Bu yeni modern dünyada, her bireyin ya da toplumun tek tip bir yapıya bürünmesinden endişe edilmesi, kimlik arayışlarının ve tanımlamalarının üzerinde durulmasını zorunlu bir hale getirmiştir (Karakaş, 2013, s. 4).

Tarihin eski dönemlerinde, kimlik algısı, aidiyet gibi kavramlar, günümüzdeki kadar önem arz etmemektedir. Ancak post modernizmin etkisiyle birlikte, tanıma, tanımlama,

kimlik ve aidiyet kavramlarının her biri tartışılır hale gelmiştir. Tanınma olgusu, genel itibariyle daha önceki dönemlerde, bireysel varoluş sorgulaması yapılmaksızın, toplumsal kimlik değerlendirmesi üzerinden yapılmaktaydı. Günümüzde ise, temel sorunlardan biri; “Daha içine kapalı, daha dar kapsamlı aidiyetler mi, yoksa insan hakları, toplumsal haklar gibi toprağa bağlı olmayan kavramlar etrafında örülen daha evrensel (ulus-sonrası ya da ulus ötesi) bir modele atıfta bulunan daha geniş kapsamlı aidiyetler mi?” sorusudur. Bu noktada, yurttaş olmak için öncelik, bir devlete bağlılık, etnik kimlikte öncelik ise kültürel (dil, din vs.) gruba bağlılık üzerinden değerlendirilmektedir. (Özyakışır, 2017, s.164)

Kimlik tanımlamasında hem benzerlik, hem de farklılık unsurları ön plandadır. Farklılık unsuru kullanılarak ben / biz ve diğerleri arasında bir ayırım sağlanırken, benzerlik unsuru ben ve biz arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Sosyal bütünleşme ile ifade edilen, toplumda yer alan küçük gruplardaki biz kavramının, büyük topluma aktarılması ve bu küçük toplumun da büyük topluma uyum sağlamasını başarmaktır. Kelime anlamı olarak kimlik (identity), “farklı durumlarda asli özelliklerin aynı olması, nesnel bir gerçekliği oluşturan bütündeki benzerlik ve bir bireyin ayırt edici karakteri ya da kişiliği” olarak da ifade edilmektedir. (Özdil, 2013, s. 385)

Kimlik, bireysel ve toplumsal anlamların inşa edilmesinde temel referanslardan bir tanesidir. Bunun nedeni kimlik algının bireysel ve toplumsal olarak inşa edilmesidir. Kimlik oluşumunun temelinde deneyimler ve öznel konumdaki farklı öğeler yer alır. Kimlikler, sabit bir yapıda değildir ve gerçekleşen değişimlere göre yeniden konumlandırılabilir. Bireysel ya da toplumsal kimlik yaşanan gelişmelere göre yeniden şekillenebilir. Laclau’ya (Aktaran: Karakaş, 2013, s. 3) göre kimlikler farklı bir kimlik ile karşı karşıya geldiğinde farklılaşır. Ona göre “kimliği tanımlama aşamasında zorunlu olarak farklılık stratejisi üzerinden hareket etmek gerekmekte ve bu şekilde kurulan her kimlik öteki karşısında sınırlar çizmeye zorlanır.”

Dünya genelinde, homojen bir biçimde etnik dağılımlar söz konusudur ve kozmopolit bir yaşam türü gittikçe ağırlığını hissettirmektedir. Bu aşamada, ulus olmayan, farklı kültürlerden oluşan devlet ya da yapılanmalarda, bu toplumların bir arada kalmasını sağlayacak olan faktörün ne olacağı üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü kimlik algısı, günümüzde, hem sosyal, hem siyasal hem de kültürel dönüşümler açısından çok

önemlidir. Çünkü uluslararası göçler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, bireyin yeni bir düzene alışması ve aidiyet hissetmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Zamanla göçmen grup ve toplumlarında “biz kimiz” sorusu gündemi meşgul etmeye başlayacak ve bunun yanıtının verilmesi oldukça güç olacaktır.

Küreselleşme ve kozmopolit bir hale gelme durumu, kimlik ile ilgili tanımlama ve belirlemelerde, geçmiş ve bugün arasındaki bağlantının kopmasına yol açmıştır. Kendi kültürü ve hâkim kültür arasında kalan göçmenler, kendilerini bazen ulusalcı, bazen de kimliksiz olarak tanımlamaktadırlar. Bu durum çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecek potansiyele sahiptir. (Özyakışır, 2017, s.165)

Aşağıdaki tabloda, kimlik türleri ve toplumdaki algılar hakkında bilgi verilmiştir (Özdil, 2013, s. 387).

Tablo 1. Kimlik Türleri ve Kimlik Algıları

		Geleneksel toplum	Modern toplum	Postmodern toplum
Kolektif kimlikler	<i>Dini kimlik</i>	Birincil konumdadır. Bütün toplumu kuşatan dini referans esastır.	İkincil konumdadır. Sekülerleşme sürecinde arka plana itilmiştir.	Hem birincil hem ikincil konumdadır. Toplumda küçük cemaatçilere referans esastır.
	<i>Milli kimlik</i>	Birincil konumdadır. Dini kimliği destekler bir görünüm arz eder.	Birincil konumdadır. etnik ve ulusallık vurgusuna göre farklılık gösterebilir. Dini çağrışımları arka planda ve seküler bir karakterdedir.	Hem birincil hem ikincil konumdadır. Farklı şartlar altında bütün ulusu kapsamakla birlikte ulus içindeki ayrılıkları da kısırtabilir.
Bireysel kimlikler	<i>Modern kimlik</i>	-	Birincil konumdadır. Özellikle siyasal alanda bireylerin varlığını kabul eder. Bireyin vatandaş, meslek sahibi ya da ulusa mensubiyetine vurgu yapar.	Hem birincil hem ikincil konumdadır. Hem bireyselleşmeyi salık verir hem de bireyin kontrol altına alınması için çalışır.
	<i>Postmodern kimlik</i>	-	-	Birincil konumdadır. Özellikle tüketici birey bağlamında ve belirli yaşam tarzları çerçevesinde görülmektedir.

1.5. KİMLİK ALGISI

Kimlik, sosyal bir süreç ve olgu olmanın yanında, öznenin kendini nesneden ayırması ile başlar. Dinamik bir süreç olan kimlik algısı, “öteki” üzerinden şekillenir ve somut hale getirilir (Solak, 2014, s. 7).

Kimlik, ötekilik ifadesidir ve bizim ne olmadığımızın yanıtını verir. Bir bireyin veya grubun, diğer birey ya da gruplardan ayrılması, kimlik ile mümkün olabilmektedir. Derrida (1992, s. 129), bu durumu “tüm kimlikler ancak farklılıkları ile var olur ve her kimlik kendisinin ötekisidir” şeklinde açıklamaktadır. Ancak kimlik tanımlaması ya da algısı yalnızca “öteki” üzerinden kurulduğunda, bu defa çatışma, göz ardı etme ve yâdsıma sorunu ortaya çıkar (Bayart, 1999, s. 92). Bunun sonucunda ise bir kimliğe sahip olan grup ya da topluluk, kendini öne çıkarma ya da temizleme amacıyla, diğer kimlikleri kötüleyebilir. Bunun yanı sıra, kimlik tanımlamaları kapsayıcı ve dışlayıcı özellikleri bir arada sunar. Yine de öncelik her daim kapsama ve kendine benzetme üzerine kurulur.

Kimliği oluşturan unsurlar arasında cinsel, bireysel, dini, kültürel, sosyal ve siyasal tüm özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler üzerinden kimlik kendine uygun olanları benimserken, diğerlerini dışlar ya da kendini onlarla kıyaslar. Tüm bu özellikleri ile kimlik hem siyasal hem sosyal hem de psikolojik olarak toplulukların bir ihtiyacıdır. Sadece benlik ya da bizlik algısı yaratmakla kalmaz, kimlik aynı zamanda bir toplumun dünyaya bakışını da belirler. Yine toplumun kendini tanıtmayı ve tehditler karşısında kendini koruması da kimlik ile sağlanabilir. (Solak, 2014, s. 9)

Kimlik pek çok öğeden meydana gelir ve bu öğeler yer ve zamana göre önem arz eder. Bu öğeler arasında dil, din, ırk, etnik yapı, aile, millet gibi pek çok unsur sayılabilir. Yaşam boyunca gerçekleşen olaylar ve gelişmeler doğrultusunda oluşan kimlik yapısı ve kimlik algısı, toplumun bir arada kalması bakımından da son derece önemlidir. Çünkü kimlik sayesinde toplumlar kendini tanır ve bu doğrultuda geleceğe yön verir. Toplumsal kimliği, bireysel kimliklerin toplamı oluşturur. Bireyler, toplumsal kimliklerini bulmadan ya da tanımlamadan önce, bireysel kimliklerini bulmak durumundadır. Bu da yaş, cinsiyet, meslek, aile, kişisel özellikler gibi birçok unsurun

toplama ile oluşur. Kimliğin birey tarafından kabullenilmesi yetmez, toplumda da kabul görmesi ve onaylanması gerekir.

1.6. KOLEKTİF KİMLİK

Metin Kolektif kimlik tanımlaması, “bir kültürün taşıdığı norm, sosyal kontrol ya da değer gibi topluma özel özelliklerin benimsenmesi ve bunlarla benzeşilerek edinilen toplumsal kimlik” şeklinde yapılmaktadır. Bu tanımdan yola çıkılarak kolektif kimlik belli bir toplumun sahip olduğu kimlik şeklinde ifade edilebilir (zdil, 2017, s. 391). Küreselleşmenin neden olduğu değişimler, kolektif kimliklerin de yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. (Bokser, 2003, s. 11)

Kolektif hafızaya ilişkin ilk görüşler, bu isimle kullanılmamış olsa da, Emile Durkheim (Aktaran: Biletska, şahin ve şükür, 2014, s. 96) tarafından dile getirilmiştir. Ona göre “bireyin hafızası kendisinin dışında toplum tarafından belirlenir ve oluşturulur.” “Kolektif” ifadesi ise ilk defa Durkheim’in yolundan giden ve onun ğrencisi olan Halbwachs tarafından kullanılmıştır. Halbwachs’a (Aktaran: Biletska, şahin ve şükür, 2014, s. 96-97) göre “bireyin hafızası öznel gelişen bir süreç olmaktan ziyade toplumun içinde ve ona bağlı olarak gelişen bir olgudur. Bireyler toplum içinde hafızalarını anımsar, fark eder ve sınırlandırırılar.”

Bu bakış açısına göre, toplum, içinde yaşayan bireyin düşüncesinin şekillenmesini sağlamaktadır. Kişinin hafızası, kolektif hafızanın bir yansımasıdır ve bunlar (kitaplar, gelenekler, hikyeler, yemekler, anıtlar vs.) kişilerin arasında güçlü bir bağ kurar. Kolektif hafıza, üç ana nokta üzerinden şekillenmektedir. Bunlardan ilki entelektüel gelenekler, bu geleneklerin seçici bir biçimde benimsenmesini sağlayan hafıza yapıcı faktörler ve bunları kullanan hafıza tüketicileri. Aynı değerlere sahip olan bir toplumda, geçmişte yer edinen tarihsel gelişmeler, kolektif hafızayı destekler ve besler (Biletska, şahin ve şükür, 2014, s. 96, 97).

Kolektif kimliğin inşası, hem bireysel hem de toplumsal olarak gerçekleştirilmekle birlikte belli başlı bir grup tarafından belirlenemez. Bu aşamada sosyal bütünleşme büyük bir önem arz eder (zdil, 2013, s. 384). Geleneksel toplum yapısına bakıldığında,

kolektif kimliğin bireysel kimlikten daha ön planda olduğu görülür. Bu durum dini ve milli değerlerde daha net bir biçimde açığa çıkar (Özdil, 2017, s. 392)

Kolektif kimlik, toplumsal kimlik olarak da isimlendirilebilir ve bir toplulukta yer alan bireylerin ortak aidiyetleri ile inşa edilir. Bununla birlikte, kolektif kimliklerde de bireysel kimliklerde olduğu gibi diğerlerinden farklı olan yönü öne çıkarma söz konusudur (Bilgin, 1999, s. 59). Kolektif kimliğin inşası, geçmiş üzerinden oluşmaktadır. Kolektif bellek kullanılarak geçmiş mirası ile değerler canlandırılmaya, canlı tutulmaya çalışılır. Buna ek olarak kolektif kimlik inşa edilirken bir toplumun milli ve dini bilinci kullanılabilir (Smith, 2009, s. 20).

Kolektif kimlik türleri arasında en belirgin olan milli kimliktir. Milli kimlik, ırk, soy ve kavim dikkate alınarak şekillendirilmiştir ve güçlü bir yapıya sahiptir. Milli kimliğin inşa edilmesinde hem geleneksel alışkanlıklar hem de geçmişe yönelik tarihsel hafıza etkili olmaktadır. Söz gelimi vatan bilinci, kolektif kimliğin oluşturulmasında önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Aidiyet duygusu kazandırmanın yanı sıra, diğerlerinin ötekileştirilmesi toplumun içinde bir birliktelik algısı yaratılmasını sağlar. Kolektif kimliği oluşturan kültürel hafıza ve kültürel benzerlik ile toplumsal bir bütünleşme sağlanabilmektedir. Her ne kadar kolektif kimlikte modern çağ ile birlikte bazı değişiklikler meydana gelmişse de, günümüzde dini bakış açısı ve etnik köken gibi unsurlar halen kolektif kimliğin sağlanması ve devam ettirilmesi bağlamında önemli bir etkiye sahiptir. Kısacası “sosyal hareketler, kolektif kimliğin oluşmasını sağlamaktadır” (Özdil, 2017, s. 395).

Sosyal anlamda kimlik ile sosyal ilişkilerin devamlılığını sağlamak bakımından önem kazanır veya bu ilişkileri yeniden yapılandırmayı sağlar. Kimliğin ortaya çıkması, “öteki” kavramı ile gerçekleşir. Yani bireysel veya toplumsal olarak öteki ile karşılaşıldığında, içsel bir kimlik sorgulaması ve aidiyeti ortaya çıkar. Bu aşamada kimliğin bulunmasında yaşanacak bir tereddüt, kimlik sorununun ortaya çıkmasına yol açar. Connolly’nin (1995, s. 92) tanımlamasına göre “kimlik, kişinin ne olduğu ve nasıl tanındığıdır ve bireyin olduğu şey ya da yola çıktığı temeldir.”

Kimliğin varlığını devam ettirebilmesi için farklılık elzemdir. Bu da biz ve onlar kavramlarının doğmasına zemin hazırlar. Farklılık temelli bir tanımlama yapıldığı gibi, birlik üzerinden de bir tanımlama pekâlâ yapılabilir. Perşembe (2005, s. 27) bunu

“kimlik, aynı meşruiyet çerçevesinde ortak geçmiş ve gelecek etrafında buluşan insanların özdeşliği” olarak ifade etmiştir. Bu özdeşliğin şekillenmesi için ise ortak toplumsal bilinç gereklidir. Bu bilinç, aynı kültürel yapıya ve kimliğe sahip olan bir toplumun diğerleri arasında ayırt edilmesini sağlar.

Kimlik, yer değiştirme, meslek değiştirme ya da farklı ülkelerde yaşama gibi yaşamsal deneyimler sonucunda etkileşime açık bir duruma gelir. Bu da farklı kimlikler arasında sürekli bir gerilim anlamına gelmektedir. Bu durum sonucunda da kimlik daima gündemde kalır, yenilenebilir ve hep dinamik şekilde kalır.

1.7. GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

Göç, toplumsal değişimlerin en zor olanlarından biridir. Yeni bir mekâna, göç eden bireyler, hem bu yeni coğrafyaya alışmaya ve burada tutunmaya çalışır, hem de maddi ve manevi değerlerini korumak için çaba sarf eder. Bu da çok yönlü bir mücadeleyi beraberinde getirir. Göçmenler için yeni yerleştikleri coğrafyada hemen hemen her şey, kendileri için bir engel ya da ayrımcı bir yönelimdir. Bu da onları, savunma mekanizmalarını edinmeye ve kullanmaya zorlar. Eğer yeni coğrafya, göçmen kimliğine sosyo – kültürel bakımdan uygun ve denk ise, göçmenler bu coğrafyada hâkim kimliği benimsemeye karşı çok daha ılımlı bir hale gelir. Böylece yerel halk ve toplum ile işbirliği ya da dayanışma söz konusu olabilir.

Göçmenlerde risk alma gücü ve cesareti de her zaman diğer toplumlara göre daha fazladır. Bunun nedeni, zaten kaybedecek çok az şeyleri olmasıdır. Ancak bu cesarete karşın, göçmenlere yönelik kamusal hizmetlerde aksaklıklar yaşanması, asgari düzeyde dahi olsa göçmenlerin ciddi yaşamsal eksikliklerinin bulunması gibi olumsuz faktörler, kimlik benimseme olasılığını da oldukça düşürebilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015, s. 15).

Yeni bir mekâna giden göçmen topluluğu, gittiği coğrafyaya kendi statüsünü, geleneklerini ve kültürünü de götürür. Göçmenler için coğrafyalar arasında değişiklik, her zaman güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Korunma içgüdüleriyle birlikte yani göç edildiğinde etnik kültür ve kimliklerini her daim ön planda tutmuş ve bölgenin hâkim toplulukları ile en az seviyede iletişim kurmuşlardır. Zaman geçtikçe ve hâkim

bölgedeki toplumlarla etkileşim ve iletişim arttıkça, öz kültür ve hâkim kültür sentezlenmiş, yeni bir kimlik ve mekân algısı ortaya çıkmıştır. Bu duruma en önemli katkıyı küreselleşme olarak ifade edilen olgu yapmıştır. Küreselleşme, hem bireysel hem de küresel etkileşimin artmasına yol açmıştır (Çağırkan, 2016, s. 2615).

Her ne kadar küreselleşme ile değişim ve kimlik algısında değişiklikler ortaya çıkmış olsa da, bazı göç eden grupları etnik kimlikleri konusunda hassasiyetlerini sürdürmektedir. Bu durumda göç, zorunlu bir durum haline gelmektedir. Çünkü bu gruplar, ne kadar coğrafya değiştirirse değiştirsin, toplumsal kimliğe uyum sağlamaz ve öz kültürlerini sürdürürler. (Çağırkan, 2016, s. 2615).

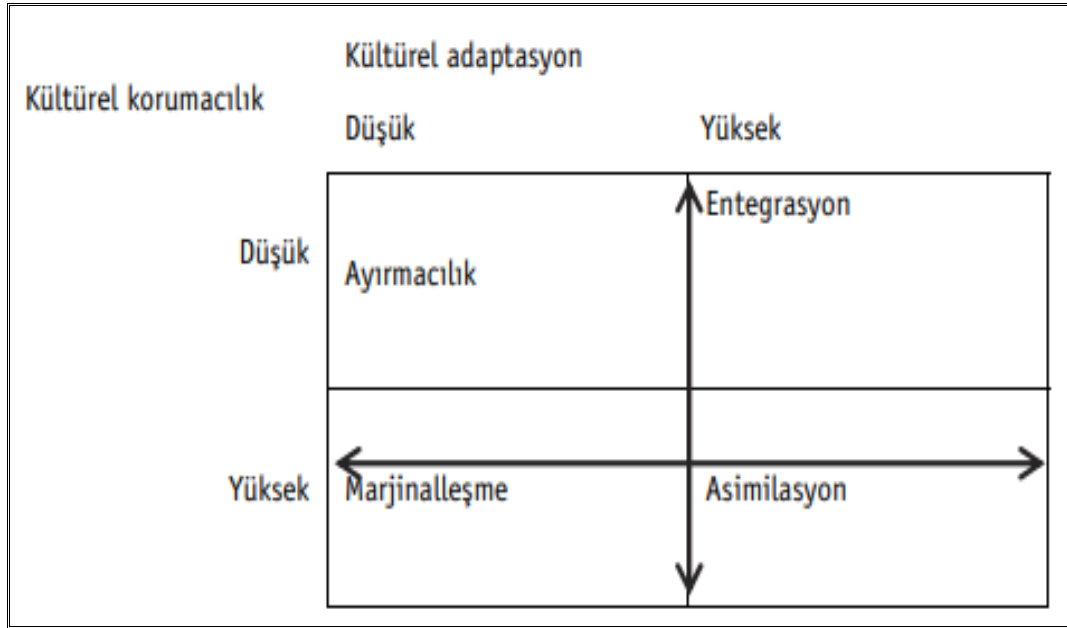
Kültürel uyum, Redfield (1936, s. 149) ve arkadaşları tarafından “farklı kültürlerden gelen kişi ve grupların uzun süreli irtibatları sonucu ortaya çıkan dilsel ve kültürel değişim süreci” şeklinde tanımlanmıştır. Bogardus’a (Aktaran: Locke, 1998, s. 8-9) göre ise kültürleşme, “iki veya daha fazla kültürel sistemin, beşerî ilişkiler vasıtasıyla ayrı bir kültür sistemi geliştirmesi süreci”dir. Ona göre üç tür kültürleşme bulunmaktadır (Aktaran: Locke, 1998, s. 8-9):

- 1) Körlemesine kültürleşme, insanların birbirine yakın yaşamaları ve mal ve hizmet ilişkilerine girmeleriyle kendiliğinden gelişen kültürel özelliklerin vuku bulması,
- 2) Empoze kültürleşme, bir kültürün diğerine baskı yaparak kendi özelliklerini empoze etmesi,
- 3) Demokratik kültürleşme, her kültürün temsilcilerinin diğer kültürleri kendi tarihî ve değerler sistemi içinde kabul etmesi.

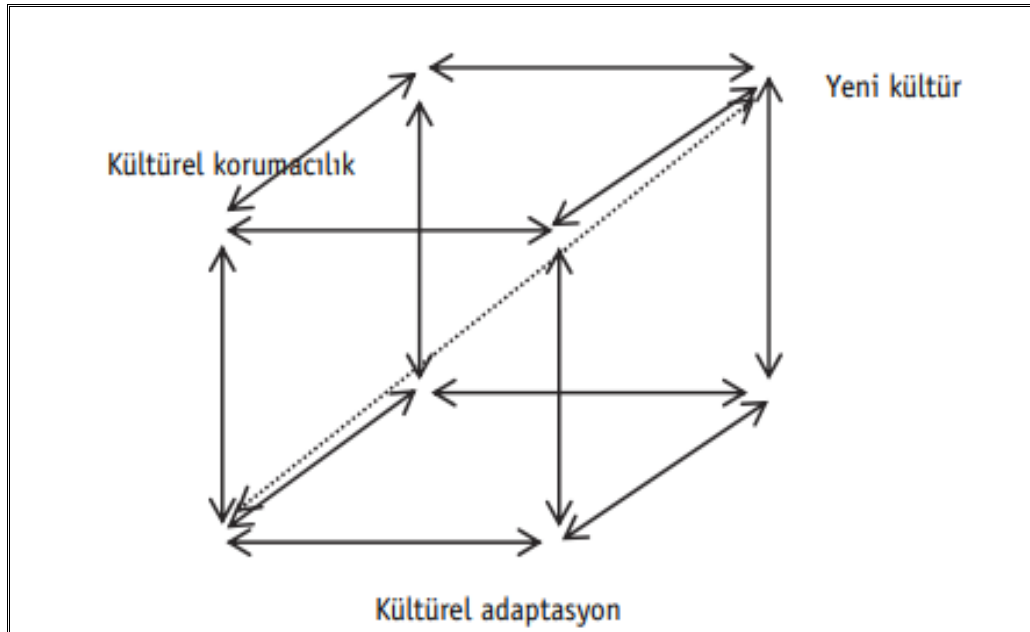
Kültürel uyumun sağlanabilmesi için, iki boyutlu ve üç boyutlu “kültürel uyum modelleri” geliştirilmiştir. Halen tartışılan bazı noktaları bulunsa da, bu iki modelde kültürleşme ve kültürel adaptasyon farklı açılardan ele alınmıştır. Buna göre etnik açıdan azınlıkta kalan grupların, kendi öz kültürleri ve baskın olan diğer kültür arasında bir tercih yapmaları gerekir. Bu da göç konusunda çeşitli tartışmaların doğmasına yol açmıştır. Gordon (Aktaran: Akıncı, 2014, s. 31), bu konu ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: “göçmenlerin asimilasyon sürecinin doruk noktası yeni ülke tarafından önyargı ve ayrımcılık eksikliğiyle gruplar arası çatışma olmamasıdır.”

Küreselleşme, çağımızın yaygın sorunlarından biri haline gelmiştir. Küreselleşmenin alt kollarından bir tanesi de kültürel küreselleşmedir. Kültürel küreselleşme, çok yönlü ve dinamikdir. Bu da bazı kültürlerin asimile olmasını beraberinde getirmektedir. George Ritzer'e (Aktaran: Çağırkan, 2016, s. 2617) göre günümüzdeki toplumlar, Amerikan kültürünün etkisinde kalmış ve değişime uğramıştır. Oysa kültürün anlaşılabilmesi için, her ulusun kendi kültürü varlığını sürdürmelidir. Kültürel asimilasyon, kimlik algısında da değişiklikler ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göç eden toplumlar hâkim kültürü benimsediklerinde, kendi kimliklerini ifade etmekte güçlük çekmektedirler. Bu da kişilerin bireysel olarak kültür inşa etmeye başlamalarına yol açmaktadır. Yeni kimlik inşa edilirken, göç eden toplumlar, hâkim topluma karşı bir aidiyet değil, karşı olma hissi içinde bulunmakta, kendi kültür ve kimliklerine aidiyetlerini güçlendirmektedirler (Çağırkan, 2016, s. 2617).

Esasında göç eden kesimlerde hâkim kültür veya bu kesimlerin kendilerine ait öz kültür arasında bir seçim yapması şart değildir. Hem kendi kültürleri hem de hâkim durumdaki kültürü de benimseme şansları vardır. Bunun aksine, hâkim kültüre karşı tam anlamıyla sıkı sıkıya öz kültürlerini de savunabilirler. Bunun tarihte pek çok örneği bulunmaktadır. Bunların hepsi dışında, göçmen kesim, hem kendi kültürünü hem de hâkim kültürü bir arada da benimseyebilir. Bu konuda ortaya konan modeller aşağıda verilmiştir (Akıncı, 2014, s. 32).

Şekil 1. İki Boyutlu Kültürleşme Modeli

Şekil 2. Üç Boyutlu Kültürleşme Modeli

Göçmenlerde hangi kültürün seçileceği ya da yeni gidilen mekâna uyum sağlama sürecini etkileyen en önemli faktör, hâkim ülkenin üyeleridir. Bu üyeler, göçmenleri de üye kabul etmediğinde, toplumsal anlamda bir kimlik kabulü elbette ki söz konusu dahi olamaz. Göçmenler, böyle bir durumda kendilerini eğreti ve misafir gibi hissedecek ve ülke kültürüne uyum sağlamakta zorlanacaktır.

Göç eden grup, etnik bir birlikteliğe sahipse, yeni mekânda, bu bir sorun da teşkil edebilir, olumlu yönde bir destekleyici de olabilir. Bu konuda Liebkind (Aktaran: Akıncı, 2014, s. 34): “kültürleşme sırasında kendini tanımlama değişikliklerini tanımlamak kültürlenme tutumları için kullanılan benzer sorunları da içerir. Örneğin hâkim ülkenin kültürel özelliklerini benimsemek ya da benimsememek, öz kültürü korumak istemek ya da istememek gibi” şeklinde bir ifade kullanmıştır.

Göç, kişinin doğduğu ve yaşadığı mekânla bağının kopmasıdır. Psikolojik ve sosyolojik bakımdan göç etmenin ciddi riskleri ve hasarları mevcuttur. Çünkü bir bireyin ve bir toplumun sağlıklı olabilmesi, çevre ve mekân algısı ile uyumlu bir yaşam sürmesi ile mümkün olabilir. Göç ile çevre faktörleri herhangi bir değişikliğe maruz kaldığında, bireysel ve dolayısıyla da toplumsal olarak gerilim, psikolojik travma gibi etkileri de beraberinde getirecektir. (Ekici, Tuncel, 2015, s. 19)

Mekânsal algı, insan davranışlarının fiziksel ve sosyal olarak ortaya çıktığı bir unsurdur. Çevresel algıda olduğu gibi mekânsal algıda da kimlik şekillenir ve kendine bir yer edinir. Çevre ve insan arasında mekân bakımından bir algı oluşmasına yardımcı olur. Mekânsal algı, kişinin içinde bulunduğu mekânda sarf ettiği davranışları etkiler ve kişinin bu mekânı değerlendirmesini sağlar. Bu konuda Merleau Ponty (Aktaran: Solak, 2014, s. 18), “mekânsal algıyı ‘yaşantı’ kavramında temellendirerek algının bilgiye dönüşmesinin belli referanslarla olduğunu ve her algının da yaşam süresi boyunca bir öncekinden aldığı referanslarla gerçekleştiğini” ifade ederek, bu algının önemine dikkat çeker.

Mekânsal algı söz konusu olduğunda öne çıkan isimlerden biri de Lynch'tir. Lynch (2010, 51-87) , kent ölçeği üzerinde mekân algısını çalışmış olup, kentsel algının önemine yoğunlaşmıştır. Yaşanan mekân ve bu mekân için belirlenen anlam, toplum – birey etkileşiminin ve insan – çevre etkileşiminin sağlanmasında son derece önemlidir. Çünkü fiziksel çevre, bu çevrede yaşayan insan gruplarının geleneksel, kültürel ve

sosyal bakış açılarını şekillendirir. Dünya algılarını ve değer yargılarını ortaya koymalarını sağlar. Bu yüzden de duruma ve kişiye göre mekânsal algıda değişiklikler ortaya çıkabilir.

Göç, psikolojik bakımdan etki alanı oluşturduğu kadar, sosyokültürel ve demografik açıdan da çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Göç sürecinde, bireyler yer değiştirirken son derece hassas bir dönemdedir. Göhler (Aktaran: Ekşi, 2002, s. 219), bu durumu şöyle açıklamıştır: “göçmenler; kendi dilinin işlevini kaybetmesi ve yabancılık, yalnızlık, boşluk, özlem, aşağılık (kendi değer yargılarının aşağılanması), suçluluk, kırgınlık ve önyargı gibi duyguları bir karmaşa halinde yaşamaktadır.” Bu bakış açısı, bir bakıma doğrudur. Göç eden toplumlardaki olumlu ve olumsuz yönleri bakıldığında, olumsuz yönlerin göç toplumlari için daha ağır bastığı görülmektedir. Söz konusu olan zorunlu göç ise, bu durum çok daha belirgin bir hal almaktadır.

Mekân kimliğinin oluşturulması, kişinin çevresinde bulunan kültürleri kabullenmesini kolaylaştırmaktadır. Genel olarak, kişi kimlikle ilgili kavramları hissettiği aidiyet duygusunu kullanarak açıklamaktadır. Aidiyet ile ifade edilen ise, kişinin kendini bir yere ait hissetmesi, kendi konumunu seçmesi ya da bir topluma ait hissetmesidir. Toplum, bireylerden oluşur ve bu bireyler ile anılır. Ancak kişinin de kendi içinde bulunduğu toplumun bir parçası olarak hissetmesi çok önemlidir. Aksi halde, bu kişinin o toplumsal kimliğe sahip olduğu söylenemez (Aydın, 1999, s. 12). Böylelikle, bir topluma kendini ait hissetmeyen ve kimlik karmaşası yaşayan bir birey, toplumda benlik duygusunun ve toplumsal kimliğin oluşmasını olumsuz yönde etkileyecektir.

Aidiyet duygusunun hızlı ve sağlıklı bir biçimde gelişebilmesi için, mekâna bağlılık, zaman, anı, yaşantı, geçirilen zaman, sosyal ilişkiler ve aktiviteler, semboller, simgeler gereklidir ve bu unsurlar olmazsa olmazlardır. Bu tür duygu ve olguların ortaya çıkabilmesi için de kişiler arası bir etkileşim söz konusu olmalıdır. Bu kişiler arası etkileşim de kişide aidiyet duygusu olması ile ortaya çıkar. Kişinin bir bölgeye ya da mekâna kendini ait hissetmesi, mekâna bağlılık derecesini de etkiler. Kişi mekânsal aidiyeti ne kadar fazla hisseder ise bağlılığının seviyesi de o kadar artış gösterir. Bağlılık artışı da sorumluluk bilincini beraberinde getirir. Bu da, kimlik sahibi olmayı sağlar. (Solak, 2014, s.20, 21)

Göç etmeyen toplumlarda bile bir coğrafyada doğmuş olmak aidiyet için yeterli olmazken, yaşana toplumsal değişimler neticesinde ulus ötesi bir bakış açısı ve kimlik algısı ağırlık kazanmaya başlamıştır. Modern kimlik algısı, bir toplumda bulunan bireyler arasında farklılıkları ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin de kendi kimlik algılarını oluştururken, birden fazla özelliği tanımlamada kullandıklarına şahit olunmaktadır. Görünen odur ki, göçmen toplumlar gittikleri coğrafyalarda öncelikle milliyet üzerinden bir kimlik tanımlaması yapmaktadırlar. Ancak zaman içinde milliyetçilik ögesinde bir zayıflama meydana gelmekte ve din, kuşaklar ve bireyler arasında bağlayıcı olmaktadır (Özyakışır, 2017, s.165).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE ÇERKES (ADİGE) GÖÇÜ VE İSKÂNİ

2.1. ÇERKES (ADİGE) GÖÇÜ TARİHİ

Dünyada stratejik olarak Kafkas ülkeleri, her daim coğrafi bir önem taşımıştır. Buna bağlı olarak, tarih boyunca pek çok topluma ve siyasi iradeye ev sahipliği yapmıştır. Kafkasya tarihine baktığımızda Kafkas-Rus savaşları, en acımasızca yapılan savaşlar olarak tarihe geçmiştir. Rusya açısından bu savaş, Kafkasya'nın Ruslar tarafından fethi olarak görülürken Kafkasya açısından bu, Kafkasya'nın Ruslar tarafından işgali ve yerli halka uygulanan zulüm olarak görülmektedir.

18. yüzyılın ikinci yarısına dek Rusya'nın Kafkasya'ya saldırması fiilen sınırlıydı. Daha sonra, Rusya bölge içerisindeki kabileler arasında gerçekleşen çatışmalardan faydalanarak stratejik olarak nüfus yayılmasını belirledi. O dönemde II. Katerina'nın politikası, Kafkasya'nın ele geçirilmesi için ileri zamanda atılabilecek adımlara yönelik milli bir siyaset yürütmekti (Saydam, 1997, s. 35). 18.yüzyıl sonrasında Rusya'nın Kırım'ı ele geçirmesinin ardından Osmanlı'nın Kuban batısında bulunan Çerkes toprakları dışında Kafkasya üzerinde olan gücü azalmıştır. Bu durumun yanı sıra Rusya, 1801 yılında önceden nüfuzuna almış olduğu Gürcistan'la birlikte Kafkasya'yı güney sınırından kendisine katmıştır. 1828-29 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşından sonra imzalanmış olan Edirne Anlaşmasıyla Osmanlı'nın Kafkasya üzerinde kurduğu hâkimiyete son verilmiştir (Saydam, 1997, s.41).

Kafkasya'daki dağlık ve ormanlık arazilerde meydana gelen bölge halkları arasındaki savaşların yanı sıra bu mücadelelerin dini bir boyut kazanıp yaygınlaşması Rusya açısından bir dezavantaj oluşturmaktaydı. Diğer yandan, boylar arasındaki çatışmalarla birlikte bölge halklarının sürdürdüğü savaşlar koordineli bir biçimde Rusya'nın işini kolaylaştırmaktaydı. Bu anlamda Rusya, ilk kez Orta Kafkasya içerisinde yer alan Kabardey bölgesini işgal etmiştir. Kabardey bölgesi, Kuzey Kafkasya ortasında bulunan konumuyla Doğu ve Batı Kafkasya arasında bir köprü

görevi üstlenmesinin yanı sıra Gürcistan'a geçiş sağlayan Daryal geçidinin de kontrolünü sağlamaktaydı. 1763 yılında Rusya'da bulunan Mozdok Kalesinin işgalinden sonra Kabardeyler hem güvenliğin tehdit edilmesinden hem de bu mekânın kendilerinden kaçmakta olan köleler tarafından sığınak olarak kullanılmasından dolayı Rusya'ya savaş açmışlardır. Bu savaş 1763'den 1779 yılına kadar devam etmiş olup savaş sonunda Kabardey bölgesi komple Rusların hâkimiyetine geçmiştir (Tavkul, 2007, s.92-93).

Kabardey bölgesinin Rusların eline geçmesinden sonra özgürlük için gerçekleştirilen ilk adım 1804 yılında meydana gelen ayaklanmadır. Bu mücadeleye Kabardeylerin yanı sıra diğer Çerkes boyları da destek vermiştir. Yapılan mücadeleyi 1804, 1809 ile 1810 yıllarında gerçekleşen ayaklanmalar takip etmiştir. Ancak Kabardeyler, hep ciddi kayıplar vererek bu savaşı kaybetmişlerdir. Bahsedilen dönemde, feodallerle köylüler arasında gerçekleşen kavgalar da Kabardeyler için ayrı bir mücadele konusu olmuştur (Kasumov, 1995, s.68). Bu kavgalardan dolayı Kabardeyler, Ruslar ile olan savaşlarını bütünlük içerisinde sürdürememişlerdir. 1816 yılında Kafkasya'da Rus ordularında komutan ilan edilen Yermelov'un Kabardey'i ablukaya almasıyla diğer bölgelerden tecrit ederek tüm ekonomik kaynaklarını ele geçirmiştir (Baddaley, 1989, s.118). Bu şekilde mücadele etmeye gücü kalmayan bölgenin üzerinde 3 yıl boyunca askeri harekât sürdürülmüştür. Bu süre içerisinde iki yüz bin civarı nüfusa sahip olan bölgede yaşayan kişi sayısı, 1830 yıllarının sonunda otuz binlere kadar düşmüştür (Kasumov, 1995, s.20).

Göç öncesinde Kafkasya'nın tam nüfusu bilinmemektedir. Ancak, bunun üzerine yapılan tahminler vardır. Baddaley (1989, s.25), Rusya'nın istilasından önce Kafkasya nüfusunu dört milyon şeklinde belirtmiştir. Ahmet Cevdet Paşa (1307, s. 47) ise toplamda 530.000 ev şeklinde vermiştir ancak bu ev sayısı, toplamda iki milyon altı yüz elli bin kişi etmektedir. Saydam ise (1997, s. 21) 19. yüzyıl başındaki Kafkasya nüfusunu beş milyon olarak tahmin etmektedir.

Rusya, 19. yüzyılın ilk yarısında Kafkasya üzerinde bir hâkimiyet sağlayamamıştır. Aynı şekilde, Yermelov bölgeye geldikten sonra Kabardey'de olduğu gibi Doğu Kafkasya'yı da hâkimiyeti altına almıştır. Yermelov ilk olarak Çeçen halk üzerinde yoğunlaşmıştır. Sunja ve Terek ırmaklarının arasında yaşayan bölge halkının kontrol

edilmesi için Grozni kalesiyle birkaç küçük kaleden meydana gelen bir geçiş alanı oluşturmuştur (Tavkul, 2007, s. 101). Bir hayli zulüm uygulayan Yermelov, Çeçenleri ve Dağıstanlıları sindirmiştir. 1825 yılında da Dağıstan halkını komple işgal etmiştir. 1825'te Rusya'nın başına gelen I.Nikola zamanında değer kaybeden Yermelov 1827'de istifasını vermiştir (Baddaley, 1989, s.171).

Dağıstanlılar tarafından önder olarak kabul edilen Gazi Muhammed, yaptığı ilk siyasi konuşmasında bütün halka mücadele etme çağrısında bulunmuştur. Kendi etrafında birleştirdiği savaşçılarıyla 1829 yılında Çeçenistan üzerindeki Ruslara saldırmaya başlamıştır. Aynı zamanda Derbend ve Kızılyar kaleleri de kuşatmaya maruz kalmıştır (Saydam, 1997, s. 48). 1832 yılında Muhammed, Gimri üzerinde camide uğramış olduğu suikastler sonucunda öldürülmüştür. Sonrasında mücadele etmesi için göreve İmam Şamil gelmiştir (Baddaley, 1989, s. 277).

İmam Şamil'in göreve gelmesinin ardından mücadele hızlanmıştır ancak Ruslar oldukça çaresiz kalmıştır. Nikola'nın Kafkas ziyaretinde Şamil'e Tiflis'te teslim olmasını önermesi üzerine Ruslar, İmam Şamil'in askerlerinin bir kısmını ele geçirmiştir. Devamında Çarın askerlerini Şamil'in üzerine yönlendirmesiyle Kafkas ordularının başına Voronstov getirilmiştir. Şamil ile yaptığı mücadele sonrasında Rus ordusu üç general, yüz doksan beş subay ve dört bin asker kaybetmiştir (Baddaley, 1989, s. 363). Bu kayıplara rağmen Voronstov tarafından uygulanan politika uzun bir süre sonrasında netice vermesi beklenmekteydi (Henze, 1985, s. 47). Bu uygulama, hudutların devamlı ileri sürülmesiyle birlikte orman alanlarının imhasını dağlıların da zor durumda bırakılması esasına dayanmaktaydı.

Şamil, 1846 yılında mücadelesi süren Doğu Kafkasya ve Batı Kafkasya'nın birleştirilmesini denemiştir. Ancak bu bölgelerden bir tanesinde mücadelenin bitimi, öteki bölge üzerinde gerçekleşen baskının arttırılması özelliğini taşımaktaydı. Şamil'in başarılarından etkilenen Kabardey prensleri onunla uzlaşıp Kafkasya'ya ait olan bu iki bölgeyi birleştirmek için karar vermişlerdir. Geçerli sebeplerle başlamış olan bu hareketlenme, Rus ordusu tarafından önlenmiştir. Bunun sonucunda Rus ordusuna karşı gerçekleştirilen mücadelelerin tek bayrakta yürütülme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Baddaley, 1989, s. 386).

1854-56 yılları arasında süren Kırım Savaşı'ı, Kafkas halkları için iyi bir fırsat oluşturmuş olsa bile bu durumdan yararlanılamamıştır. Gürcistan'a sefer yapan Şamil ciddi bir başarı elde edemediği için geri dönmüş ve Varna üzerinde bir heyet göndermiştir. Osmanlı'dan yardım istemişse de herhangi bir sonuca ulaşamamıştır (Henze, 1985, s. 20-21).

Kafkasya'nın Batı kısmında Çerkeslerin Ruslar ile olan mücadelesi, bazı yönleriyle Doğu kısmından farklılık göstermektedir. Bu yönlerden en önemlisi, Rusya-Osmanlı arasında gerçekleşen mücadeledir. Batı Kafkasya halkının hukuksal olarak 1829 yılına dek Osmanlı hükümdarlığında kalmış olması, bu bölgeyi en azından savaş dönemlerinin haricinde Ruslara karşı korumuştur. 1828 yılında Osmanlı ile Rusya arasında imzalanmış olan Edirne Anlaşması sonucunda Osmanlı, Çerkesya'yı Ruslara bırakıp Kafkasya üzerinden geri çekilmiştir. Ancak, bu kararı kabul etmeyen Çerkes halkı, Rusya ile mücadeleye girmiştir (Tavkul, 2007, s. 103). Rusya, Osmanlı'yı ve İran'ı baskısı altına alarak Kafkasya üzerine silah sevki sağlayanlara ceza veriyordu. 1830 yılında feodallerden meydana gelen iki heyetin İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı'dan yardım istemişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti bu yardıma cevap verecek durumda değildi (Kasumov, 1995, s. 74-75).

1846 yılında Şamil tarafından gerçekleşen başarısız Kabardey seferinin sonucunda iki bölgenin birleşmesi sağlanamamış olsa bile Şamil, Dağıstan ve Çeçenistan'da dini temeller üzerinden saldırıyı örgütlemeye çalışmıştır. Çerkesya üzerinde bu çalışmalar sonuç vermemiş, bunun karşılığında kabileler üzerinde kurulmuş feodal yapı gevşeklik kazanmıştır (Kasumov, 1995, s. 171). Kırım savaşı, Batı Kafkasya için işgalden kurtulmanın bir çıkış yolu olarak görülse bile hem müttefikler hem de kabileler açısından Kafkasya'ya bir fayda sağlamamıştır (Cevdet Paşa, 1986, Tezakir 1-12, yayınlayan Cahid Baysun). Savaş sonrasında bu bölge üzerinde Rusya'nın baskısı giderek artmıştır. Şamil'in teslim olmasıyla beraber birçok bölge mücadele etmeyi bırakmıştır ve böylelikle Kafkasya'nın işgali tamamlanmıştır.

Kırım Savaşı'nın ardından bölgedeki Rus baskısı artmıştır. İmam Şamil'in de teslim olmasıyla birlikte 1859'da Besleneyle, Temirgueyle ve Kuban'ın batısındaki Kabardeyle ile Abazaların bir kısmı mücadeleyi bırakmak zorunda kaldı. 1860'da Natuhaylar teslim olurken 1863'te Abzehler, Şapsığlar ve Ubıhların büyük bir kısmı

silah bırakmıştır. Çerkes direnişi, 21 Mayıs 1864'te Kbaade noktasında son bulmuş ve Kafkasya'nın işgali tamamlanmıştır (Tavkul, 2007, s. 121).

Bu olay sonucunda Çarlık Rusya'sında zulüm ve katliamlarla, önüne geçilmesi zorlaşan bir sürgün dönemi başlamıştır. Savaşların öncesinde direniş merkezlerinin imhası yönünde uygulanan stratejiler, Kafkasya'nın kitleler halinde boşaltılmasına neden olmuştur. Rusların, Kuban'ın güneyinde yaşamını sürdüren halkı sıkıştırıp onları diğer ova üzerine göç etmeye zorlaması üzerine bu halk 1859'da kitleler halinde göç etmeye başlamıştır (Kafkas Derneği, 2001, s. 52).

Rusya, aslında henüz Kafkas savaşı sona ermeden bu bölgede kalıcı olabilmenin ve bölgede uzun vadede kontrolü elinde tutabilmek için bölge halkının en azından bir bölümünün Rusya içlerine gönderilmesinin gerekli olduğuna karar vermişti (Saydam, 1997, s. 76). Özellikle Çerkesya bölgesindeki savaşın uzaması bu kararı Rusya açısından haklı çıkaracak mahiyetteydi. Buna karşın Rusların yöre halkını iç bölgelere taşıma planı gerek maliyeti gerekse güvenlik endişeleri gibi nedenlerle Rusya açısından bir engel yaratırken, kabilelerde bunu kabul etmeye yanaşmadılar. Osmanlı Devletinin göçmenleri kabul etmesi ise Rusya'nın işini kolaylaştırmıştır. Bu sayede özellikle Çerkesler dağlık arazi ve vadilerden çıkartılarak kıyılarına sürülmeye başlandı (Saydam, 1997, s. 80). Ruslar, Osmanlı topraklarına göç edecek olanların hareketlerini hızlandırmak için evlerini ve tarlalarını yakmaktaydı. Sonuç olarak, Kafkas göçlerinin ana sebebi Rusya'nın buradaki halklar üzerinde kurduğu askeri ve ekonomik baskıdır.

Savaşın bitmesinden sonra mağlubiyete razı olan Çerkesler, kendi toprakları üzerinde kalmayı istedikleri halde bu talepleri kabul görmemiştir. Diğer yandan, Çerkesler, Ruslar tarafından bir takım yıldırma faaliyetlerine maruz kalmışlardır. Köyleri ve bahçeleri tahrip edilen insanların yaşam olanakları yok edilmiş ve insanlara kaçmak ya da ölmekten başka çare bırakılmamıştır (Başer, 2002, s. 40).

1865 yılına Rusya'nın Kafkasya'ya tamamen hâkim olmasıyla Kırım Savaşı'ndan itibaren devam etmekte olan göçte artış meydana gelmiştir. Kırım Savaşı'ndan itibaren 1865 yılı da dâhil olmak üzere 750.000'i Çerkes, 100.000'i Abhaz ve 60.000'i Çeçen toplamda 910.000 kişinin Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda bırakıldığı tahmin edilmektedir (Başer, 2002, s. 40).

Kuzey Kafkasya'dan çıkarılanların sayısını net olarak analiz etmek olanaksızdır. Çeşitli araştırmalarda belirli sayılar verilmesi ile birlikte kayda geçmeyen çok sayıda insan göç etmiştir (Saydam, 1997, s. 77). En azı 500.000 ve en çoğu 2.000.000 ile 3.000.000 arasında değişmektedir. Rusya kaynaklı araştırmalar bu göç hareketini 500.000 ile 1.000.000 arasında gösterirken Türkiye kaynaklı çalışmalarda 1.000.000 ile 2.000.000 civarında olduğu görülmüştür. Zorunlu göçe tabi tutulan, yani sürgün edilen toplam nüfus hakkında iddia edilen rakamlara rağmen gerçek bir şey vardır ki; gerçekler belgelenen rakamların çok üstündedir (Özkerem, 2015, s. 11-13). Çerkesya'da kalan bütün Çerkesler 150.000 ile 200.000 dolaylarındadır. 19. yüzyılın ilk yarısında yalnızca Kuzeybatı Adigelerin nüfusu 1.000.000'a yakın olduğu düşünülürse Kafkasya'da etnik temizlemenin ne kadar yüksek oranlarda olduğu anlaşılacaktır (Aslan, 2006, s.148).

2.2. ÇERKES (ADİGE) BOYLARINDAN ŞAPSIĞLARIN TÜRKİYE'YE GÖÇÜ, İSKÂNİ VE ÇOĞUNLUKLA YAŞADIKLARI YERLER

Rusya İmparatorluğu'nun Çerkeslere uyguladığı yayılcı politikaların sonucunda savaşlarda yenilgiye uğrayan Çerkesler, 1864'lü yıllar öncesi ve sonrası anavatanlarından Osmanlı topraklarına gönderilmişlerdir. 1877–1878 Osmanlı - Rus Savaşı dâhil olmak üzere söz konusu yıllarda Düzce'ye yaklaşık 20 bin civarında Çerkes ve Abaza nüfusun iskân ettiği söylenmektedir (Özsoy, 2015, s. 5).

Osmanlı, bazı sebeplerden dolayı yerlerini değiştirmek isteyen milletlere, aşiretlere, cemaatlara topluca değil, dağınık bir şekilde iskân sağlamaya çalışmıştır. Bu durumun sebebi, bölgeler üzerinde oluşabilecek herhangi bir ötekileştirme durumunun önüne geçmek ve göçmenlerin hepsini Osmanlı çatısında birleştirmektir. Devlet göçmenlerinin Düzce'ye iskân edilmesinin en önemli sebebi, bölgenin fiziksel ve nüfus açısından uygun olmasıdır. Düzce, ulaşım açısından kolay, ova alanları bulunan, geniş arazili, ormanlık bir yapıya sahiptir (Şerif, 1999, s. 389). Tüm bunlara rağmen bölgede az nüfusun olmasından dolayı da bölge üzerinde göç edilmesinin sebebi daha iyi bir şekilde anlaşılacaktır. Bu olaylar üzerinde Düzce'de

pek çok göçmen köyleri kurulmuştur (Aslan, 2005, s. 162). Çerkesler de Düzce'ye göç eden halklar arasında yerini almıştır. Günümüzde, Düzce'de toplamda 86 Çerkes köyü bulunmaktadır. Düzce'de yaşayan Çerkeslerin rakamı 4000'i aşarken bu durum 500 haneye denk gelmektedir.

Düzce bölgesinde yaşamını sürdüren halklardan hiçbirisinin, örf, adet ve geleneklerini terk etmediği kayıtlarda belirtilmektedir. 1844 yılı sayımında bölgede yaşayan insanların tamamına yakını Türk ve Müslüman iken Kafkasya vb. yerlerden gerçekleşen göçlerle bölgenin etnik yapısında birtakım değişimler meydana gelmiş ve Düzce'deki millet çeşidinin adeta Sefîne-i Nûh'a dönüştüğü söylenmiştir (Özsoy, 2015, s. 1). Göçmenlerin, özellikle ilk geldiklerinde Türklere ve Osmanlı'ya yabancı kaldığı gözlemlenmiştir. Bunun nedenini ise Çerkeslerin ve Abazaların o bölgeye getirildiklerinde Türkler arasında iskân ettirilmemesi ve kendileri için ayrı köylerin oluşturulmasına izin verilmesine bağlayabiliriz. Nitekim Düzce'de Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz zamanlarında Kafkasya'dan, Doğu Karadeniz'den, Doğu Anadolu'dan, Rumeli'den gelen muhacirlerle yeni mahalleler kurulmuştur (Konukçu, 1984, s. 19).

2.3. ŞAPSIĞLARIN DÜZCE'YE İSKÂNİ

Düzce ili, bilinen tarihi M.Ö. 1390 yıllarına kadar dayanmakla birlikte birçok kavmin ve devletin istilasına maruz kalmış bir bölgedir. Düzce'de halkın çoğunlukla o bölgeye herhangi bir sebeple yerleşmiş insanlardan oluştuğu bilinmektedir. Rusya'nın 19. yüzyılda uyguladığı yayılcı politikaların sonucunda Düzce'ye Kafkasya, Balkanlar ve Kırım'dan göçmenler gelmiş ve bu topraklara yerleştirilmiştir. Söz konusu bu göçlerin neticesinde ise bölge nüfusunun %45'i göçmenlerden oluşmuştur (Özlu, 2012, s.201). Göçmenlerin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelmelerindeki en önemli neden, şüphesiz ki iki toplum arasında ortak nokta olarak görülen İslam'dır (Kılınç Ocaklı, 2002, s. 902, 904). Gerçekleşen göçlerde göçmenler, önce Karadeniz'in kuzey limanlarında toplanmıştır. Bunun ardından buralardan gemilerle yerleştirilecekleri bölgelere taşınmışlardır (Alkan, 2005, s. 419).

Düzce'ye iskân edilmelerindeki en önemli nedenin, bölgenin fiziki ve demografik yapısı olduğu düşünülmektedir (Şerif, 1999, s. 389). Düzce bölgesi anlatılırken bölgenin ova tabanına sahip olduğu, ulaşım açısından kolay bir geçiş bölgesinde bulunduğu, arazisinin son derece geniş ve verimli olmasıyla birlikte ormanlık bir yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu özelliklere bölgenin fiziki durumuna göre az bir nüfusa sahip olma niteliği de eklendiğinde, demografik durumla doğru orantılı olarak bölgede gerçekleştirilen iskânların nedeni daha iyi anlaşılacaktır.

Düzce bölgesine 1864 yılına kadar Çerkes boyu olarak 500 hane (4000 kişi) yerleştirilmiştir. Çerkeslerin bölgedeki sayısı, 1907 yılına kadar 9813 kişiye ulaşmış olup bölgede Türklerden sonra Çerkesler, ikinci büyük nüfusu oluşturmuştur. 14 Aralık 1913 tarihli Tanin Gazetesi'ne göre bölgedeki Çerkes nüfusu 9413 kişiye düşmüşse de Çerkeslerin Türklerden sonra bölgenin ikinci hâkim nüfusu olma özelliği devam etmiştir (Şerif, 1999, s. 383). Çerkeslerin nüfuslarında az da olsa meydana gelen azalmanın sebebini, iç göç veya savaşlardaki kayıplarla açıklamak mümkündür. Bununla birlikte, Çerkeslerin nüfus yoğunluğu, bölgenin yakın tarihini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Şapsığ boyunda Adil Giray Bey, Şapsığların reisi olarak bilinmekteydi ve kendisinin vefat etmesi üzerine Şapsığ boyunun Düzce'ye yerleştirilmesi konusunda Bolu Kaymakamlığı ve Muhâcirin Komisyonu arasında yazışmalar yapılmıştır (BOA, A. MKT. MHM. 270/84) . Şapsığ boyuna mensup 22 kişi, Ankara üzerinden Bolu'ya oradan da Düzce'ye iskân edilmiştir. Bu kişiler, Düzce'de akrabalarının veya aynı boydan tanıdıkların bulunmuş olmasından dolayı Düzce'ye yerleştirilme konusunda ısrar ettikleri gözlemlenmiştir.

Günümüz Düzce'sinde ise şehrin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayatında bu güç, hissedilebilir şekilde göze çarpmaktadır. Bölgede Çerkesler'e özgü gerçekleşen düğün, cenaze, sünnet gibi muhtelif törenlerde Çerkes kültürüne ait kıyafetlerin giyilmesi, yemeklerin yapılması, örf, adet ve geleneklerin yaşatılması, çoğunlukla kültür içi evliliklerin gerçekleştirilmesi ve halkın kendi aralarında zaman zaman Çerkesçe konuşmaları bunun en açık örneklerinden diyebiliriz.

2.4. ÇERKES (ADİGE) BOYLARINDAN KABARDEYLERİN TÜRKİYE'YE GÖÇÜ, İSKÂNİ VE ÇOĞUNLUKLA YAŞADIKLARI YERLER

Çerkeslerin anavatanı, Osmanlı kaynaklarında Çerkezistan olarak geçerken Batılı ve Rusça kaynaklarda ise Çerkesya olarak isimlendirilmekle birlikte Kuzey Kafkasya'nın batı ve orta bölgesinde bulunmaktadır (Kaya, 2011: 75). 1700'lerin ikinci yarısından itibaren Rusya İmparatorluğu'nun bölgeyi işgal etmesi ile birlikte Çerkesya'nın etnik haritası da değişmiştir. 1864'te savaş bittiğinde Çerkesler, Osmanlı topraklarına gönderilmiş ve ülkenin büyük bir bölümünde Çerkes yerleşimlerinin varlığı sona ermiştir. Günümüzde Çerkesler, Kafkasya'da 1920'li yıllarda Sovyetler Birliği'yle birlikte kurulan ve tarihi Çerkesya'nın küçük bir bölümünü içeren üç idari yapıda; Adıgey, Kabardey-Balkar ve Karaçay - Çerkes Cumhuriyetleri'nde yaşamaktadır. Türkiye'de ise yaklaşık 550 Çerkes yerleşimi Trakya, Doğu ve Güneydoğu bölgeleri hariç bütün Anadolu'ya dağılmış durumdadır. Çerkeslerin çoğunlukla yaşadığı yerler; Sinop, Samsun, Çorum, Amasya, Tokat, Yozgat, Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş, Adana, Eskişehir, Bilecik, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Yalova, Sakarya ve Düzce illeridir (Kocacık ve Eser, 2010, s. 190 - 191).

Osmanlı idaresi, 1859 yılında sonradan gelen muhacirler için Konya, Sivas, Kütahya gibi birkaç ilin daha bulunduğu geniş arazili ve az nüfuslu bölgeler düşünmüştür. Osmanlı Devleti, iskân politikasının kriterlerini belirlerken önem verdiği noktalardan bir tanesi, boş araziler üzerine göç eden kişilerin yerleştirilerek ekonomiye katkıda bulunmalarını sağlamaktı (Bice, 1993, s. 63). Bu anlamda Osmanlı'nın uygulamış olduğu politika iradeli bir biçimde devam etmiştir. Göç eden insanların iskânı gerçekleştirilirken olabildiğince tohum, öküz, saban vs. gibi tarım araçlarının verilmesiyle muhacirlerin hemen üreticilik yapmaya başlamaları sağlanmıştır. Muhacirlerin üretim sağlayamamaları, yardıma ihtiyaçlarının olması devlet hazinesine de ayrı bir külfet yaratmaktaydı. Bununla beraber, devlet hazinesi, iskâna alınmış bölgelerin tarım alanlarının işletilememesinden kaynaklanan zararın yanı sıra tüketen nüfusun da sorumluluğunu üstlenmiş durumdaydı.

Osmanlı'nın Uzunyayla bölgesine muhacirlerin iskân edilmesindeki neden, bölgedeki güvenliğin sağlanmaya çalışılmasıdır. Bölge üzerine gelen aşiretlerin asayişsiz olmalarının yanı sıra genel olarak, aşiretlerin bölge üzerinde nüfuslarının kırılması, muhacirlerin yerleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, Kafkas göçmenlerinin aşiret baskısından çekinmeden Uzunyayla üzerinde barınabileceklerini öngörmüştür. Bu konuyla alakalı;

Çerkesler ceri ve cesur adamlar olduklarından ekrâd ve asâirden havf etmezler ise de, ekrâd ve asâir-i merkûme mevsim-i sayfide oralara gelmeye âdet edinmiş olmalarıyla etrafında birkaç kazanın ilhâkıyla bir kâim-makamlık teşkil olunmasında her türlü muhassenât derkâr olduğundan şimdilik Gürün merkez olmak üzere Sivas mutasarrıfı saâdetlü Pasa ve nâibi efendinin is'âr yayla-ı mezbûr ve havâlide bulunan kazalar birleştirilip bir kaymakamlık teşkiliyle imâr olunduğu sûrette hem eşkiyanın cevlân-gâh hayâdîd olmaktan kurtulub hem de hazîne-i celilece menâfi'i ve etrafında olan ahâlîce istirâhati müstelzim olarak muhâcir-i Çerâkesede sâye-i âsâyiş ve aynı huzûr-ı mülükâne rahat ideceklerinden icrâ-i îcâbı..."(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yer: 240 – 70, Tarih: H-24-03-1279).

Söz konusu aşiretler ise muhacirlerin Uzunyayla bölgesine yerleştirilmesi fikrine karşı gelmişlerdir. Devletin bölge sakinleri ile bölgeye yerleştirilen muhacirler arasında fark görmemesi, hatta onlara destek veren tavırların takınılmasıyla muhacirlerin Uzunyayla'ya yerleştirilmeleri gerçekleşmiştir. Ancak zaman zaman muhacir ve aşiretler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Ancak bunların yanı sıra bölgeye göç eden kişilerin bölge havasının iklimine uyum sağlayamamalarından dolayı ölümler de meydana gelmiştir (Saydam, 1997, s. 150–151).

2.5. KABARDEYLERİN KAYSERİ'YE İSKÂNI

Çerkeslerin Kayseri Uzunyayla bölgesini tercih etme nedenini, devletin bu bölgeyi muhacir iskânına açma konusunda izlediği politikaya bağlayabiliriz (Saydam, 1997, s. 148). Genel bir uygulama olarak, muhacirlerin oluşturduğu bir grup, iskân edilecekleri bölgeye önceden götürülebilmekte ve muhacirlerin bölgeyi beğenmesi

durumunda ise yerleştirme eylemi başlatılmaktaydı. Bu doğrultuda, 1860 yılının Mayıs ayında Uzunyayla b6lgesine gelen bir muhacir grubu, b6lgeyi gezme fırsatı yakalamıştır.

Uzunyayla b6lgesinin coğrafi 6zellikleri dikkate alındığında muhacirler i7in uygun bir yapıya sahip olması, aynı ay i7erisinde muhacir g67lerinin başlamasını tetiklemiştir diyebiliriz. Bununla birlikte, b6lgenin coğrafi yapısı ve ikliminden dolayı Uzunyayla'ya g67 edip yerleşme talepleri doğmuştur. Kastamonu'da bulunan muhacir bir grup, Uzunyayla'yı hem mera olması a7ısından hem de zirai a7ıdan eski memleketlerine benzettiklerini dile getirerek g67 talebinde bulunmuşlardır (BOA; A.MKT. MHM, 760/71, 13/L/1277). Uzunyayla b6lgesinin coğrafya ve iklim 6zelliklerinin muhacirler i7in bir g67 etme sebebi oluşturması, aslında genel olarak ikincil bir neden olarak kabul edilmektedir. Uzunyayla'yı yaşam alanı olarak tercih etmelerinde daha 6nemli g67r6len fakt67r, devletin bu b6lgeyi muhacir yerleşkesi olarak belirlemesi ve burada belirli bir 6l76de n6fusun 7oktan birikmiş olmasıdır.

Bu bağlamda, Uzunyayla'ya g67leri 6ng67r6lmeyen muhacirler de ilk yerleştirildikleri b6lgelerde yaşadıkları sorunlar karşısında bu b6lgeye g67 etmek i7in b6lgelerindeki y6neticilere başvurma yoluna gitmişlerdir. Uzunyayla'da meydana gelen yerleştirme aşamalarının beklenenden uzun s6rmesi veya muhacirlerin isk6n edilmeyi beklerken yeterince yardım alamamalarından dolayı 6retici konumuna hızlıca ge7ememişler ve b6ylelikle ge7im sıkıntısı 7ekmişlerdir. Bu kişiler, 7oğunlukla 6lkenin farklı b6lgelerinde az sayılarda isk6n ettirilen muhacirlerden oluşmaktadır. 6rnek vermek gerekirse, 1861'de Bursa'ya yerleştirildikleri halde yeterli yardım alamadıklarından dolayı sefil d6şen 96 Abaza, akrabalarının hayatlarına devam ettiği Uzunyayla b6lgesine g67 etmişlerdir (BOA; A.MKT. MHM, 477/67, 3/Z/1277). Bir başka 6rnekte, 1861'de Bilecik'te isk6n ettirilen 112 Abaza, yevmiyelerinin kesilmesi 6zerine sıkıntılı bir duruma d6řm6şler ve Uzunyayla'da bulunan muhacirlerin "kesb-i refah"ta olduklarını duyarak bu b6lgeye g67 etmişlerdir (BOA; A.MKT. NZD, 356/39, 15/Z/1277). Bunun yanı sıra, yardım alamama durumu, bazı muhacirler i7in daha k6t6 sonu7lara yol a7mıştır. Aynı tarihlerde, Kayseri'nin Sarioğlan ve Kuzug6den il7elerine Hatukay boyundan 56 hane misafir olarak yerleştirilmiştir. Ancak bu haneler i7inden 20 ay boyunca isk6n edilmeyi bekleyen yaklaşık 5-6 kişi a7lıktan hayatını kaybetmiş ve bu durum 6zerine bu boya mensup kişiler, daha sonra

Uzunyayla'ya gönderilmişlerdir (BOA; A.MKT. UM, 464/71, 20/N/1277). Bu tür olaylar sık sık yaşanmamakla birlikte o dönemin şartları dikkate alındığında meydana gelen kayıpların kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Yel ve Gündüz, 2008, s. 970).

Çerkeslerin Uzunyayla'yı tercih etmelerindeki bir diğer unsur, bölge arazisinin geniş olmasıdır. Böylelikle, boylar, bir arada yaşamaya elverişli bir ortamda bulunmaktaydı. Bölgenin bu niteliği, farklı bölgelere yerleştirilen muhacirlerin de buraya gelmesine imkân sağlamıştır. İskân edilme süreci gayet düzenli bir şekilde yürütülen muhacirler için de Uzunyayla yerleşme açısından cazipti ve onlar için de bölgeye yerleşme şansı tanınmıştı. Bu doğrultuda, 1861 yılı Şubat ayında Çorum ve Sorgun'da iskân edilmiş olan 745 kişilik bir muhacir grubu, iskânlarında sıkıntı olmamasına ve her türlü yardımdan faydalanmalarına rağmen Uzunyayla'ya göç etme tercihinde bulunmuştur:

“liva-i mezbûre tâbi' Çorum ve Sorgun Kazalarıyla sair münâsib Kazalar ahâlileri derününe müteferrikan ve mühtelitan iskânları icrâ' olunmuş ve sâye-i teshîlât-vâye-i Hazret-i Padisahide mücerred asar-ı tevcihat kaddesinayad Vekâlet-penâhîleriyle bir hanesine bile açıktaki kalmayarak cümlesi yerleştirilerek istihsâl-i esbâb-ı refahiye ve istirahatlarına ikdam ve gayret olunmakta ise de is bu Kazalarda iskân olunan haneler ahali-i mutavaâtına içlerinde iskân olunmalarından hosnud olmayarak mevsim-i baharda mezkûr Uzunyayla tarafına gitmek emel ve arzusunda bulduklarından ve oldukları kura'da zirâate heves itmediklerinden şimdiden keyfiyetin arz ve inhâ'sı mecburiyet görünmüş” (BOA; A.MKT. UM, 456/38, 25/B/1277).

Bir başka durum incelediğimizde, Kastamonu'ya yerleştirilmeye çalışılan 1200 kişilik bir muhacir grubun hepsini tek bir yerde ve bir arada iskân etmek mümkün olmadığından 1861 yılında Uzunyayla'ya sevk edilmeleri gerekmiştir (BOA; A.MKT. MHM, 760/71, 13/L/1277). Bolu'da bulunan 70 Kabardey ailesi de düzenli bir şekilde yardımlarını edinmelerine rağmen tek bir yerde ve bir arada yerleştirilmeleri imkan dahilinde olmadığından Uzunyayla'ya göç etmek zorunda kalmışlardır:

Bolu'da bulunduğumuz müddetçe saye-i merhamet-vaye-i Hazret-i Padişahide yevmiye-i mahsusalarımız mal sandıklarından kamilen i'ta olduğu misillü ahali-i kadime taraflarından dahi haklarımızda her türlü iane-i mümkün ve hürmet-i lazime icra olunarak kendülerinden ve taraf-ı hükümetten her vech ile hoşnud ve razı bulunduğumuz halde dua-yı temadi-i eyyam-ı ömr ve şevket-i mülükane yad-ü tezkarıyla canib-i mezbure müterahhi olduğumuza müş'ir is bu arizamız takdimine ibtidar kılındı (BOA; AMKT. UM, 481/98, 29/Za/1277).

Göç süreci yaşanırken ailelerin ve akrabaların birbirlerinden ayrı düşmeleri, göç koşulları açısından incelendiğinde normal karşılanabilir. Ancak, göç süreci sona erdiğinde, Uzunyayla'ya yerleşen Çerkes aileleri, başka bölgelere dağıtılan yakınlarının getirilmesi için hükümete başvurmuşlardır. Örnek vermek gerekirse, 1865 yılında Uzunyayla'da bulunan Ümera-i Çerakese'den Hüseyin Bey, Varna'daki 15–20 hanelik akrabasının Uzunyayla'ya getirilmesi için başvuruda bulunmuştur (BOA; A.MKT. MHM, 345/47, 20/C/1282). Ancak, Hüseyin Bey'in akrabalarının, Varna'da iskân edilememe durumları söz konusu ise Uzunyayla'ya göç etmelerine müsaade edilebileceği şeklinde başvurusu yanıtlanmıştır. Bunun yanı sıra, ülkenin farklı bölgelerinde henüz iskân edilme fırsatı bulamamış Çerkes ailelerinin de Uzunyayla'daki yakınlarının yanına gitmek için talepte buldukları bilinmektedir.

Çerkeslerin akrabalarının ya da aynı boydan olanların yanına gitmeyi istemelerini iskân edildikleri bölgelerden göç etme nedeni olarak göstermeleri, esas veya ikincil gerekçe olarak bütün taleplerde ön plana çıkmaktadır. Muhacirlerle ilgilenmesi üzerine oluşturulan komisyon, muhacirlerin Uzunyayla'ya göç etme taleplerine genellikle olumlu yaklaşmıştır. Bununla birlikte, zamanla Uzunyayla nüfusunda artış meydana gelmesi, bu taleplerin karşılanmasını sınırlamakla sonuçlanmıştır. Söz konusu sınırlama ihtiyacı, bölgedeki nüfusun hatırı sayılır derecede artmasının yarattığı zorluklarla birlikte oldukça fazla olan muhacirlerin bir arada iskân edilmelerinden kaynaklanabilecek sakıncalarla açıklanabilir. Bilindiği üzere, Devlet'in iskân politikası, muhacir grupların bir arada yaşamalarını kısıtlamaya yöneliktir. Bununla birlikte, yürütülen iskân politikaları bazı sınırlamaları beraberinde getirmesine rağmen uygulamalar oldukça insani boyutta gerçekleştirilmiştir (Özkeraz, 2015: 9).

3. BÖLÜM

ŞAPSIĞLARDA GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

3.1. ŞAPSIĞLARLA YAPILAN MÜLAKATLAR

Tez çalışmaları kapsamında, bir Çerkes boyu olan ve çoğunlukla Düzce’de ikamet eden Şapsığlar ile bir mülakat çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, Şapsığların araştırma konusuna yönelik hazırlanan sorulara verdikleri cevaplar ele alınmıştır.

Düzce’de gerçekleştirilen görüşmelere Şapsığ boyundan 2 kadın 3 erkek katılmıştır. Görüşmeye katılan Şapsığların 5’i de Düzce’de doğmuştur ve bunlardan 4’ü Düzce’de yaşamaya devam ederken sadece 1’i Düzce dışında yaşamaktadır.

Görüşme yapılan Şapsığlar ile ilgili detaylı bilgi vermek gerekirse;

- S. Duman, Düzce Çerkes Taşköprü köyünde doğmuş 58 yaşında bir ev hanımıdır ve Şapsığların Yeftale sülalesindedir.
- Y. Kazokoğlu ise 37 yaşında bir özel sektör çalışanıdır. Kendisi, Düzce Arapçiftliği’nden ve Hakurat sülalesindedir.
- Dedesi çocukken Türkiye’ye yerleşmiş olan 3. Kuşak Şapsığ İ. Ak ise 60 yaşında olup Düzce Altınpınar köyünde dünyaya gelmiş. İ. Ak, Diyanet’te görev almış ve tayin edildiği bölgelerde çalıştıktan sonra Düzce’ye dönmüş ve hayatını orada geçirmeye devam etmiştir.
- S. Ak da Şapsığların Hupajeş sülalesindedir ve 29 yaşında bir İngilizce Öğretmenidir.
- Görüşme yapılan son Şapsığ ise E. Öz, 35 yaşında bir öğretmendir ve Düzce Çerkestaşköprü köyünden Yeptete sülalesindedir.

Görüşmelerde sorulan sorular ve elde edilen bulgular aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Görüşme yapılan 5 Şapsığdan 3’ü bu soruya “Çerkesim” diye cevap verirken, 1’i “Müslüman bir Çerkes” olduğunu dile getirmiştir. 1’i de Çerkes kimliğinin farkında olduğunu ancak Türk kimliği ile entegre bir şekilde hayatına devam ettiğini belirtmiştir. Katılımcılara yurtdışında kendilerini nasıl tanıttıkları sorulduğunda ise 2

Şapsığ Türküm diyebildiğini, 2 Şapsığ ise Türkiye’den geldiğini ancak Türk olmadığını belirttiğini ifade etmiştir. 1’i ise kararsız kalmıştır.

Çerkesim diyen katılımcılardan E. Öz, ilgili sorulara aşağıdaki cevabı vermiştir:

Ben hiçbir zaman Türküm demedim. Türkiye’den biri olduğumu bildiririm ama Türk vatandaşı olduğumu söylemem. Farklı milletlerden arkadaşlarım var tabii ki. Dersem haksızlık etmiş olurum. Bir insanın özü vardır onu söylemesi gayet normaldir. Türk vatandaşı olduğumu inkâr etmem ama Türk değilim. Elimden geldiğince yeni nesillere bildiğimi aktarmaya çalışıyorum.

E. Öz’e benzer cevap veren S. Ak ise konuyla ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

Hayatımda hiçbir zaman Türküm demedim yani adım Sıpsa, hani adımın Sıpsa olmasının bir amacı var, sadece adım Sıpsa diye değil ama gerçekte bu Çerkes ismi aslında, Çerkes olma bilinci böyle bir etiket gibi yapıştırılıyor çocuklara, hani olması gerektiği gibi biz bu şekilde büyüdük.

Yurtdışına da çıksak Türkiye’den geliyorum ama Türk değilim diye tanıtırım.

İ. Ak ise “kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna aşağıdaki şekilde cevap vermiştir:

Üçüncü nesil olarak Adige (Çerkes) Şapsığ kabilesi olarak biz de hasbelkader hayatımızı bu şekilde idame ettirdik. Yurtdışında 1976 yılında Belçika’da görev aldım. Oradaki Türk işçilerine yardımcı olmaya onların dini yönden gerekli bilgileri vermeye çalıştık. Ama istatistikler yapılırken oradaki sorular içinde bu da vardı. Hangi dili biliyorsunuz diye. O zaman Çerkes olduğumuzu yazmadık. Türk’üz dedik. Neden yazamadık bilmiyorum. Ama şuan deseler hemen yazarım. Çerkes olduğumu söylerim. Çünkü bu utanılacak bir şey değil. İnsan aslını söylemeli. O zaman çocukluktan mı diyelim ne diyelim söyleyemedik. Arkadaşlar arasında konuşurken ya bırak işte ne kadar türküm desen sen

Laz'sın sen Gürcü'sün sen de Abaza'sın derdik ama böyle bir soruyla karşılaşınca Türk'üz diye söyledik.

Neden Çerkes olduğumu söyleyemiyorum da Türk olduğumu söylüyorum. Tamam, Türkiye'ye gelmiş büyüklerimiz efendim ama anne baba Çerkes oluşu sebebiyle fevkalade Çerkesçiyim.

Müslüman bir Çerkes olduğunu dile getiren S. Duman;

Şu anda Müslüman bir Çerkesim. Önce Müslüman sonra Çerkesim. Hangi milletten geldiğimin öncelikle bir önemi yok. Her şeyden önce Müslümanlığı tutuyorum. Çerkesliği Müslümanlıktan yüksek görmüyorum.

Y. Kazokoğlu ise kendini tanımlama ile ilgili şu şekilde yanıt vermiştir:

Yetişme tarzı gereği bugünkü yaşadığımız Türklük-Çerkeslik gibi bir tartışma olmadı. Çerkes kimliğimi çocukluğumdan beri bilirim, farkındayım. Büyüklerimin evde Çerkesçe konuşmasından dolayı buna hâkimdim. Sadece kendi kültürünü adetlerini yaşayan etrafımdaki insanlardan farklı ritüellere geleneklere sahip olduğumuzun farkındaydık.

Türkiye'de her Türk vatandaşı nasıl yaşarsa öyle yaşıyorum. Türkiye'ye entegre bir şekilde kendi işini gücünü yapan insanlarız. Nereden geliyorsun dediklerinde Türkiye'den geliyorum diyorum. İş ve turizm amaçlı seyahatlerde Türkiye'den geldim Türk firmasıyım derken ayrıca Çerkesim demek olmuyor. Yurtdışında Türküm demekten gocunmuyorum. Sohbet derinleştğinde ancak Çerkesliğimden bahsedebiliyorum yurtdışında.

2. Yaşadığınız yerin kültürünü kendi kültürünüz olarak değerlendiriyor musunuz?

Katılımcılara sahip oldukları kültürü değerlendirmeleri istenmiştir. Görüşme yapılan Şapsıglardan 4'ü öncelikle kültürün önemli unsurlarından biri olan dil konusundaki görüşlerini bu soru altında dile getirmiştir. 1'i ise bu soruya genel olarak cevap

vermiştir. Söz konusu 4 Şapsıĝ, kùltùre dair diĝer unsurlara yönelik ise genel cevap vermişlerdir.

Görüşme yapılan 5 Şapsıĝ, Çerkes dilinin yok olmaya başladığını ve günümüzde özellikle gençlerin dili bilmediğini ya da çok azının dili anlayabildiğini ancak konuşamadığını dile getirmiştir. Bununla birlikte 4 Şapsıĝ halen düĝünlerinde, cenazelerinde ve sosyal hayatlarında Çerkes kùltürünü kendi içlerinde yaşattıklarını ancak hâkim kùltür olan Türk Kùltürü ile de etkileşim içinde olduklarını belirtirken 1'i ise özellikle düĝünlerin Çerkes geleneklerine göre yapılmadığını ifade etmiştir.

E. Öz bu konuyla ilgili düşüncelerini aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

Yani şöyle genele baktığımızda aşikar olarak gözükten şey dil konusunda bir asimilasyon var. Diĝer adetler konusunda da köyden dışarıya doğru şehre doğru merkeze doğru göçler arttıkça biraz daha fazla şehir yaşantısı insanların bazı köyden getirmiş olduğu örf ve adetlerin bazılarını yapmamasına sebep oluyor. Köy yaşantısının zayıf olması çevrenin ortamın biraz eksik olması, kısmi bir asimilasyon söz konusu ama dilde kesinlikle asimile olma durumu var. Asimilasyonun büyük eksikliği iste çevreden kaynaklı. Dil konuşulmadıkça bir şekilde örf ve adetler de değerini yitiriyor.

S. Ak da dil ve kùltùre dair görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Şu anda Çerkesler üzerine bir tez hazırlıyorsun mesela, sen bunu Çerkesçe sormuyorsun ben de Çerkesçe cevaplayamıyorum. Biz de Türkçe konuşuyoruz. Aslında ne kadar yok olduğumuzu, ne kadar asimile olduğumuzun göstergesi. Çerkes kızları yabancı insanlarla evlenirken ya da Çerkes delikanlıları düĝünlerini Çerkes geleneklerine göre yapmazken. Yani bu nasıl cevaplanır.

Zaman deĝişiyor. İnsanların adetleri, gelenekleri görenekleri deĝişiyor.

Biz Çerkesler biraz daha stabil bir milletiz. Xabze (Okunuşu: Habze).

Çerkes Gelenekleri)⁴ değişmiyor. 70 yıl önceki Xabze neyse şimdi de öyle. Biz değişmiyoruz, değişmemeyi bekliyoruz. Olduğumuz yerde olduğumuz gibi gitmek istiyoruz. Ama zaman öyle değil. Dolayısıyla yeni nesil biz mesela bizden sonra gelecek nesil zamana ayak uyduralım zamanla yarışalım istiyor. Şu an zamana ayak uydurmak istedikleri zaman Xabze ile çelişiyor. Hani örtüşmüyor. Zaman geçtikçe insanlar, adetler, örfler değişiyor, insanlar farklı şeyler istiyor.

İ. Ak'ın görüşleri ise şu şekildedir:

Bugün benim iki tane çocuğum var. Her konuşulan Çerkesce'yi bilirler ama konuşamazlar. Bu ne demek asimile işte bitti. Sonra evlenme konusunda Çerkesler Çerkeslerle evlenirdi. Başka kimseyi almazlardı. Şimdi kızlarımız yabancı erkeklerle, erkeklerimiz yabancı kızlarla evlendi. Ama Çerkes örf ve adetleri devam ediyor. Ailemiz Çerkes olduğu için bu böyle devam ediyor.

Çerkeslerin katı adetleri olduğunu belirten S. Duman aşağıdaki ifadeleri paylaşmıştır:

Katı bulduğum adetleri var. Onları sevmiyorum. Benim annem dedemin yemek yemeden öldü. Ben buna karşıyım. Çok sevdiğim adetleri var devam ettirmek istediğim. Ama karşı olduğum adetleri var. Annem hem hizmet ederdi hem de herkes yedikten sonra yemek yerdi. Bunu istemem. Babamla birlikte köyün ortasından geçmezdik. Babamla el ele köyden çıkmışlığım yoktur. Buna da karşıyım.

Dil bilmeyen birini dilsiz olarak görürüm, Çerkes demem. Çocukların dil bilmemesinden çok büyüklerin Çerkesçeyi unutmasına daha çok üzülüyorum.

Kültür ve dile yönelik farklı bir yaklaşım sergileyen Y. Kazokoğlu'nun açıklamaları aşağıdaki gibidir:

⁴ Xabze (Habze): Çerkes toplumu, Habze adı verilen kurallarla yönetilir. Xabze, etimolojik olarak; dışarının, alanın, çevrenin, aşağısının dili, şablonu, düzeni demektir. Xabze, en basit görgü kuralından, gelenek ve göreneklere, örf ve adetlerden ahlak ve din kurallarına, hatta yazılı olmayan yasa ve anayasa kuralına kadar toplumu yöneten bütün kuralları ifade eder (Aslan, Berzeg ve Karaerkek, 2005, s. 25).

Ben kendi adıma Çerkes adetlerinin uygulandığı bir ailede yetiştim. Yatılı okulda okumama rağmen çocukluktan itibaren ailemden uzaklaşmama rağmen dilini bir nebze olsun korumuş bir aileden geliyorum. Kültürel değerlerin kaybı olarak algılasak asimilasyonu evet gerçekleştiğini söyleyebilirim. Benim jenerasyonumun yüzde 95'i kendi dilinde konuşamıyor. Kariyer, eğitim için Almanya'ya Amerika'ya yerleşmiş tanıdıklarımız var, bunların çocukları size bu verdiğim cevapları veremez bile. Hangi sülaleden boydan olduklarını.. Çerkes kültürü öyle veya böyle Türkiye'de yok olmaya yüz tutmuş bir kültürdür, bunu gözlemlerime dayanarak söyleyebilirim. İki temel sebebi vardır. 1.si cumhuriyetin kurulduğunda yerleştirilen resmi ideolojidir: yani devletin dili Türkçedir, Türkiye'de yaşayan bütün insanlar öz Türk'tür, soy isimler köy isimleri her şey Türkçe olmalıdır diğer dillerin sokakta dahi kullanılması yasaktır diye bir kuruluş ideolojisi vardır Türkiye'nin. Sürecin bir kısmı bundan kaynaklandı. Çerkesler, bu genel konjonktürde araya gitmiştir. O dönem dünyanın genel dokusu böyleydi bu nedenle Türkiye'ye has bir eleştiri olarak söylemiyorum. Genel olarak böyleydi durum. 2. si ise globalleşme denilen süreç, kapitalizmin dayatmaları ve şehirleşmedir. Şehirleşen insanlarda otantik kültür pek oluşmuyor. Şehirleşen insanlarda evlilik var. Evlilik bağı da karışık olunca otantik kültürlerin önündeki erime sürecinin bir sebebi de doğal şehirleşme, globalleşme de etkendir.

3. Kendi kültürünüzü korumak için özel bir çaba sarf ediyor musunuz?

Katılımcılara yöneltilen bu soruda, 5 Şapsığ'dan 2'si kendi kültürlerini korumak ya da aktarmak için kendi çaplarında çaba gösterdiklerinden bahsetmişlerdir. 2'sinin ise özel bir çaba sarf etmediği verdikleri cevaplardan anlaşılırken 1 Şapsığ bu konuda herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Kendi kültürünü koruma konusunda E. Öz, "Elimden geldiğince yeni nesillere bildiğimi aktarmaya çalışıyorum", demiştir. S. Ak ise aşağıdaki ifadelerle yanıt vermiştir:

Keşke elimizden daha fazlası gelse ama ben kendi adıma bir kimliğin var olabilmesi için dilinin yaşatılması gerektiğini düşünüyorum. Bu yüzden hiç bilmezken aşağı yukarı Çerkesçe biliyor musun dendiğinde anlıyorum ama konuşamıyorum diyenlerdenken Çerkesçe öğrenmeye başladım, istiyorum ki çocuğum benim düştüğüm durumlara düşmesin. Umarım yarın benim çocuğum inşallah senin çocuğunla bu muhabbeti Çerkesçe yapabilirsin. Çünkü asıl olan budur olması gereken budur. Ben kendi adıma en büyük önemi dile veriyorum. Hani dans edenler, akordeon çalanlar yeterince var, ama dile gereken önemi çok vermiyoruz. Bu nedenle Çerkesçe öğreniyorum. İnşallah yeterli düzeyde öğrenmeye devam edersem yarın öbür gün çocuklarıma Çerkesçe öğreteceğim.

İ. Ak'ın ise aşağıdaki ifadelerinden bu konuda herhangi bir çaba harcamadığını anlıyoruz:

Çerkesceyi kaybetmemek için kursa gitmeye başladılar isteyenler ama dil dönmüyor artık. Benim kızım gülünç hale düşeceğim diye Çerkesçe konuşmuyor. Ama konuş yani neden konuşmuyorsun. Ama suç bizde, yeri geldiği zaman Türkçe konuşuyoruz.”

Bu konuda özel çaba sarf etmeyenlerden S. Duman, şu açıklamayı paylaşmıştır:

Kimliğimizi yok ediyoruz. Kendi açımdan koruduğumu düşünüyorum, ama ben yansıtmadığım için çevremde çok kayıp var. Biz büyükler anlatamadık öğretemedik bundan ötürü çocuklarımız öğrenemedi.

4. Çerkes ve Türk kökenli bireyler arasındaki evliliklere nasıl bakıyorsunuz?

Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar incelendiğinde görüşme yapılan 5 Şapsığ'dan 4'ü Çerkes olmayanlarla yapılan evliliklere karşı oldukları, evliliklerde Çerkes bir bireyin tercih edilmesi gerektiği öne çıkmaktadır, 1 Şapsığ ise bu konuda esnek bir bakış açısına sahiptir. Söz konusu 4 Şapsığ'dan 3'ü ise Çerkes olmayanlarla yapılan evliliklere karşı olumsuz bir tavır takınsa da bu evliliklere saygı

duydıklarını ve günümüzde sık yaşanan bu durum için daha dikkatli davranılması gerektiğini düşünmektedirler.

E. Öz, evlilikle ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Çerkes olmayan kişilerle tabi ki evlilik yapanlar şöyle geçenlerde dayımın kızı evlendi mesela Laz birisiyle evlendi. Düğününe gidiyoruz tabi ki düğüne gitmemek olmaz. Bir konuda da insanlara zorla bir şey yaptırılmıyorsun. Hani ortam ayarlamamışsın çevre eksik, yaşantı eksik. Bunların birikiminden sonra o insana neden onunla evlendin diyemiyorsun maalesef. O ortamı ayarlamamız gerekiyor ki insanlar girip çıkacaklar birbirleriyle görüşecekler. Oradan seçip kafalarına yatkın bir şeyler alacaklar. Ama birazcık da kadere kismete inanıyorsan yoktur yani demek ki kısmeti buymuş diyorsun. Ama var düğünlerine gidilmesin, cenazesine gidilmesin diyen insanlar var. Bu kadar ileri giden insanlar var. Ama ben kesinlikle karşıyım. Farklı bir milletle evlenilmesine karşıyım. Ama şöyle bir şey de var evlendiğin kişide Çerkes kanı akmakla yetmiyor yani usulünü bilmesi lazım. Benim çok arkadaşım var eşi Çerkes ama hareketlerine bakıyorsun ne tavırları ne davranışları uymuyor mesela. Sadece kan taşımakla olmuyor bu. Çerkeslikle bitmiyor önce işin havasını bilmen lazım. Bizim köyde çok insan var mesela bizim muhtarımızın eşi muhacir ama çocuk Kafkas oyunu öğrenecek, o gönderiyor babası hiç ilgilenmiyor. Dil öğrensin ister. Düğünlere gelsin der. Dediğim gibi ben karşıyım yabancı evliliğe ama düğüne cenazeye gitmeme olayı da çok doğru gelmiyor bana. Mesela çok uç bir kişiyle evlenir, yanlış insanlarla gider diyalog kurar, o zaman bilmiyorum da o doğru değil.

Bu konuda S. Duman'ın ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Herkes kendi milletini sever, kendi milletimi çok seviyorum. Çocuğumun Çerkesle evlenmesini isterim. Bakıyorum Çerkesleri sevdiğim için illa Çerkes derdim. O kadar katıydım ki bu konuda. Çerkesliğin güzelliğini

tutamadığımız için eskisi gibi düşünmüyorum. Şimdi dürüst olsun saygılı olsun istiyorum.

Eskiden 1974'te Türk-Çerkes evlendi olmazdı. 70'lerden sonra evlilikler karışmaya başladı. Şimdi hoşuma gitmiyor karışık evlilikler çünkü ben kendimi suçlu hissediyorum. Anlatmadığım için kendimi suçlu hissediyorum. Kızım Türk'le evlendi. Çerkes olsun Şapsığ olsun istiyorum. Kendi içimizde de farklılıklar oluyor, dil mesela. Şapsığ olsun isterdim. Benim eşim Abzeh.

S. Ak, Çerkes olmayanlarla yapılan evliliklere dair aşağıdaki yanıtı vermiştir:

O tip evlilikleri desteklemiyoruz. Hani insan kendi milletinden olanla daha mutlu olur diye bir inancım var. Seni ancak senden olan anlar, senden olmayan anlayamaz görüşündeyim. Tabi ki hani illa ki Çerkes olmayanla evlilik yapmayı tercih edenler var fakat Allah mutlu mesut etsin diyip, hani işte daha doğru evlilikler yapılsın diye temennilerde bulunuyoruz.

Bu konuya yönelik verdiği örneklerle İ. Ak şu şekilde bir paylaşımda bulunmuştur:

Bu ayrımı yaparken Çerkesin Çerkesle evlenmesi kadar doğal bir şey yok. Çerkeslerdeki o büyüğü küçüğü tanıma o saygı meselesini başka milletlerde pek göremezsin. İnan Çerkes köyüne gittiğin zaman sana davranışları değişir insanların. Farklı yani ailede bir dayanışma var farklı bir yapı var. Biz mesela Zexes deriz orası halk üniversitesiydi erkekler kızlar oturur konuşurduk. Bu kültür Çerkeslere ait farklı kültürlerde yok bu olay. Ve Çerkes kızları hiç okula gitmediği halde okumuş gibi hareket ederler. Kendilerini geliştirirler. Benim başımdan geçti işte ben Beypazarı'na İmam Hatip'e tayinim çıktığı zaman arkadaşlar geliyorlar, hizmet ikram meselesinde arkadaşlar hanımı gördüğü zaman birbirleriyle iddialaşıyorlar: ya lise ya da ortaokul mezunudur diye. Bana söylüyorlar

sonra. Ben de kusura bakmayın arkadaşlar o Çerkes üniversitesinden mezun diyorum.

5. Çerkeslerin Türkiye'ye hangi sebeple geldiğini düşünüyorsunuz?

Görüşme yapılan Şapsığlara bu soru sorulduğunda iki farklı yanıt ortaya çıkmıştır. 5 Şapsığ'dan 3'ü Çerkeslerin Kafkasya'dan Türkiye'ye gelme nedeninin sürgün olduğunu belirtirken, 2'si ise Çerkeslerin zorunlu göç sonucu Türkiye'ye geldiğini dile getirmiştir. Bu 2 kişiden 1'i ayrıca sürgünün zorunlu göç anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Çerkeslerin sürgün sonucu Türkiye'ye geldiğini savunan 3 Şapsığ'ın görüşleri sırasıyla şu şekildedir:

Y. Kazokoğlu:

Hiç tartışmasız, hem bana aktarıldığı hem de yazılı tarihte birkaç kaynaktan okuduklarım dışında Çerkeslerin yaşadığı bu durum dünyada - bütün tarihçilerinin de ortak kanısı olarak- bir sürgündür. O günkü çarlık ordularının çok dengesiz ve Çerkeslerin çok üstünde bir güçle bir süpürme harekâtıyla Kafkasya'nın Karadeniz kıyılarını boşaltma harekâtı sonucu kendilerini Türkiye'de ve dünyanın başka ülkelerinde bulma durumu kesinlikle bir sürgündür. Bu duruma göç denmesi bilinçli olarak yapılan bir manipülasyondur.

S. Ak:

Aslında hiç üstünde durulmayan bir soykırım gerçeği var, Rusya'nın yaptığı soykırım da aslında unutulmamalı. O göç, sürgün şeklinde değil o kesinlikle soykırım lafı da mutlaka orada geçmeli diye düşünüyorum. Çünkü Çerkes nüfusunun işte 5'te 4'ünü yok edip geriye kalan o 5'te 1'lik kısmını da hatta belki daha fazlasını da ülkeden sürüp tabi burada anlaşmalar imzalanmış, gizli anlaşmalar. Osmanlı devleti ile Rus çarlığı arasında fakat o gizli anlaşmaları işte bugün görme şansımız yok maalesef. Keşke hani arşivler açılrsa da Osmanlı devletini Rus çarlığı ile imzaladığı o anlaşmaları görsek. Yani ben asla sürgün, göç olayını asla

kabullenmiyorum. Bunun her zaman üstüne basa basa soykırım ve sürgün olduğunu söylüyorum.

S. Duman:

Ben okuduğum kadarıyla sürgün derim bu yaşadıklarımıza. Göç değil, kimse istemedikçe vatanını yurdunu bırakmaz. Bizi sürdüler.

Çerkeslerin Türkiye'ye gelmesini zorunlu göç olarak tanımlayan 2 Şapsığ'ın görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

E. Öz:

Ya şimdi baktığımızda ikisi de aynı kapıya çıkıyor sürgün, göçe zorlamak demek. Oradan gelme nedenleri insanların öyle bir topraklardan. Çünkü ben Kafkasya'ya gittiğim için öyle bir iklimden öyle bolluk ve bereketin çok olduğu yerlerden mesela su bol yağış bol güneş bol. Her türlü tabii olayın iklimin yaşandığı yerden bilinmedik yerlere göç etmek mantıklı gelmiyor. Şu gün mesela düşünsük kimse kabul etmez. Gider misin mesela sen orda doğsan büyüsen öyle bir memleketi niye terk edesin. Mutlaka oraları isteyen başka güçler olduğu için, insanlar kesinlikle göçe zorlanmışlardır. Bir kitlenin bir toplumun dedelerimizin zorla, cebren, hile ile insanları kandırarak suiistimal ederek bir yerlere getirip, yolda da bir yığın kayıp verip bir şekilde gelmesi mutlaka rahatsız ediyor. Bu insanlık suçu bunun kabul edilebilir bir yanı yok asla. Kendimiz göç ettik demiyoruz göçe zorlandık. Sürgün zaten o manaya geliyor.

İ.Ak:

Tabi tabi zorunlu olarak. O çıkan harp, 93 harbi neticesinde Çerkeslerin yaşama imkânı kalmadı mecburen oradan çıktıkları kanaatindeyim. Öyle bir şey olmasa neden çıkıp gelsinler Türkiye'ye. Tamam, dört mevsim yaşanılan güzel bir yer Türkiye ama Türkiye'yi aratmayacak bir yer orası da ama işte harp olunca mecbur çıktılar oradan. Tabi şimdi bir de şunu düşünmek lazım tamam o harp vesilesi ile çıktılar ama bir de orada

Komünizm idaresi devam ettiği için hiçbir kimsenin kendine ait bir şeyi yoktu ki. Bir ekmeğini alırdın o kadar. Komünizm bitti herkes serbest kaldı. Adam kendi tarlasını ekecek tarla sürecektir hayvanı yok. Eyvah diyenler oldu keşke hükümete bağlı kalsaydık diyenler de oldu. İmkân yok maddiyat yok her şey devletten idi ama dağılınca sıkıntılar başladı. Tek başına kaldın yani. En büyük sebep savaş tabii ki. Göç etmek zorunda kaldılar. Yoksa terk edilecek bir yer değil diyorlar.

6. Diasporadaki Çerkes kimliği yok olur mu? Siz Kafkasya'ya dönmek ister misiniz?

“Diasporadaki Çerkes kimliği yok olur mu?” sorusuna 5 Şapsığ'dan 1'i diasporada kimliklerin yaşayamayacağını savunarak Çerkes kimliği yok olur derken 1'i de yok olmayacağını dile getirmiştir. 2 Şapsığ bu konuda kararsız kalmakla birlikte Çerkes dilinin bu anlamda yaşayamayacağı vurgusunu yapmıştır. 1 Şapsığ ise Çerkes kimliğinin, kültürünün yok olmaya yüz tuttuğunu ve Çerkes dilinin de varlığını sürdürme noktasında zorluk yaşayacağını belirtmiştir.

Diasporada kimliklerin yaşayamayacağını belirten S. Ak, görüşmede şu ifadelerle yer vermiştir:

Tabii ki tabii ki, diasporada kimlik yaşamaz çünkü. Bu sadece Çerkeslere has bir durum değil bu benim görüşüm ama. Diasporalarda yaşayamazlar, kimlikler yok olmaya mecburdur. Bugün Çerkesler şu an şu durumdaysa, 50 yıl sonra biz hiçbir şekilde bu konuyu konuşmuyor olacağız, biz diasporada bu şekilde yaşamaya devam edersek Çerkes diye bir şey kalmayacak. Diasporaya bu nedenle sıcak bakmıyorum. O yüzden geri dönüşler teşvik etmeli, Çerkesler lobileşmeli, bir araya gelmeli birbirilerine destek olmalı maddi manevi. Adigey'de bir sel oluyor mesela biz sel için yardım toplayana kadar sel çekip gidiyor, geç kalıyoruz, çok yavaş tepki veriyoruz. Bu nedenle sonumuzu çok iyi görmüyorum. Diasporada kimlikler yaşayamaz. Kimlikler kendi vatanlarında yaşarlar.

S. Duman ise “Çerkes kimliği inşallah yok olmaz. Gençlerimiz çok akıllı, bizden daha akıllı çıktı, dürüst devam ederlerse yok olmayacağını düşünüyorum,” diyerek bu konudaki ümidini ve görüşünü dile getirmiştir.

Bu konudaki görüşlerini E. Öz aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

Benim kendi kişisel görüşüm, yok olmaması için uğraşılıyor insanlar ama bu gidişata önlem alınmazsa, 2-3 yaşındaki çocuklar bizim yaşımıza geldiği zaman 30 - 35 yaşına yani birçok şeyden haberdar olmayacaklar gibi gözüküyor. Oyun dışında oyun bitmez. Ama bir 50 sene sonrasında ne ile karşılaşacağımızı ben bile bilmiyorum. Bu konuda haklı bir tedirginliğim var. Çünkü şöyle ben 10 sene önceki düğünlerle günümüzün düğünlerini karşılaştırıyorum. Farklılıklar görüyorum. Bir de düşünüyorum şimdi 15 yıl sonra acaba ne olacak. O da çok düşündürüyor beni. Kafkas Türkü olmaya doğru gidiyoruz. Türkiye’de Çerkes dil eğitimi üstüne çalışmalar yapılmaya başlandı. İnşallah ilerleyen kuşaklara aktarılır bu.

“*Dil olarak tamamen Çerkesçe’yi bilen kalmayacak*”, diyen İ. Ak ise bu soruya dil açısından yaklaşmıştır ve kimlikten ziyade Çerkes örf ve adetlerinin devam ettiğini ve edeceğini belirtmiştir.

“Kafkasya’ya dönmek ister misiniz?” sorusu yöneltildiğinde ise katılımcılardan 4’ü öncelikle kendilerini Türkiye topraklarına ait hissettiklerinin vurgusunu yaparken 1 katılımcı ise kendini bu topraklara ait hissetmediğini belirtmiştir. Diğer yandan, söz konusu 4 katılımcının 4’ü de Kafkasya’ya dönme ve orada yaşama konusunda olumsuz cevap vermiştir. Ancak içlerinden Kafkasya’yı ziyaret etme ve görme konusunda istekli olanların sayısı da 2’dir.

Kafkasya’ya dönme konusunda olumsuz cevap verenlerden S. Duman, aşağıdaki ifadeleriyle bu soruya olan yaklaşımını paylaşmıştır:

Kendimi bu topraklara ‘tamamen’ ait hissediyorum. Burada doğdum büyüdüm. Sanki Çerkes denilince sadece Düzce var sanıyorum. Kafkasya’nın adını seviyorum. Duyduklarımdan dolayı adını seviyorum, görmedim. Görmediğim için yaşamak istemem. Düzce’yi seviyorum.

Bir başka olumsuz cevap veren E. Öz ise şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

Tabi ki bir ayağımız Kafkasya'yı düşünüyor yalnız ben doğma büyüme buralı olduğum için kendimi bu topraklara ait görüyorum fakat anavatanımız tabi ki Kafkasya bunu inkâr edemeyiz. Buradaki her şeyi bırakıp oraya dönmek zor. Çünkü ne ile karşılaşacağını bilmiyorsun. Sen artık buralısın. Nasıl Almancılar Almanya'ya gittikten sonra Türk oluyorlar buraya gelince Almancı oluyorlar onun gibi. Buradan giden insanlar orada ne yapacaklar. Ne şekilde yaşayacaklar. Örnek veriyorum buradaki dini yaşantı, siyasi yaşantı veya ekonomik yaşantı insanların refah düzeyini karşılayacak mı? 35-40 sene önce bu soruyu sormuş olsaydın belki farklı bir yanıt alabilirdin ama şu an gelişen dünyada insanlar paranın hâkim olduğu, paraya odaklı yaşantılar içerisinde. İnsanlar daha iyi bir yaşam için çalışıp para kazanmak zorundalar. Buradaki refah düzeyi iyi olan bir insanın kalkıp da oraya döneceğini sadece milli duygularla düşünmüyorum. Ama dönülecek gibi olsa çok güzel olur tabi ki kuvvetlenmesi bakımından ama orada da bağımsız bir ülke yok maalesef. Oraya da gittiğin zaman da buradan farklı bir atmosferi yok. Ve inanın bana adet olarak yaşantı olarak benim gözlemlediğim sürece burası daha iyi, buradaki insanların yaşayışı daha iyi. Nasıl biz burada Türk kültüründen etkileniyoruz. Oradakiler de Rus kültüründen etkilenmiş. Mesela Suriye'den gelen Çerkeslerde ise Arap kültürü görülüyor. İster istemez oluyor yani senin elinde değil. Kültürel etkileşim kültürlenme diyorlar ya bu olmuş yani. Açıkçası şahsım adına dönmeyi düşünmüyorum. Ama gider görürüm mesela örnek veriyorum bir ev alırım. Gezmek, görmek için ama hiçbir zaman temelli dönüş düşünmedim.

Y. Kazakoğlu ise aşağıdaki bakış açısını bize yansıtmıştır:

Beni buraya entegre eden çevrem, ailem, arkadaşlarım, beni buraya bağlayan etkenler var. Kafkasya'ya gitmem için bu etkenleri sıfırlamak gerek. Globalleşmenin hep olumsuz sonuçlarından bahsedilir ya aslında

nimetleri de var. Kafkasya'da yaşayan arkadaşlarımla İstanbul'da karşılaşabiliyorum.

Kafkasya ile bağların kopacağına inanmıyorum. Ulaşım imkânlarının artması ile ilişki kurulabilecek ortamların olması sebebiyle bu mümkün. Ama ben, beni buraya bağlayan durumlardan dolayı gitmeyi düşünmem.

Olumsuz yanıt veren İ. Ak da aşağıdaki ifadelerle yanıtını desteklemiştir:

Şimdi bu topraklarda doğduğumuz için bu toprakları benimsedik. Bu toprakları kabul ettik. Hiçbir zaman kendi asli memleketim Kafkasya falan diye de oraya gitme istediğimde bulunmadım. Çünkü tarihi yönleriyle bazı şeyleri okuduğum zaman Kafkasya'daki yaşam meselesi bize göre değil. Biz onlara uyum sağlayamayız. Türkiye'den Kafkasya'ya gidenleri konuşturduğumuz zaman, ekonomik durumu anlattıkça bana teklif ettiklerinde gitmez misin bir eğitimci olarak dedikleri zaman. Ben de onlara giderim ama arkamda çok mükemmel bir bütçe olması lazım. O bütçeyle beni gönderirseniz giderim hizmet veririm ben. Çünkü oradaki kardeşlerimize yük değil yardımcı olmak lazım... Gitmeyi pek düşünmedim. Ne bileyim giden arkadaşlar geriye dönenler var. Hatta malını mülkünü satıp gidip elindeki yitirenler var. Bir noktada da maddiyat önemlidir. Biz Çerkesler olarak iklim itibarıyla toprak itibarıyla muazzam yerler olduğunu söylerler. Bizim Türkiye'de Avrupa'nın gübreleri falan alma meselesi ile ilgili hiçbir şey yok orda. İlaç kullanmaya gerek yokmuş o kadar mükemmel topraklar varmış orada. Keşke maddi gücümüz olsa orda toprak sahibi olsak. Çiftlik kursak. Ama zor. Devlet desteği olacak ya da maddi yönden güçlü olacaksın. Yaşamak güzel ama içine girdiğin halka verebileceğin hizmet önemli. Doğduğun yer doyduğun yerdir.

Kafkasya'ya dönme konusunda farklı bir bakış açısı olan S. Ak'ın düşünceleri ise şöyledir:

Kendimi bu topraklara ait hissetmediğim için kendi başıma girişimlerde bulunmaya başladım. Kendi ana-ata vatanıma gitmek adına girişimde

bulundum. Türkiye hakikaten çok uluslu bir devlet, Osmanlının verdiği herhalde o çok milletin bir arada olması. Hani ben bu ülkeye kendimi ait hissetmiyorum. Ben atıyorum, işte Çerkes bayraklı bir yüzük taktığımda başıma gelmiştir. Böyle bir yüzük taktığımda nedir bu yıldızlar, oklar diye sorulduğunda bu Çerkes bayrağı dediğimde, sen de mi bölücüsün diye bakış atılması, o yaftanın yapıştirilmesinden dolayı bazı Çerkesler kendini bu ülkeye ait hissetmeyebiliyor.

3.2. ŞAPSIĞLARIN GÜNÜMÜZDEKİ GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

Düzce'de yaşayan Şapsığlar, Çerkes kültürünün ve kimliğinin yok olmaması adına birtakım faaliyetleri bireysel olarak da olsa yürütmektedirler. Bugün büyük oranda şehirleşmeye ve güncel değişimlere uyum sağlamış olmak, bakış açılarında da köklü denilebilecek birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiş durumdadır. Şapsığlar, genel itibariyle bu topraklara uyum sağlamış, bu topraklarda iş ve aile kurmuş, bir çevre edinmiş ve yıllarca bu topraklarda hayat sürmüşlerdir. Bu da Şapsığların atalarının geldikleri yer olan ana vatanlarına dönmeleri konusundaki görüşlerini büyük oranda değiştirmiştir. Çerkes kimliği üzerine verilen yanıtlarda, tanışma ya da yurt dışında kendini ifade etmek gerektiğinde ne gibi cevaplar verecekleri sorulduğunda, Türk toprakları dışında Türk olduklarını söylemekten rahatsızlık duymadıklarını ancak Çerkes olduklarını da dile getirememenin üzüntüsünü belirtmişlerdir. Bununla birlikte, Türkiye sınırları içinde özellikle Çerkes kimliklerini vurgulama ihtiyacı hissetmektedirler.

Yaklaşık 155 yıl önce gerçekleştirilen göç, zorunlu göç ya da sürgün olarak ifadesi değişecek olan yer değiştirme faaliyetinin, kendilerine farklı kültürel ve sosyal değerler kattığının da farkında olan Şapsığların bazıları bu değerlerden memnundur, bazıları ise bu yeni değerlerin, orijinal Çerkes kültürünün sonunu getirdiğine inanmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Çerkes kimliğine sahip olan Şapsığların, Türkiye'de azınlıkta kaldıkları inkâr edilemez bir gerçektir. Şapsığlar, genel olarak Çerkes kimliği konusunda aşırı sert bir çerçeve çizmemiş, değişimleri ve gelişmeleri kabul etmişlerdir. Ancak diğer sorulan sorularda bazı yanıt farklılıkları meydana

gelmiştir. Özellikle de Çerkes kültürünün korunması konusunda ve evlilik – ticaret gibi konularda genel bir aynı görüş mevcut iken, yer değiştirmenin tanımlaması konusunda zıt görüşler ön plana çıkmıştır. Şapsığların bir kısmı bu yer değiştirmenin yalnızca zorunlu göçten ibaret olduğunu ifade ederken, bir kısmı doğrudan sürgün olarak bu durumu değerlendirmekte, bunun dışında bir algıyı da ısrarla kabul etmemektedir.

Çerkesler arasında evliliklerin yapılması, genel olarak sorulan tüm Şapsığlar tarafından olumlu sonuç vermiştir. Kültürlerarası farklılıklar ve zorluklar söz konusu olsa da evliliklere engel olunamayacağı ya da olunmaması gerektiği görüşü çoğunluktadır. Kendi ailelerinde de Çerkes olmayanlarla evlilikler söz konusu olduğu halde hemen hemen tüm Şapsığlar, Çerkes olmayan biriyle evlilik yapmak istemeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Çerkes olmaktan dolayı mutlu olduğunu dile getiren Şapsığlara kimlik ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlarda, Çerkes kimliğini ön plana çıkardıkları görülmektedir. Bu durumda olan Şapsığlar, Çerkes kimliğinin ve algısının mutlaka korunması gerektiğine inanmaktadırlar.

Şapsığlar, Çerkesliğe ve Çerkes diline, kültürüne bu kadar önem verirken geri dönüş konusunda çekimser kalmaları ya da bu duruma olumsuz bakmaları ise oldukça ilginçtir. Şapsığların birçoğu, sürgün edilmiş olmaktan, bir vatana ait olamamaktan yakınırken, bir yandan da geri dönüş gerçekleşmesine bir hayal olarak bakmaktadır. Aynı zamanda geri dönüş gerçekleşse bile, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını farkındadır. Ancak, geri dönüşün gerçekleşmeyeceğini savunmalarına rağmen Şapsığlar, Kafkasya'yı sevmekte ve Kafkasya'daki tanıdıklarının da her zaman yanında olduklarının altını çizmektedirler.

Şapsığlar, her ne kadar Türk kimliğini kabul etmiş gibi görünmeseler de, bu topraklarda yaşamaya alışmış ve bu coğrafyaya uyum sağlamışlardır. Bazı Şapsığlar, ırkçılık derecesinde keskin şekilde yanıtlar verirken, yaşça daha olgun olanların, günümüz değişim ve gelişimlerine daha ılımlı yaklaştıkları ve bu konuda son yıllarda daha fazla fikir değişiklikleri yaşadıkları görülmektedir. Şapsığlar, her ne kadar asimile olmamak adına çaba göstermek ve kültürü, dili gençlerine aktarmak gerektiğine inansalar da, bu konuda çok detaylı çalışmaların yapılmadığı, belki de yapılmadığı da görülmektedir. Diğer yandan, Türkiye'de faaliyet gösteren Çerkes

derneklerinin çalışmaları ile birlikte ilgili sosyal ve siyasi politikalar da yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda, Çerkesler arasında bir tür sessiz kabulleniş ve vazgeçiş algısı yavaş yavaş oluşmaya başlamış olsa da, yaşı çok daha genç olan şapsığlarda bu durum henüz ortaya çıkmamış, erkes kimliğinin varlığına ve muhafazasına yönelik çabalar henüz ortadan kalkmamıştır.

4. BÖLÜM

KABARDEYLERDE GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

4.1. KABARDEYLERLE YAPILAN MÜLAKATLAR

Çalışmanın bu bölümünde bir diğer Çerkes boyu olan ve çoğunlukla Kayseri’de bulunan Kabardeyler ile de bir mülakat çalışmasına yer verilmektedir. Şapsığlara sorulan sorular, Kabardeylere de sorularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir ve bu bölümde Kabardeylerin verdiği cevaplar ele alınmıştır.

Görüşmeler Kayseri’de gerçekleştirilmiş olup görüşmelere Kabardey boyundan 2 kadın 3 erkek katılmıştır. Katılımcıların 5’i de Kayseri’de doğmuştur ve halen Kayseri’de yaşamlarını sürdürmektedir.

Katılımcı Kabardeylere dair detaylı bilgi vermek gerekirse;

- T. Doğan, 53 yaşında bir öğretmendir ve Kabardeylerin Jag’e sülalesindedir.
- N. Kaplan ise 30 yaşında, Kayseri Uzunyayla’nın Beyaz köyündendir. Çerkes sülale adı Mole olan Kaplan, İngilizce öğretmenidir.
- Yerel bir kanalda TV Spikeri olan S. Varol Polat, 35 yaşında, Uzunyayla Hayriye köyünden ve Berut sülalesindedir.
- H. Polat, Uzunyayla Dikilitaş köyünden, Hatsuk sülalesindedir ve çevre mühendisidir.
- H. Canbek de Kabardeylerin Shak sülalesindedir, 28 yaşında bir muhasebecidir.

Katılımcılara sorulan sorular ve elde edilen cevaplar doğrultusunda ulaşılan bulgular aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

Bu soruyu yönelttiğimiz 5 Kabardeyden 4’ü doğrudan “Türk vatandaşı bir Çerkesim” derken, 1’i Çerkes olmanın bir üstünlük unsuru olmadığını belirterek Çerkesliğine dair açıklamalarda bulunmuştur. Yurtdışına çıktıklarında ya da çıkmaları halinde bu 4 Kabardeyden 3’ü “Türkiye’den geliyorum ancak Çerkesim” diye açıklama

yaptıkları ya da yapacakları cevabı alınırken yalnızca 1 katılımcı “Türküm” diye yanıtlayabileceğini ve daha fazla açıklama yapma gereği duymayacağını dile getirmiştir.

Kendini “Türk vatandaşı bir Çerkes” olarak tanımlayan katılımcılardan N. Kaplan ilgili soruya aşağıdaki cevabı vermiştir:

Ben tam bir Çerkesim. Ben hep şöyle derim: Ben Türküm demem demiyorum, ben şöyle diyorum, T.C. kimliği taşıyan bir Çerkesim diyorum. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir Çerkesim diyorum. Asla ve asla hiçbir zaman hiçbir yerde Türküm demedim, diyemedim, diyemem de yani. Yurtdışına çıktığımda da I'm Circassian (Ben Çerkesim) diyorum, bunu açıklamaya çalışıyorum. Tabi her zaman diyorum bunu mutlaka diyorum.

H. Canbek ise konuyla ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

Kendimi Adige (Çerkes) olarak görüyorum ötesi yok. Yani şöyle milli maçlarda yaşadığımız ülke burası olduğu için Türkiye’yi destekliyorum ama özünde düşündüğüm zaman Çerkesim ötesi yok. Nereye gidersem gideyim. Türk vatandaşı olan bir Çerkesim. Yurtdışında da Türkiye’den geliyorum ama Çerkesim derim. Açıklamasını her zaman yaparım.

“Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna S. Varol Polat da aşağıdaki şekilde cevap vermiştir:

Ben safkan bir Çerkes kızıyım. Ama ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Bakın Türküm demiyorum. Türklerin anavatanı ile Çerkeslerin anavatanı arasında yüzlerce kilometre mesafe var ben Çerkesim ama Türküm diye de bir şey olamaz. Ben Çerkesim. Benim ecdadım Çerkes. Ama ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım bu, bu kadar net. Ve bir Türkiye cumhuriyeti vatandaşının yapması gerektiği gibi bu topraklara bu bayrağa da bu marşa da sahip çıkıyorum. Bunu yaparken de kendi toprağımı kendi bayrağımı ve kendi marşımı da unutmuyorum.

Yurt dışına çıkmadım böyle bir soruyla muhatap olmadım hiç. Ama şunu söyleyeyim nerelisin diye soranlara ben Pınarbaşıyım Çerkesim diyorum. Çünkü Pınarbaşı'n'da başka topluluklarda var ama ben bunu istisnasız her zaman söylerim. Yurt dışına çıkmış olsam kökenimi söylerdim tabi ki de.

Yukarıdaki katılımcılardan farklı olarak H. Polat bu soruya şu şekilde yanıt vermiştir:

Ben Çerkesim. Türkiye vatandaşı olabilirim ama Türk değilim Çerkesim. Belki Atatürk bunu sadece Türk halkını birleştirmek için Türk kimliğini bir üst kimlik olarak inşa etmeye çalışmıştır. Belki o günün şartları onu gerektiriyordur ama bugün geldiğimiz dünyada Türk kimliği, Türkiye de yaşayan herkesi karşılamıyor. Türkü, Kürdü, Lazı, Arnavutu zaten Türkiye vatandaşıdır. Ama özünde kendi ırkıdır.

Yurtdışında iki saat hikâye anlatmazsın tabi. Ama Türküm dersin yani geçmişini oturup anlatmazsın. Ben Türküm der geçerim hani bu şeye bağlı muhatap olacağın şeye bağlı. Ama söylerken huzursuz olurum tabi. İşte bu bizim eksikliğimiz. Her ne kadar Türküm desek de içimizde onun burukluğu oluyor tabi ki. Bu da bizim kaderimiz. Kelime oyunları ile atlatılacak bir şey değildir yani.

2. Yaşadığınız yerin kültürünü kendi kültürünüz olarak değerlendiriyor musunuz?

Görüşme yapılan Kabardeylere sahip oldukları kültür ile yaşadıkları yerin kültürünü birlikte ele almaları istenmiştir. Katılımcılardan 3'ü kendi kültürlerini yaşatmaya devam ederken kültürlerinin yaşanılan ülkenin kültürü ile ve hatta dünyadaki gelişmeler ile etkileşim içinde olduğunu ifade etmiştir. Diğer 2 katılımcı ise bu soruya Çerkes diline öncelik vererek cevap vermiştir. Katılımcılardan 3 Kabardey, Çerkes kültürünün eskiye nazaran esnediğini dile getirmiştir.

H. Canbek, bu konuyla ilgili düşüncelerini aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

Mesela Çerkesçe anlıyorum ama çok iyi konuşamıyorum. Günlük yaşantımın %90'ında Türkçe konuşuyorum, Türkçe düşünüyorum. Bizim dedelerimize göre düşünürsek Xabze'de de aşırı derecede değişmeler oldu. En basiti cenazeler, düğünler değişti, başsağlığı şekli değişti, insan ilişkileri değişti, eski Çerkes duruşu yok. Dışarı kapalı bir şekilde yaşayabilseydik böyle olmayacaktık. 50 yıl öncesine kadar Uzunyayla kapalıydı. Kendini, kültürünü korudu; ancak ondan sonra şehre göç oldu, dışarıda Türklerle iletişime geçilince ister istemez değişim oldu.

N. Kaplan ise dil ve kültüre dair görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Türkiye'de yaşamının verdiği ne bileyim modernleşmenin verdiği şeyler var işte bunlar, toplum olarak devam ettiremediğimiz şeyler var. Bizim kurallarımız aslında biraz katı. Gelenek göreneklerimiz. Mesela, bir babanın aile büyükleri varken yanında çocuğunu sevmez ne bileyim onunla oynayamaz, ona isimle bile hitap edemez. Yani dediğim gibi babam der ki annem beni hiç işte babamın yanında sevmezdi ya da işte kendi babası için babam beni hiç sevmezdi, ilgi göstermezdi derler. Ama kendi çekirdek aile bünyesinde onlar biraz kırılmış durumda, herkes çoluğunu çocuğunu istediği gibi seviyor, oynatıyor. Onun ayıplığı gitti mesela. Önceden ayıp derlerdi çocuğunu böyle birinin yanında sevmeye. Kurallar daha esnetilmiş oldu yani.

S. Varol Polat'ın görüşleri ise şu şekildedir:

Annemin, babamın, babaannemin, dedelerimin yaşadığı Çerkes kültürü bizde aynı uygulanmamakta. Örnekler vereyim size; Dili zaten bir kenara koyduk o bizim kanayan yaramız, hala da kanamaya devam eden yaramız ama gelenek ve göreneklerimizde de asimilasyonlar da söz konusu hani o Çerkes gelinlerine özgü bazı adetler vardır, ya biz onları eskiler kadar yerine getiremiyoruz. Niye getiremiyoruz görmediğimizden değil. Ben annemde gördüm bizim büyüklerimiz geldiği zaman yemeğe büyüklerimizin yanında masaya oturmazdı. Kapının ağzında durdu. Annem 54 yaşında hayatını kaybetti. Yaşadığı müddetçe saygısını

korudu. Ben yapmıyor muyum bende yapıyorum ama şöyle bir durum var öz eleştiri yapmak gerekiyorsa size büyüklerimin yanında hareketlerime dikkat ediyorum. Ama annem gibi onlar otururken ben kapıda beklemiyorum. Otur kızım dedikleri zaman oturuyorum. Onların otur demesini beklemeden asla oturmuyorum. En azından buna dikkat ediyorum. Bu sadece bir örnek bunun dışında benim bir ablam iki abim var onlar babamın saçlarını okşadığını çok hatırlamazlar. Babam ayıp diye annesinin yanında çocuklarının saçını okşamazdı. Ben babamın en küçük çocuğuyum. Ben biraz da hani hem küçük hem de kız çocuğu olmanın verdiği o tatlı bir şımarıklık vardır ya. Benden uzak duracaksa da ona fırsat vermediğim için babamın kucağında büyüdüm. Ama bizim bir sonraki nesile gelelim, Benim bir evladım var ve ben o evladımın başını okşamak için uygun zamanı beklemiyorum. Geldiği zaman bütün sorulara cevap veriyorum. Yani Xabze dediğimiz kurallar var ya bizim Çerkeslerin yazılı olmayan anayasasıdır Xabze dediğimiz şey. Aslında o kuralları eziyoruz doğru mu yanlış mı bilmiyoruz ama uzmanlara baktığımız zaman çocuk eğitimi ile ilgili içimizi rahatlatıcak detaylar ortaya çıkıyor. İşte ne diyorlar çocuklarımızla kaliteli zaman geçirin diyorlar. Başını okşayın diyorlar. Uzmanların bu sözleri beni rahatlatıyor ama Xabze noktasına gelince bilemiyorum belki daha az zaman geçirmemden kaynaklanan bir durum da olabilir. Her zamanı değerlendirme isteğinden de kaynaklanıyor olabilir. Bunu adetler gelenekler görenekler konusunda zafiyet olarak mı görmek gerekiyor bilmiyorum ama içimi rahatlatan etkenler sebepler bulabiliyorum kendime. Ama şöyle bir durum var çocuğun gelişimi ve özgüveni açısından da düşünülmesi iyi değerlendirilmesi gereken bir konu aslında bunu sadece bir örnek olarak sundum. Ha bunları söyledim diye Xabze'ye dikkat etmiyor musun gibi bir durum asla yok. Evimize gelen misafirleri oturttuğumuz koltuklara bile dikkat ederiz. Büyüklerin küçüklerin oturacağı yer bellidir. Biz büyüklerimizin yanında nerede oturmamız gerektiğini biliriz. Eşimin sağına oturmam mesela eşimin yanına da oturmam. Kayınvalidem oturuyorsa gidip eşimin yanına

oturmam. Öz eleştiri yapacaksa kabul etmemiz gerekiyor ki eski geleneği göreneği devam ettiremiyoruz.

Bu soruya H. Polat aşağıdaki şekilde bir yaklaşım göstermiştir:

Şu var Çerkeslerin Uzunyayla yöresindeki Çerkeslerin bizim bire bir gözlemlediğimiz bölge olarak, küreselleşen dünyada tüm kültürlerin asimilasyonunda başka bir kültürün içinde olmasına rağmen o içine kapalı haliyle asimilasyonu olabildiğince fazla direnmiştir Çerkes kültürü. Ve özellikle Uzunyayla bölgesindeki Kabardeyler.

Türkiye'nin demokratikleşmesi, Avrupa Birliği'ne giriş süreci, sosyal medyanın insan hayatına girmiş olması ile kısmen daha iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Bundan 10-15 yıl öncesine kadar böyle bir korku gündemimizde yoktu. Kültürümüzü mü kayıp mı ediyoruz? Buna karşılık ne yapmamız gerekir? Bizim ne yapmamız gerekir? Bunları düşünebiliyoruz en azından, bunun farkında olmak olumlu ama ne kadar önüne geçeriz bilmiyorum. Büyük balık küçük balığı yutar. Çerkes kültürü de diğer tüm kültürlerde kaybolacak gibi.

Öncelikli olarak dil açısından yaklaşan T. Doğan şu şekilde görüşlerini dile getirmiştir:

Kafkasya'dan gelen atalarımın, dedelerim, babalarım ve kardeşlerim hep Çerkeslerle evlenerek dili koruma, kültürü koruma, örf adetleri koruma konusunda çok başarılı olmuş bir aileyiz. Hem konuşma bakımından hem de yaşam bakımından, dili kullanma bakımından kültürümü yaşattığımı rahatlıkla söyleyebilirim. Ama kendi çocuklarıma gelince atalarım, ağabeylerim kadar başarılı olamadım. Onlar benim konuştuğum kadar konuşamıyorlar. Zaten yeni nesil bu dili konuşabilmesi için okumaya yazmaya ihtiyacı var, birilerinden duyarak öğrenmesi çok zayıf.

3. Kendi kültürünüzü korumak için özel bir çaba sarf ediyor musunuz?

Görüşme yapılan 5 Kabardeyden bu soruyla ilgili alınan cevaplar genel olarak benzer şekilde olmuştur. 5 Kabardey de kendi kültürlerini korumak ya da aktarmak için ellerinden geldiğince çaba gösterdiklerini örnekler vererek açıklamışlardır. Çoğunluğun çaba gösterdiği bu konuyla ilgili yapılanların yeterli olmadığını düşünen 2 Kabardey bulunmaktadır.

Kendi kültürünü koruma konusunda H. Canbek:

Mesela dilimi unutmamaya, konuşmaya çalışıyorum her şeyden önce. Orta seviyede. Mesela ileride ailemiz olacak, çocuklar olursa onlara Çerkesçe öğreteceğim. Onlara Habze ve dil öğreteceğim. Benim yapabileceğim o. Çapın neyse onu yapabilirsin. Çoğu insan ne yaparsa onu yapabilirim. Etrafımı kurtarabilir her insan. Ben eski Çerkes şarkıları var eski kasetlerden dinledim ve arkadaşlarımla onları çıkardık, hep beraber onları söylemeye çalıştık. O anlamda faydam oldu diye düşünüyorum. Elimden geldiğince yeni nesillere bildiğimi aktarmaya çalışıyorum,

demıştır.

N. Kaplan ise aşağıdaki ifadelerle kültürünü nasıl koruduğuna yanıt vermiştir:

Evin içerisinde kullanabildiğim her alanda anadilimi kullanmaya çalışıyorum. Onun dışında her türlü Çerkes olan arkadaşlarımla iletişimi koparmamaya çalışıyorum. Adetlerime biz Xabze diyoruz, gelenek göreneklerimize uymaya çalışıyorum. Bizde Xabze çok önemli onlara göre hareket etmeye çalışıyorum. Yani, Xabze bizim yaşam felsefemiz, yaşam biçimimiz yani ona uygun hareket etmeye çalışıyorum. Onun getirdikleri bazen gereklilikleri çok katı oluyor, ona rağmen yine onu yapmaya çalışıyorum.

Kültürünü bildiği kadarıyla yaşatmaya çalıştığını belirten H. Polat ise sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

Özellikle bunun için bir çaba sarf ediyoruz biz. Ben özellikle Çerkesçe anlayan, en az anlayan bana Çerkesce cevap veremese de anlayan bir arkadaşım ile konuşmak isterim. Dil kültürde çok önemlidir. Her şey dil ile başlar. Buna dikkat ediyorum zaten. Doğuştan kazanılmış bir şey benim için. Onun dışında şöyle de bir şey var bir kültürü yaşamak 150-200 yıl önceki hayatların paralelinde olan kurallarla yaşamak değildir. Belli başlı kuralları vardır bunlar üzerine değişkenlik gösterebilir tabi ki ama o temelleri koruyarak o kültürün yapıtaşlarını korumaya çalışıyoruz. Nedir bu Çerkes kültüründe saygı mesela büyüğe saygı diye bilinir de yanlıştır bu. Büyüğe saygı hemen hemen her kültürde vardır. Çerkes kültüründe küçüğe de saygı vardır aslında. Bu önemli bir donedir. Genel olarak insana saygı, çevreye saygı, doğaya saygı, hayvanlara bile saygı Çerkes kültüründe içselleştirilmiştir.

T. Doğan, bu konudaki çalışmalarını aşağıdaki gibi paylaşmıştır:

Bu soru beni mutlu etti. Neden mutlu etti? Bunun evveliyatı şöyle, bir ilgi alaka konusu bu, lise sonda rahmetlik eniştemin önerdiği bir kitapla başladı. Bu kitap sayesinde Çerkesçe okuyup yazmayı öğrendim. Kabardeylerden oluşan bir arkadaş grubumuz var orada Kabardeyce okuyor hocamız, atasözleri örfler adetler buna dayalı masallar okurken bu ilgi alaka ben de yeniden uyandı. Bu alaka yeşerdi ve ben Kayseri’de Kabardeyce okuma yazma kursu verdim. Böyle bir faaliyet başlattım ve ölünceye kadar bunu devam ettirmek istiyorum. Ha yeterli mi? Eylem olarak yeterli ama şöyle bir yetersizliği de var. Bizim dokümanlarımız sınırlı, kısıtlı. Bu konuda imkânlarımız olursa, dokümanları çoğaltsak, hikâyeleri çoğaltsak herkesin ilgi alakası artar, bu çoğalır ve böyle devam eder. Yine de kendimi huzurlu göreceğim kadar iş yaptığımı söyleyebilirim.

S. Varol Polat, soruyla ilgili şunları dile getirmiştir:

Ben ilk adımı zaten eş seçimi ile yaptım. Onun öncesinde zaten arkadaş seçimi ile belki özellikle Çerkes olsun diye değil ama kanımız çektiği

için hani biraz da ailemizin etkisiyle arkadaşlarımızı seçerek devamında eşimi seçerken benim kanımdan benim kültürümden olmasına özen göstererek ilk adımı attığımı düşünüyorum. Devamında ben mesleğimden dolayı kendi ırkım adına yapabileceğim ne varsa yapıyorum. Mesela çeşitli organizasyonlara katılıyorum. Bana gelen şu konuda bize destek olur musun diye gelen hiçbir daveti geri çevirmiyorum. Çok önemli bir işim olsa dahi o programlara katılıyorum. Başka, oğluma Qafe (bir Çerkes dansı) oynamayı öğretiyorum. Büyüklerinin yanında nasıl davranılması gerektiğini öğretiyorum. Dahası ben Çerkesim diye gelip de benim bir sorunum var bunu nasıl çözeriz, siz mesleğiniz konusunda nasıl bana destek olabilirsiniz diyen hiç kimseyi geri çevirmiyorum. Elimden gelen ne ise yapıyorum. Gücüm yetmese bile gücü yetecek kim varsa ona ulaşıyorum. Yeter ki soydaşımın işi halledilsin. Benim elimden gelenler bunlar. Elimden geldiğince Xabze'yi devam ettirmeye çalışıyorum. Yapılabileceklerim de bunlar sanırım.

4. Çerkes ve Türk kökenli bireyler arasındaki evliliklere nasıl bakıyorsunuz?

Görüşme yapılan Kabardey katılımcılardan 1'i Çerkes olmayanlarla yapılan evliliklere olumsuz cevap vermiştir. 4'ü ise bu tür evliliklere karşı kararsız bir tutum sergilese de kendi açılarından yaşamak istemediklerini ancak çevrelerinde yaşanan bu evliliklere de saygı duyduklarını belirtmişlerdir.

Bu konuda olumsuz cevap veren H. Canbek görüşünü şu şekilde aktarmıştır:

Olumsuz. %100 olumsuz. Ama şöyle bir şey var. Daha dikkatli davranılmalı. Bir Çerkes Çerkes gibi yaşamıyorsa, ailesi Çerkesse, Çerkes gibi yaşıyorsa tabi evlense de bir sıkıntı yaşamaz Çerkes olmayanla evlendiyse eğer sıkıntı yaşar. Ya boşanan oldu ya sıkıntı yaşayanlar oldu. Genelde erkeğin bayana saygısı açısından sıkıntı oldu. Mesela Çerkesler, hiçbir zaman eşlerini dövmemiştir. Ama dışarıdaki toplumlarda %90'ı kötü davranır.

Sülalede 2 kişi Çerkes dışı evlilik yaptı. 2'siyle de sülalece 4-5 yıl konuşmadık, düğünlerine de gitmedik. 2'si de bayandı. Atsan atılmaz

satsan satılmaz diyorlar ya o hesap. Sonradan annesi babası evlatları görüşmeye başladılar öyle olunca bayram seyran cenaze derken arada gelip gidiyorlar. Ama eskisi gibi samimiyet yok.

Diğer görüşten olan H. Polat'ın ifadeleri aşağıdaki gibidir:

O konularda ben de romantik düşünüyordum. İlla ki Çerkes kültürünün devam etmesi adına kendi mantığıma göre aynı kültürden gelen bir insanla hayatını devam ettirebilmek adına da artık o kadar Çerkes olmayan insanlarla hayatlarını birleştirenleri anlayışla karşılayabiliyorum. Düğünlerine gidiyorum, tavrı yapmıyorum. Mesela kardeşim Türk ile evleneceğim dese niye demem yani sormam en basitinden. Eskiden sorsan bu soruyu çok daha sert bir tavrım olurdu. Ama bu evlilik ikili ilişkiler duygusal ilişkiler insanlar hayatında bazı şeyler yaşadıkça fikirler değişebiliyor. Onun için iki insan birbiri ile anlaşabildikten sonra ya da sevdikten sonra daha önemlisi ayrı kültür olması hiç önemli değil.

T. Doğan, Çerkes olmayanlarla yapılan evliliklere dair aşağıdaki yanıtı vermiştir:

Şimdi şu anda bizim ailede Çerkes olmayanlarla evlilik yapan hiç kimse yok. Ama çevremizde var. Biz doğmadan önce yine sülalemize gelmiş kendisi Türk değil, Kürt olan bir gelinimiz de var. Kısmetse Türk de Kürt de geliyor. Türk olan şu anda bir gelinimiz var yaklaşık 20-25 yıllık gelinimiz. Onlar da çok iyi insanlar onlar da kendi öz ailemizin gelinleri olmadıkları için akrabalık ilişkisi açısından çok fazla gidip gelmemiz olmadı. Gidip gelmesi olanlar nasıl sıkıntı yaşıyorlar bilmiyorum ama kendi adıma şunu söyleyeyim 3 tane oğlum var inşallah gelinlerim Çerkes olur, Türk olmazlar. Akrabalık ilişkilerine yaşayacağımız sıkıntılardan dolayı böyle düşünüyorum olabilirim. Yoksa insan olarak aynı yaşam tarzına sahip aynı yaşam hakkına sahip insanlar olarak hiç kimse ile bir iletişim sorunu yaşamadığım halde bunu söylüyorum. Örf ve adetlerde farklılıklar olunca ilk karşılaşmalarda biraz yadırganıyor, onlar

tarafından yadırganan davranışlar oluyor, bizim tarafımızdan yadırganan şeyler, istekler davranışlar olabiliyor.

Bu konuya yönelik verdiği örneklerle N. Kaplan şu şekilde bir paylaşımda bulunmuştur:

Olumlu ya da olumsuz asla sert bakmıyorum. Benim öz amcamın oğlu Handan Abla, işte Türk kendisi. Biz evlenirken çok tereddüt etti amcamlar böyle Çerkes değil nasıl olacak hatta babamın büyük bir potu var. Evlendiler, bayağı 4-5 ay geçti Handan da Çerkes değil ama iyi kız çıktı falan dedi böyle mesela bir toplumda çok “aaaa” dedik, biz kaldık yani. Sonuçta o çok iyi bir insan, bana öz ablalık etmiş bir insan, her türlü sıkıntıda derdimde kederimde ne bileyim en ufak bir şeyde yanımda olan bir insan. Onun hiç bir Çerkes gelinine değişmem mesela o açıdan bakarsan insanlık önemli burada. Benim değer verdiğim an iyi bir insansa yani bize de düşman değilse atıyorum bazı insanlar oluyor işte o kadar kendisi Türk milliyetçisi oluyor ki Çerkesleri hiç görmüyor bile. Biz iyi bir toplumuz kötü değiliz sonuçta. Öyle de bir insan değilse benim için insan olsun gerisi önemli değil ama.

S. Varol Polat da görüşünü destekleyecek şekilde soruya ilişkin düşüncelerini şöyle paylaşmıştır:

Bu o kadar hassas bir soru ki. Herkesi eleştirmeyeceğim bu noktada şunu söyleyeceğim Çerkeslerin kültürleri çok farklı ve her kültüre uyum sağlayamaz daha doğrusu her kültür Çerkese uyum sağlayamaz. Ben kendimi Çerkes olmayan bir ailenin gelini olarak düşünemiyorum. Kesinlikle düşünemiyorum. Çünkü ne yaşam tarzımız, ne dünya görüşümüz ne ahret görüşümüz o kadar büyük ayrılıklar var ki. Ortak noktamız çok az mesela. Az önce arkadaşım geldi, biz kucaklaştık değil mi? Biz aynı kucaklaşmayı eşimin yanında da sergiliyoruz ve o aramızdaki ilişkiyi çok iyi biliyor ve o da aynı kültürle büyümüş. Ama Kayseri'den örnek vereyim. Kayseri yerlisi bir ailenin gelini olsaydım

birakın böyle kucaklaşmayı aynı odada oturamazdım belki de. O güven mümkün değil dolayısıyla sizi anlamayacak bir kültürle buluşma yapmış olsaydınız veya olanlar için söylüyorum riskleriniz anlaşmalarınız gereksiz kıskançlıklarınız çok hat safhada olurdu. Çok başarılı evlilik olur muydu bilmiyorum ama olanlarda var yok değil. Benim ailemde böyle bir evlilik yok ama öyle bir şey olursa düğününe de giderim. Şimdi zaten şartlar değişti. Üniversite eğitimi almayan gencimiz yok gibi gençlerimiz üniversite ortamında artık arkadaşlıklarını kurup evliliklerine adım atabiliyorlar. Yani insan olsun öncelikle. Hani tabi ki gönül ister ki Çerkes olsun yeni nesil açısından da bu önemli. Görüşme ayırımına girmem ama kültüründeki o farklılığı bize çok hissettirirse bizim ilişkilerimizi yadırgarcasına bize yaklaşırsa o zaman görüşmemeyi tercih ederim.

5. Çerkeslerin Türkiye'ye hangi sebeple geldiğini düşünüyorsunuz?

Katılımcılara bu soru sorulduğunda iki farklı yanıt ortaya çıkmıştır. 3 Kabardey, Çerkeslerin Türkiye'ye gelme durumunu sürgün olarak tanımlarken, 2'si ise bu konuda kararsız kalmıştır. Görüşmeye katılan kişilerin tümü yanıtlarında örnekler vererek anlatımlarını güçlü kılmıştır.

Çerkeslerin sürgün sonucu Türkiye'ye geldiğini savunan Kabardeylerden N. Kaplan'ın görüşleri şu şekildedir:

Sürgün. Yani çünkü hikâyeleri falan dinlediğim zaman, biz de sonuçta kitaplardan okuyoruz internetten duyuyoruz orada burada belki doğru belki yanlış çok fazla bilemiyoruz ama yani genel olarak okuduğumuz kadarıyla hani bir tarih var tarih de biliyorsun. –miş'li, -miş'li yani kimse kesin emin olamıyor, yazılmış bir tarih sonuçta ama sürgün olduğuna inanıyorum ben çünkü bir insanı anavatanından zorla kopartıp işte katliamla yani öldürerek bu şekilde istemeyerek onu toprağından alırsan sürgün bunun başka açıklaması yok yani. Göç tamam olur da ama işin içinde 1 milyona yakın insan ölmemiş olsaydı bir göç derdim ben buna, gönüllü olsaydı biraz ne bileyim daha yumuşak olsaydı bu hareket, göç

olabilirdi belki ama göç de değil yani ben burada oturuyorum şuraya taşınmışım bu bir göçtür.

Soykırım hatta. Çünkü çok fazla ölen insandan bahsediyoruz biz ya bir nesil yani bilmiyorum. Çok insan gitti buraya gelenler de çocuklarını atmak zorunda kalan aileler. Ağlayarak bebeğini atamadan bekleyen annenin hikâyesi var. Ölçüş çocuğunu kıyamayıp da atamadan bekleyen öyle 3-4 gün saklayan koynunda saklayan anneler... Yani bunlar hiç kolay şeyler değil. Okudukça insanın içi burkuluyor ve ben şunu hissediyorum: okudukça daha fazla niyeyse böyle kinleniyorum, bunlar olduğu için yani daha böyle bir şeyler yapasım geliyor hani bu soykırım tanınsın diye.

Bu konuda arada kalan katılımcılardan H. Canbek ise şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

Bu konu çok derin. Şudur ya da şudur diyemem. Şimdi, Ruslar gerçekten bir soykırım yaptı Adigelere (Çerkeslere), çok büyük eziyetler çekti Adigeler (Çerkesler). Bir süre sonra Ruslar Kabardey'de 1825 yılında Ruslarla Kabardeyler yüz yüze çarpışmayı bıraktı çünkü Kabardey artık çöktü. 1825ten 1864'e 1890lara kadar Kabardeylerle Ruslar arasında büyük bit savaş olmadı. İşte hani şu düşünce geliyor insanın aklına. Madem o zaman savaş olmadı niye kalmıyorsun orada. Ama işte Rusya komünizm rejimini benimsetmeye çalıştı, Müslümanlığı kabul etmedi. İnsanların eski alıştığı yaşam düzeni kalmadı. Buraya sürgün edilmesinin ya da sürgün zorunlu göç ne denirse, temel nedenlerinden biri İslam. Şöyle düşünürsem Kafkasya'nın son 50 yılına baktığım zaman zorunlu göç derim. Genel olarak son 300 yıla baktığım zaman sürgün derim.

Bir hikâye ile bu konuyla ilgili görüşlerini anlatan S. Varol Polat'ın paylaşımları şu şekildedir:

Ben Çerkes göçü kelimesini kullanan herkese Çerkes olsun veya olmasın uyarırım Çerkes göçü kullanıldığı zaman tüm samimiyetimle söylüyorum içim acıyor. Bu bir göç olamaz zorunlu göç deseniz yine olamaz. Göç de

çünkü bir şekilde kişilerin gönüllü olması da vardır. Bu bir sürgündür hem de nasıl bir sürgündür biliyor musunuz bu soykırıma dayalı bir sürgündür. Bunu sizin bahsettiğiniz gibi tarihçi ya da akademisyenler kabul etmiyor olsa da kabul edenlerin sayısı da azımsanmayacak derece de. Bu bir sürgündür. Düşünebiliyor musunuz 1864 yılında o sürgün ki, Aileleri, kardeşleri, eşleri herkesi birbirinden kopardı. Size okuduğum ve babamdan dinlediğim şeylerden birini anlatayım. 1864 sürgünü sırasında Rus güçleri teknelerle Çerkesleri gönderiyordu topraklarından ve nasıl gönderiyorlardı biliyor musunuz o teknede 40 kişi alıyordu. Bir araya getirdikleri Çerkes topluluğunda ellerini attıklarına işte 38 39 40 diyerek sayıyorlardı. 40'tan sonra ben ölüyorum annem babam gitti ben tek kaldım deseniz bile sizi o tekneye almıyorlardı. Abrek ve Goşenay iki kardeşdir. Ve sürgün sırasında gemiye bindirildi Abrekle Goşenay'ın ailesi Abrek bindi ama Goşenay kaldı. Onu gemiye almadılar. Abrek ağlıyordu. Siyane dahe diyordu. Güzel annem diyordu. Ben burada kaldım diyordu. Sonra o gün dolunay vardı. 21 Mayıs 1864 tarihinde gökyüzünde dolunayın olduğunu bilmeyen bir Çerkes genci olmamalı. Abrek ile Goşenay ayrı ayrı gemilerde ayrı ayrı ülkelere gönderildiler. Ama o iki kardeş ne zaman birbirlerini özlese, ne zaman anavatanlarını özlese anavatanın kokusunu dolunaya bakarak içlerine çektikleri oksijende hissettiler ve dolunayın yüzünde birbirlerini gördüler. Abrek ile Goşenay'ın hikâyesini okuyun, 21 Mayıs 1864 tarihinde dolunayın olduğunu iyi bilir. Bazı değerlerimizi ne kadar değiştirmiş olursak olalım biz yine de bu hikâyeyi bilmek zorundayız, ecdadımızı bilmek zorundayız. Akademisyenler mi var tarihçiler mi var bu soykırımı inkâr eden hiç önemli değil benim canımdan kanımdan gelen benim neslim bilsin yeter.

H. Polat ise bu soruya yönelik aşağıdaki yanıtı vermiştir:

O konuda şöyle biz insanın hissedebileceği bir şey değildir de, o noktada da şöyle bir ikilem var. Bize Uzunyayla da hani babalarımızdan annelerimizden bize hiçbir zaman sürgün hikâyeleri, acıklı ne bileyim anavatandan kopmuş hikâyeleri anlatılmadı. Bu da acaba sürgün değil de

bir göç mü vardı illa ki hani göçe teşvik eden faktörler vardı. İnsanlar orada huzursuzlardı ama bunun adına birebir sürgün dememiz için yeterli olur mu tam bilemiyorum hani yani o kadar bugün anlatılan ya da yazılan kadar büyük acılar çekilmiş olsa daha beşinci altıncı nesilde unutulmazdı. Bunlar nesilden nesile aktarılırdı. Bilmiyorum ben hiç duymadım büyüklerimizden şöyle acı çekilmişti böyle acı çekilmişti diye. Çerkes kültüründe de böyle tatsız şeyleri yansıtmamak gibi bir tarafı var da daha çok zorunlu göç denebilir ya sürgün belki ağır kalabilir. Zorunlu göç hani Uzunyayla bölgesinde yaşayan Çerkesler için hani o taraftan gelenlerden söyleniyor. Ben çok araştırmış değilim. Yani Uzunyayla bölgesindekiler bana sürülmüş gibi gelmiyor. 150 yıl önce o acıları yaşamış olsalar, orayı sahiplenmiş olmaları onu gölgelemezdi bence o acı içlerinde kalırdı. Ben çok büyük acılar, en azından Uzunyayla bölgesindeki Çerkesleri Kabardeylerin sürgün zamanında çok acılar çektiğini düşünmüyorum bir teori de var Uzunyayla bölgesindeki Kabardeylerin ilk Anavatanda işler kötüye giderken ilk pılımı pırtını toplayıp gelenlerin olduğuna dâhil bir bilgi ortaya atılıyor ben onun daha çok doğru olduğunu düşünüyorum.

Çerkeslerin Türkiye'ye gelme nedenini T. Doğan aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Bu konuda daha önce söylenenlerden çok farklı bir düşünceye sahip değilim. Tabi ki bu bir sürgündür. Bu sürgünden önce yaşanan bir savaş söz konusu. Bu Kafkasya'da yaşanan savaşlar bu bölgeyi artık Rusya savaşıyla teslim alınca tabi ki Çerkesler de bu şekilde bir sürgüne zorlandılar, göçe zorlandılar. Kültür olarak şimdiye kadar öğrendiklerimiz bunlar. Şimdi bir milletin bir savaşı kaybetmesi illa onun sürgün edilmesi anlamına da gelmemeli. Yani gerekli şartlar sağlanarak orada da yaşamlarına devam edilmeleri sağlanabilirdi. Bir millet yenildiyse illa toprakları gasp edilecek bir şart olmamalıydı ama maalesef demek ki günümüze gelen nokta Rusya açısından bunu gerektiriyordu. Onun içi biz buna bir sürgündür diyebiliriz rahatlıkla.

6. Diasporadaki Çerkes kimliği yok olur mu? Siz Kafkasya'ya dönmek ister misiniz?

İlgili soruya cevap veren 5 Kabardey'den 3'ü diasporada Çerkes kimliğinin yaşayamaya devam edeceğini dile getirirken 1'i birkaç nesil sonra yok olabileceğinin altını çizmiştir. 1 Kabardey ise Çerkes kimliğinin yok olmaya mahkûm olduğunu belirtmiştir.

Diasporada Çerkes kimliğinin kaybolmayacağını belirten H. Canbek, görüşmede şu ifadelerle yer vermiştir:

“Yani 100 yıl içinde yok olmaz diye düşünüyorum. Ama 100 yıldan sonra bilemiyorum. Şu anda yok olmadıysa gene olmaz bu şekilde devam eder diye düşünüyorum. Bazı açılardan iyiye bazı açılardan kötüye giderek devam eder. Eski Çerkes duruşu, Habzemiz, cenazeler düğünler eskilere göre çok farklı ki ister istemez bu olur. Sonuçta dışarıya açıksın, iletişim çağındayız.”

S. Varol Polat ise:

İnşallah olmaz. Dünya durdukça akordeon sesinin kesilmeyeceğine inanıyorum. İlla ki geçen süre zarfında anavatana toplu bir dönüş olmadığı sürece ki bu zor bir ihtimal diye düşünüyorum. Ama ben inanıyorum ki yine de ben Çerkesim diye gururla söyleyen insanlar olacak ve yine akordeon sesini duyduğunda içi titreyen yerinde duramayan gençlerimiz olacak. Çerkes toplumu yok olmayacak ama, diyerek bu konudaki görüşünü dile getirmiştir.

Bu konudaki görüşlerini H. Polat aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

Çerkes kimliği yok olmaz da. Sadece bir kimlik olarak kalır bu gidişle. Sözde kalır. Dil mesela bizim nesil Çerkesçe konuşan unutan nesiliz herhalde bizim şuan yeni yeni konuşmaya başlamış köyde doğup büyüyen çocuklar Türkçe konuşuyorlar ister istemez öyle olacak. Neden kaynaklanıyor bu biz mesela aynı yıl doğmuş 5-6 kişiydik. Nüfus fazlaydı köyde. En azından arkadaşlar bir araya gelip bir arkadaşlık ortamı oluşuyordu bu ister istemez kültürümüze yatkın kılıyordu ama şimdi bakıyorum ben gittiğim zaman çocuğun hiçbir yaşıtı yok yalnız büyümüş. Çerkesce konuşacağı, oyun oynayacağı kimse yok. Aileler bu

konuda suçlu tabi ama televizyon yani bizim zamanımızda bir çizgi film izlemek için sabah 7 de kalkardık. Şimdi sabah akşam televizyon başında çocuklar. Ailede çok özen göstermiyorlar. İlla ki biz çocuğa Çerkesce öğreteceğiz derlerse öğretirler. Anne baba da zaten çocuk oradan buradan Türkçeyi çat pat öğreniyor. Bir de şöyle yanlış bir algı var. Çerkesce konuşarak başlamış çocukların okul hayatında başarısız olacağına inanılır. Bu bence çok saçma. Bu saçma anlayış bizim jenerasyonda birçok kişinin Çerkesceyi öğrenmemesine neden olmuştur. Yani kısaca kimlik yok olmaz ama sadece bir kimlik olarak da kalır. En azından 80-100 sene sonra tamamen yok olmaz. Bu noktada devletin uygulayacağı politikalar hani seçmeli ders olarak okutulacak mı bir TRT'nin alt yapısında herhangi bir Çerkesce yayın yapacağı zaman sadece dil üzerine bir yayın yapmayacak ister istemez Çerkes kültürüne yönelecek kültür içinde yemekler, adetler belli bir seviyede korunabilir.

N. Kaplan'ın soruya ilişkin yanıtı ise aşağıdaki gibi olmuştur:

Valla korkarım ki en fazla 1-2 nesil daha korunabilir. Yani insanlar Çerkes olduğunu söylemeye...dil bilmeli, Habze bilmeli..Çerkesim diye geçinen çok kişi var dilini bilmeden hiçbir adeti bilmeden söylüyorlar ama bu değil işte Çerkeslik, bu kimliği taşımak zor aslında Habze ile dilini öğrenme çabası ile. Madem bunu diyorsun o zaman yap diyorum ben de. Nasıl davranılması gerektiğini bil, öğren.

Başta da söylemiştim ya biraz Rus etkisi var, tehlike var, orada var burada da yani dediğim gibi bazı milliyetçiler çok, Çerkes milliyetçisi olanlar bir şey yapmaya korumaya çalışıyor evinde olsun başka yerde olsun. Onun dışındaki insanlar alışmışlar artık burayı vatan olarak benimseyen çok insan var. Ben diyorum ya toplu gidersek giderim, toplu gitsek bile gitmeyecek çok insan var.

T. Doğan, bu konuyu dil ve kültür açısından da ele alarak şu şekilde ifade etmiştir:

Şimdi tabi ki bu belirli süre içerisinde yok olmaya mahkûm. Nasıl mahkûm. Çerkesler özellikle dillerini unuttukları takdirde örf ve

adetlerini koruma konusunda bir hassasiyet göstermedikleri zaman işte evlilikler dolayısıyla, Çerkes dışı evlilikler yaparak, başkalarının örf ve adetlerini ortak ederlerse mecbur yok olup gidecek, sonra ismi kalacak. Bir arkadaşımız bir örnek verdi. Bir gençle karşılaşmış sormuş Çerkes misin diye anam Çerkes demiş babam Çerkes demiş ben Çerkesim dememiş. Belki de mahcubiyet duyduğu için Çerkes olduğunu söylemiyor. Bu bir kompleks midir bu bir kompleks olabilir. Çerkeslerin az yaşadığı yerlerde bazı sebepler dolayısıyla hor gördükleri yerler de olabiliyor.

Kabardeylere de sorulan “Kafkasya’ya dönmek ister misiniz?” sorusunun cevapları incelendiğinde katılımcılardan 4’ü gerekçelerini paylaşarak olumsuz görüş bildirirken 1’i ise Kafkasya’ya dair hislerini paylaşmış ve anlattıklarından kararsız kaldığı anlaşılmıştır. Ancak içlerinden Kafkasya’yı ziyaret etme ve görme konusunda istekli olanların sayısı da 3’tür.

Kafkasya’ya dönme konusunda olumsuz cevap verenlerden H. Canbek, aşağıdaki ifadeleriyle bu soruya olan yaklaşımını paylaşmıştır:

Burada doğduk büyüdük, kurtuluş savaşında bizim de dedelerimiz savaştı ister istemez ait hissediyorsun ama özünde geldiğimiz yeri unutmadık. Ama şöyle bir şey var. Sürekli bir yabancılık hissediyorum dışarıda. Arkadaşlarım da hep Çerkesler arasında. Ben dönmek isterdim ama aile olsun, yaşam şeklimiz olsun uymuyor. Oradaki yaşam da bize uymuyor anlatılanlara göre. Buraya göre çok rahatlar. Onlar da bir değişime uğramış.

Bir başka olumsuz cevap veren T. Doğan ise şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

Ben şimdi şu anki düşüncelerime göre dönmek istemem orada yerim yurdum yok, arsam yok işim yok, ben burada doğmuş Türkiye’de yaşamının bütün nimetlerinden faydalanmış bir vatanperverim. Ben Türkiye’de olmaktan hiçbir rahatsızlık duymadığım gibi son derecede memnunum. Ben yüksek tahsil görebilecek kadar imkânlara sahip olmuş ve aynı zamanda görmüş olduğum ilmin sonuçlarını öğrencilerine

aktaran bir öğretmenim. Yapacak iş olmadıktan sonra sadece oraya yerleşip yaşamak için oralara gitmek istemem yani, niye gideyim ama artık gitmek istememek oraları görememek anlamına da gelmiyor.

3 tane oğlum var ortancası lise 3 e gidecek KAFFED'in (Kafkas Dernekleri Federasyonu) düzenlemiş olduğu öğrenci kampına katılarak 15 günlük bir Nalçık kampına gönderdim. Biz gidemediysek de o gitsin diye gönderdik. Değişik duygularla geldi. Nasip olursa ben de gidip göreceğim. Bundan sonra Allah nasip ederse yeri gelir hayatımız orada da geçer. Belki de bundan sonra da gitmeye görmeye çalışacağız. Yeri geldiğinde ömrümüzü orada geçirmek için çaba da sarf edeceğiz.

Kafkasya'ya dönmeyi düşünmeyenlerden H. Polat ise aşağıdaki bakış açısını bize yansıtmıştır:

Ben kendi adıma gitmeyi düşünüyorum. Tabi gezilir, ayrıcalıklıdır tamam ama kalıcı olarak gitmem. Oradaki akrabalarımızla iletişime geçmek, onların ne seviyede olduklarını görmek asimilasyona direnmek için ortak olarak ne yapabiliriz bunları görüşebilmek adına, onun dışında sürekli orada bir hayat kurmak ya da orada yaşamak amacıyla oraya dönüş hiçbir zaman düşünmedim. Düşünenler için de çok mümkün olacağını da sanmıyorum. 150 yıldır bu topraklardasın, artık burayı sahiplendiler gitmek isteyenler de sahiplendiler. Babasının mezarı burada dedesinin evi burada akrabaları burada hani ben şuan köyümü düşündüğüm zaman, benim vatanım orasıdır yani. Şu an Kayseri'deyken bile 2-3 ay bile gitmediğim zaman özlemimi çekiyorsam benim için anavatan orasıdır. Yoksa yıllar önce atalarımın nereden geldiğine bakacak olursak, dünyadaki herkes de olduğu yerde başlamadı serüvenine bir yerden dağıldı insanlık tabi.

S. Varol Polat da aşağıdaki ifadelerle olumsuz yanıtını gerekçeleriyle açıklamıştır:

Anavatanıma gitmek isterim görmek isterim ecdadımın kokusunu orda ciğerlerime kadar çekmek isterim. Ama oraya tekrar yerleşir misiniz dersiniz onu biraz düşünürüm düşünmek zorundayım da şuan da sizde

aynı şeyi yapıyorsunuz bir kariyer uğruna çalışıyorsunuz. Ömrünüzü adıyorsunuz gençliğini adıyorsunuz, bir yaşam standardınızı oluşturmuş durumdasınız, yaşam standardınız aile yapımız eviniz barkınız toprağınız her şeyiniz yerleşmiş durumda şimdi gençliğinize harcadığınız bu geçmişini yeniden başlamak için hazır mısınız. Gözünüzün kara olması lazım. Yaşam standardınızı yükseltmeniz gerek. Bu imkânsız demiyorum. Bu heyecan verici bir proje olur. Hayali bile heyecan verici ama olabilir mi dersiniz inanın ben bu konuda herkesin somut bir adım atabileceğine inanmıyorum. Çok gözü kara olmak gerekiyor. Ama şu olmalı imkân olan herkes anavatanını görmeli. Ben göremedim maalesef. Ama en çok istediğim şeylerden biri inşallah nasip olacak.

Kafkasya'ya dönme konusunda farklı bir bakış açısı olan N. Kaplan'ın düşünceleri ise şöyledir:

Geçen sene Nalçik'e gidene kadar kendimi bu topraklara çok ait hissediyordum. Hani Kayseri Uzunyayla benim memleketim. Biz Uzunyayla'yı küçük Nalçik olarak görüyoruz zaten. Adet, gelenek, görenekler orada çok devam ediyor. İklim benziyor. Yaşayış tarzları insanların benziyor hani oradakine göre oranın minyatürü gibi görüyorduk biz burası anavatan ne bileyim hani nasıl anavatan gitmeden Kayseri'ye gelme özlemi çekiyorsam Uzunyayla'ya gitme özlemi çekiyordum ben. Hani orası daha cazip geliyordu bana ama ta ki Nalçik'e gidene kadar. Nalçik'e gidince o çok ayrı bir duygu. Ben ağladım. Kolay kolay ağlayabilen bir insan değilim çok kolay böyle şey olmam hani oturup hüngür hüngür ağlamam ha hafif duygulanırım ama indiğim anda öpesim geldi, yere oturup öpesim geldi yani.

Facebook'ta bile yazıyor hometown (memleket) meselesi işte önceden Kayseri yazıyordu, hemen değiştirdim Nalçik diye orası memleket, orası anavatan hakikaten. Geri dönüş olur mu? Geri dönüş şöyle bir şey, biz nasıl burada Türklerle iletişim haline girdiysek onlar da orada Ruslarla iletişim haline girmişler doğal olarak, hani bu doğal bir etkileşim süreci. Bu bir süreç mutlaka oluyor ister istemez. Kültürel de oluyor dediğim

gibi onların yaşayış tarzlarından da hafif bir şeyler almışlar. Aslına bakarsan temelde aynıyız ama buradaki Çerkesler ile oradaki Çerkesler farklılaşmaya başlamışlar.

4.2. KABARDEYLERİN GÜNÜMÜZDEKİ GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

Kabardeyler, özellikle Kayseri Uzunyayla bölgesinde yaşayanlar, Çerkes kimliğinin yok olmaması adına birtakım faaliyetleri bireysel olarak da olsa yürütmektedirler. Bugün büyük oranda kent kültürüne uyum sağlamış olmak, bakış açılarında da köklü denilebilecek birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiş durumdadır. Kabardeyler, genel itibariyle bu topraklara – başlangıçta istemeyerek de olsa – uyum sağlamış, bu topraklarda iş ve aile kurmuş, bir çevre edinmiştir. Bu da Kabardeylerin eski ana vatanlarına dönmeleri konusundaki görüşlerini büyük oranda değiştirmiştir. Çerkes kimliği üzerine verilen yanıtlarda, tanışma ya da yurt dışında kendini ifade etmek gerektiğinde ne gibi cevaplar verecekleri sorulduğunda, Türk toprakları dışında Türk olduklarını söylemekten rahatsızlık duymadıklarını belirtmişlerdir; ancak Türkiye sınırları içinde özellikle Çerkes kimliklerini vurgulama ihtiyacı hissetmektedirler.

Yıllar önce gerçekleştirilen göç, zorunlu göç ya da sürgün olarak ifadesi değişecek olan yer değiştirme faaliyetinin, kendilerine farklı kültürel ve sosyal değerler kattığının da farkında olan Kabardeylerin bazıları bu değerlerden memnundur, bazıları ise bu yeni değerlerin, orijinal Çerkes kültürünün sonunu getirdiğine inanmaktadır.

21 Mayıs tarihinde yapılan farkındalık çalışmaları, bazı Kabardeyler için son derece önemli iken, bazıları bunun gereksiz ya da faydasız olduğunu ifade etmektedir. Her 21 Mayıs 19864 tarihinde Çerkeslerin maruz kaldıkları zulmün anılmasının, sonraki nesiller için bir farkındalık algısı yaratacağını savunan bazı Kabardeylere ek olarak, bu tarihlerin geçmişinin çok da eski olmadığını, bu tarihte bir yas günü gibi sessiz kalınması gerektiğini savunan Kabardeyler de bulunmaktadır. İkinci görüşü savunan Kabardeyler, 21 Mayıs 1864 tarihinin sürgün edilen Çerkeslerin bir araya gelmesi gereken değil, bir anı, bir yâd etme günü şeklinde geçirilmesi gerektiğinin altını

çizmektedir. Bir araya gelip nidalarla, propagandalarla ifade edilmesi gereken gün, bazılarına göre 21 Mayıs tarihi değildir, yeri de Türkiye değildir.

Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse; Çerkes kimliğine sahip olan etnik gruba mensup olan kişilerden Kabardeylerin, Türkiye’de azınlıkta kaldıkları inkâr edilemez bir gerçektir. Kabardeyler, genel olarak Çerkes kimliği konusunda aşırı sert bir çerçeve çizmemiş, değişimleri ve gelişmeleri kabul etmişlerdir. Ancak diğer sorular sorularda bazı yanıt farklılıkları meydana gelmiştir. Özellikle de Çerkes kültürünün korunması konusunda ve evlilik – ticaret gibi konularda genel bir aynı görüş mevcut iken, yer değiştirmenin tanımlaması konusunda zıt görüşler ön plana çıkmıştır. Kabardeylerin bir kısmı bu yer değiştirmenin yalnızca zorunlu göçten ibaret olduğunu ifade ederken, bir kısmı doğrudan sürgün olarak bu durumu değerlendirmekte, bunun dışında bir algıyı da kabul etmemektedir.

1864 tarihinde Ruslar tarafından yapılan zulmün bedelinin bugüne dek halen sürdüğüne inanan Kabardeylerin bir kısmı, 21 Mayıs tarihlerinde sokaklarda mitinglere katılan Çerkes gruplarında da yer aldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, Çerkes olduğunu söyleyip, bu tür eylemlere hiç katılmamış, son derece ılımlı Kabardeyler de bulunmaktadır.

Çerkesler arasında evliliklerin yapılması, genel olarak sorular tüm Kabardeyler tarafından olumlu sonuç vermiştir. Sevgiye, aşka söz geçmeyeceği, zorluklar olsa da evliliklere engel olunamayacağı yahut olunmaması gerektiği görüşü çoğunluktadır. Kendi ailelerinde de Çerkes olmayanlarla evlilikler söz konusu olduğu halde hemen hemen tüm Kabardeyler, Çerkes olmayan biriyle evlilik yapmak istemeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Kimlik ile ilgili sorularda, Kabardeylerin Çerkes kimliğini ön plana çıkardıkları ve bununla gurur duydukları görülmektedir. Bu durumda olan Kabardeyler, Çerkes algısının mutlaka korunması gerektiğine inanmaktadırlar. Kabardeylerin Çerkes olmaya bu kadar önem verirken, geri dönüş konusunda çekimser kalmaları ya da bu duruma olumsuz bakmaları ise hayli ilginçtir. Kabardeylerin birçoğu, sürgün edilmiş olmaktan, bir vatana ait olamamaktan yakınırken, bir yandan da geri dönüş gerçekleşmesine bir hayal olarak bakmaktadır. Aynı zamanda geri dönüş gerçekleşse bile, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını farkındadır.

Günümüzde Kabardeyler her ne kadar Türk kimliğini kabul etmiş gibi görünmeseler de, bu topraklarda yaşamaya alışmış ve bu coğrafyaya uyum sağlamışlardır. Bazıları ırkçılık derecesinde keskin şekilde yanıtlar verirken, yaşça daha olgun olanların, günümüz değişim ve gelişimlerine daha ılımlı yaklaştıkları ve bu konuda son yıllarda daha fazla fikir değişiklikleri yaşadıkları görülmektedir. Her ne kadar asimile olmamak adına çaba göstermek gerektiğine inanılsa da, bu konuda çok detaylı çalışmaların yapılmadığı, belki de yapılamadığı da görülmektedir. Çerkesler arasında bir tür sessiz kabulleniş ve vazgeçiş algısı yavaş yavaş oluşmaya başlamış olsa da, yaşı çok daha genç olan Kabardeylerde bu durum henüz ortaya çıkmamış, Çerkes kimliğinin varlığına ve muhafazasına yönelik çabalar henüz ortadan kalkmamıştır.

SONUÇ

Göç, kısaca bir topluluğun çeşitli nedenlerle kendi topraklarından ayrılması olarak ifade edilebilir. Genel olarak göç, zorunlu göç ve sürgün olarak derecelendirilen göç algısı, tarihte zorunlu göçler ve sürgünlerle anılır olmuştur. Bunun temel nedeni ise, özellikle Anadolu'ya gelen çeşitli etnik grupların topraklarından koparıma hikâyelerinin oldukça fazla olmasıdır.

Göç olgusu hem sosyal, hem kültürel, hem siyasi hem de psikolojik olarak köklü değişiklik ve bozulmaların temel nedenlerinden bir tanesidir. Göç eden topluluklar, yurt olarak benimsemeye çalıştıkları yeni coğrafyalarda her zaman iyi karşılanmamış, daha da kötüsü, ötekileştirilmiş ya da ayrıştırılmışlardır. Göç sürecinin hassas bir süreç olduğu, göç edenlerin yaralarının kolay kolay kapanmadığı, uyum sağlama sürecinde tabiri caiz ise bir ürkeklik sahibi oldukları da aşikârdır. Bunun nedeni, yeni coğrafyada hissedilen yabancılaşma, yalnızlık, memleket özlemi gibi duyguların bir arada yaşanması ve tam anlamıyla ifade edilmemesi yahut ettirilmemesidir.

Özellikle de zorunlu göçlerle bir yerden bir yere gelmiş olan etnik grupların yeni alana uyum sağlaması, dış etmenlerden kaynaklı olarak zordur, bunda yerli halkın tavır, davranış ve düşünce yapısının da büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte zorunlu göçte maruz kalan kişi ve toplumlarda, ciddi bir sosyal uyumsuzluk süreci ve ait olamama hissi de yaşanmaktadır. Çünkü aidiyet, hem yaşanan coğrafyaya hem de zamana bağlılık gerektirir. Aidiyet için kişinin bir çevre edinmesi, aile kurması, bir toprağa yerleşmesi çok önemlidir. Göç durumunda bu tür faaliyetler yetersiz kaldığı veya hiç var olmadığı için aidiyet sorunu da ön plana çıkmaktadır.

Anadolu'ya Ruslar tarafından yaşadıkları zulüm nedeniyle gelen Çerkesler, burada ciddi bir aidiyet sorunu yaşamış, sosyal ve kültürel anlamda Türklere uyum sağlamakta zorlanmışlardır. Çerkeslerin sahip olduğu gelenek ve görenekleri ifade eden Habze, Türk kültür yapısına tam anlamıyla uymamış, bu da Çerkes kimliğinin zayıf kalmasında rol oynamıştır. Bununla birlikte, zamanla sayılarının gitgide daha da azalması sonucu azınlık olarak kalmışlar, Anadolu'da belli bölgelere yerleşip yeni

coğrafyaya uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bunun için hem hayvancılık hem tarımla uğraşmış, son altmış yıldır da ticarete aktif olarak rol almaya başlamışlardır.

Çerkes boylarından olan Kabardey ve Şapşığlar ile yapılan mülakatlar, bu konu ile ilgili gerçekleri gözler önüne sermiştir. Kayseri Uzunyayla bölgesinde yaşayan Kabardeyler ile Düzce’de yaşayan Şapşığlar, aile arasında Xabze’nin sürdürülmesini başlangıçta bir hayli önemsemiş, zamanla artık Çerkes dili aile içinde dahi konuşulmaz bir hale gelmiştir. Aralarında bu konu ile ilgili gerçekten bilinçli kişiler bulunuyor olsa da, günümüzde Çerkes kültürü ve dilinin yok olması, başlangıçta olduğu kadar önemli olarak görülmemeye başlanmıştır.

Mülakat yapılan kişilerden büyük bir çoğunluğu Türkiye’den memnun olduklarını, bu coğrafyaya alıştiklarını ve bu coğrafyayı benimsediklerini ifade etseler de, azınlıkta kalmanın, bir vatan toprağına, bir bayrağına sahip olamamanın acısını ve kederini her daim yaşamaktadırlar.

Çerkes kimliğı, zamanla göç algısı ile birlikte ele alınmaya başlanmış, onların vatanlarında yaşadıkları acılar ve gördükleri zulüm hikâyelerle, şiirlerle, şarkılarla ve anlatılarla bugüne ulaşmayı başarmıştır. Genel algı, Çerkes kimliğinin devam edeceği ancak kültürel olarak birkaç nesilden ileri gidemeyeceğı yönündedir. Kendi kültürüne ve diline sahip çıkmanın önemini vurgulayanlar, kendi çekirdek ailelerinde bir Xabze’nin sürdürülmesini destekler ve buna inanç göstermeye devam ederken, bazıları küreselleşmenin de etkisi ile artık bu konuyu çok fazla önemsemez bir hal almışlardır. Yaşı ilerlemiş olan kişilerden bazıları ise göçün ilk yıllarında devam ettirilen düzenden oldukça memnun olup, o günlere derin bir özlem duymaktadır. Tüm bunlara ek olarak; bugün bir göç olsa, bireysel olarak ana vatana dönme fikri, görüşme yaptığımız Çerkeslere uzaktır. Çalışma kapsamında görüşülen Çerkeslerin çok az bir kısmı, toplu halde göçün mümkün olabileceğini ifade ederken, çoğunluk, Türkiye’de kurdukları düzeni bozmaktan imtina etmektedir.

Göç zorunluluğı, genel olarak buna maruz kalmış tüm topluluklarda korku, endişe ve belirsizlik uyandırması nedeniyle, tekrar yaşanılmasından korkulan bir olgu halini almıştır. Bu durumun oluşması da aslında normaldir. Vatan kutsal kabul edildiğinde, bırakıp gitmek üzücü ve incitici bir durum halini almakta olup, bahsi geçtiğinde bile

yürekleri titretmektedir. Özellikle, zorunlu göç ve sürgün konusunda Çerkes kimliğinin yok olma tehlikesi de dikkat çekmektedir.

Zaman içinde her ne kadar ticaret, evlilik gibi sosyal durumlarla Türk - Çerkes kimliği kaynaşmış olsa da, etnik kimlik söz konusu olduğunda Çerkesler, Türk kimliğini sahiplenmekten çekinmekte, kendi kimliklerini üstüne bastırarak söylemektedir. Bu, bir tür yok olma korkusu olarak da değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik (1970-1993)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). *Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul*. Göç Araştırmaları Dergisi, (bs.1(2)).
- Akıncı, M. A. (2014). *Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dini Kimlik Algıları*. Bilig, (Sayı 20).
- Alkan, M. (2005). *Türkiye’nin Temelleri Ya Da Göç*. Orta Karadeniz Kültürü Yayınları. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Alund, A. (1996). *Ethnicity, Identity and Belonging*. Routledge 2, Park Square Milton Park, Abingdon.
- Arslan, D.A. (2012). *Sosyoloji ve Yöntem Yazıları*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Aslan, C. (2005). *Doğu Akdeniz’deki Çerkesler*. Adana: Serdar Yayınevi
- Aslan C. (2006). *Bir Soykırımın Adı: 1864 Büyük Çerkes Sürgünü*. Ankara: Asam Yayınları
- Aslan, C. (1992). *Sosyo Kültürel Değişim ve Kuzey Kafkasyalılar*. Adana.
- Aslan, C., Berzeg, S. ve Karaerkek, N. (2005). *Biz Çerkesler*. Ankara: Kafkas Dernekleri Federasyonu
- Aydın, S. (1999). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*. Ankara: Öteki Yayınları
- Avcı Akçalı, A. ve Aslan, E. (2012). *Tarih Öğretiminin İyileştirilmesi Yolunda Alternatif Bir Yöntem: Sözlü Tarih*. Kastamonu Eğitim Dergisi 669 – 688. Mayıs 2012. Cilt 20. No:2
- Baddaley, J. F. (1989). *Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Seyh Samil, (Çev. Sedat Özden)*. İstanbul: Kayıhan Yayınları

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 240/70, H-24-03-1279
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. G.MMS 26/1123, 22 Ocak 1863
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. MKT. MHM. 270/84
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. MHM, 760/71, 13/L/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. MHM, 477/67, 3/Z/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. NZD, 356/39, 15/Z/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. UM, 464/71, 20/N/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. UM, 456/38, 25/B/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. MHM, 760/71, 13/L/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; AMKT. UM, 481/98, 29/Za/1277
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi; A.MKT. MHM, 345/47, 20/C/1282
- Başer, A. E (2002). *Ele Geçirilemeyen Toprak: Kuzey Kafkasya*, Ankara: Fecr Yayınları
- Bayart, J.F. (1999). *Kimlik Yanılsaması*, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Berzeg, N. (1996). *Çerkes Sürgünü: Gerçek, Tarihi ve Politik Nedenleri*.
- Bice, H. (1993). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Biletska, Y., Şahin, C., Şükür, İ. (2014). *Kolektif Hafıza ve Milli Kimlik Bağlamında Türkiye'de Resmi Tarih Yazıcılığı*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 3(1).
- Bilgin, N. (1999) *Kollektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmalar Merkezi. (2006). *Sözlü Tarih Araştırmaları için Pratik El Kılavuzu*. İstanbul.

- Bokser, J. L. (2003). *Küreselleşme ve Kollektif Kimlikler*, (Çev: İhsan Çapcıoğlu), Ankara: İslami Araştırmalar
- Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul – Mültecilik*. Ankara: SGDD Yayınları
- Castles, S. (2003). *Towards A Sociology of Forced Migration and Social Transformation*. *Sociology*, Volume: 37
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık*. Çev. Ferma Lekesizalın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, *Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumlar, Yeni Kimlikler*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 5(8), 2613-2623
- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri: Yanı Başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Derrida, J. (1992). *The Other Heading: Reflections on Today's Europe*. Çev. P.Brault ve M. B. Naas. Bloomington: Indiana University Press.
- Ekici S., Tuncel, G. (2015). *Göç ve İnsan, Birey ve Toplum*, 5(9), Bahar
- Ekşi A. (2002). *Sığınmacı ve Göçmelerde Psikopatoloji*. Türk Psikiyatri Dergisi. Cilt 13. Sayı 3.
- Erder, N., Sönmez, A., Çilingiroğlu A., Karaosmanoğlu, A. (2003). *Planlı Kalkınma Serüveni: 1960'larda Türkiye'de Planlama Deneyimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?* Atilla Kitabevi
- Henze, P. B. (1985). *Kafkaslarda Ateş ve Kılıç 19. Yüzyılda Kuzey Kafkasya Dağ Köylülerinin Direnişi*. (Çev. Akın Kösetorunu), Ankara: ODTÜ.
- İçduygu, A., Ünalın, T. (1997). *Türkiye'de İçgöç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri, Türkiye'de İçgöç*. Tarih Vakfı Yayınları
- Kafkas Derneği (2001). *Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864*. Ankara

- Karakaş, M. (2013). *Türkiye'nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi*. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(2)
- Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı Yayınları
- Karpat, K. H. *21 Mayıs Sürgünü. Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864 Tebligler, Belgeler, Makaleler*. Ankara: Kafkas Derneği Yayınları.
- Kasumov, A., Kasumov, H. (1995), *Çerkes Soykırımı Çerkeslerin XIX. Yüzyıl Savaşı Tarihi*, Ankara: KAFDER Yayınları.
- Kaya, A. (2011). *Türkiye'de Çerkesler - Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Kılınç Ocaklı, A. (2002). *19. Yüzyılda İdil-Ural Bölgesinden Anadolu'ya Göçler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.896-906.
- Kongar, E. (1992). *21. Yüzyılda Dünya, Türkiye ve Kamuoyu*. Simavi Yayınları, Deneme İnceleme Dizisi 5.
- Konukçu, E. (1984). *Düzce Tarihi (İlk Devirlerden Cumhuriyete)*. Türkiye İmar Turizm ve Sanayi Mecmuası. 8: 12-23.
- Lynch, K. (2010), *Kent İmgesi*, Çev: İrem Başaran. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Locke, D.C. (1998). *Increasing Multicultural Understanding*. California: Sage Publications
- Megill, A. (1998), *History, Memory, Identity, History of the Human Sciences*, Vol. 11, 37-62.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. Çantay Kitabevi
- McCarthy, J. (1998). *Ölüm ve Sürgün*. İnkılâp Kitabevi. s. 19.
- Namıtok, A. (2009). *Çerkeslerin Kökeni*. Ankara: KAFDAV Yayınları.

- Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*. Representations, No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. P. 7-24.
- Özdil, M. (2017). *Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme*. SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017/3, S.28, 383-400
- Özkalp, E. (1993). *Sosyolojiye Giriş*. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Özkiraz, A., Çetin, M. (2015), *1864 Çerkes Sürgünü Sonrası Anadolu'da Çerkes İskânı ve Osmanlı Devleti'nin Göçmenlere Karşı Politik Tutumu*, Bursa: Tesam Akademi Dergisi.
- Özlü, Z. (2012). *19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler*. Bilig, Bahar 2012/ Sayı 61, s.201-222.
- Öztürk, Y. (2007). *Tarih ve Kimlik*. Akademik İncelemeler Dergisi, 2(1).
- Özyakışır, D. (2017). *Göç Olgusuna Etnik Kimlik Açısından Bir Yaklaşım: Kars Örneği*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(52)
- Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Pinson, M. (2001). *Kırım Savası'ndan Sonra Osmanlılar Tarafından Çerkeslerin Rumeli'ne İskânı*. Çerkeslerin Sürgünü 21 Mayıs 1864 Tebligler, Belgeler, Makaleler. Ankara: Kafkas Derneği Yayınları
- Redfield, R., Linton, R. ve Herskovits, M. (1936). *Memorandum on the Study of Acculturation*. American Anthropologist. 38: 149-152.
- Rose, P. (1993). *Exile, Ethnicity and the Politics of Rescue*. Sociological Forum, Vol.8, No:1, p.5-24
- Saydam, A. (1997), *Kırım ve Kafkas Göçleri: 1856-1876*, 16. Dizi, Sayı. 75, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Smith, A. D. (2009). *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Solak, S. G. (2014). *Mekan- Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekandaki Tezahürleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
- Şerif, A. (1999). *Anadolu'da Tanin*. Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Tavkul, U. (2007). *Kafkasya Gerçeği*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Thiebaut, C. (1997). *The Logic of Autonomy and the Logic of Authenticity*. Philosophy and Social Criticism. 23 (3)
- Tok, N. (2003) . *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. Ayrıntı Yayınları.
- Uslu, A. (2016). *Hafıza ve Geçmişin Talebi Olarak Tarih Arasındaki Ayrım*. Vira-Verita E- Dergi, S.3, 42-65
- Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Zanden, V. W. J. (1996). *Sociology*. New York : Mc Graw Hill.Inc.
- Yel, S., Gündüz, A. (2008). *19. Yüzyılda Çarlık Rusyası'nın Çerkesleri Sürgün Etmesi ve Uzunyayla'ya Yerleştirilmeleri (1860-1865)* , Turkish Studies Dergisi Vol.3-4,
- Yürükel, S. M. (2004). *Batı Tarihinde İnsanlık Suçları*. İstanbul: Avcıol Basım.

EKLER

EK-1

MÜLAKAT KAPSAMINDA KATILIMCILARA SORULAN TEMATİK SORULAR

1. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
2. Yaşadığınız yerin kültürünü kendi kültürünüz olarak değerlendiriyor musunuz?
3. Kendi kültürünüzü korumak için öze bir çaba sarf ediyormuşsunuz?
4. Çerkes ve Türk kökenli bireyle arasındaki evliliklere nasıl bakıyorsunuz
5. Çerkeslerin Türkiye'ye hangi sebeple geldiğini düşünüyorsunuz?
6. Diasporadaki Çerkes kimliği yok olur mu? Siz Kafkasya'ya dönmek ister misiniz?

EK - 2

GÖRÜŞME BİLGİ KARTI

Proje Adı : Yüksek Lisans Tezi – Şapsığların ve Kabardeylerin Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı.....

Görüşülen Kişinin Adı – Soyadı :

Cinsiyeti :

Doğum tarihi ve yeri :

Medeni durumu :

Mesleği :

Adresi :

Görüşmeyi yapan :

Görüşme tarihi :

Fiziki koşullar (ses kaseti veya video kaseti) :

Kullanım durumu (araştırmaya açık /araştırmaya kapalı) :

EK – 3

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın ile tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan ‘Sözlü Tarih’ görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin’in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımını yazılı iznime bağlıdır.

() tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih :

Adı – Soyadı

Araştırmacının Adı - Soyadı

İmza

İmza

.....

.....

EK - 4

GÖRÜŞME YAPILAN KATILIMCILAR

Sr	Görüşme Yapılan Kişi	Cinsiyeti	Yaşı	Şehir	Ait Olduğu Çerkes Boyu	Mesleği
1	Turan Doğan	Erkek	53	Kayseri	Kabardey	Öğretmen
2	Neslihan Kaplan	Kadın	30	Kayseri	Kabardey	Öğretmen
3	Selda Varol Polat	Kadın	37	Kayseri	Kabardey	TV Spikeri
4	Hakan Polat	Erkek	32	Kayseri	Kabardey	Çevre Mühendisi
5	Hakan Canbek	Erkek	28	Kayseri	Kabardey	Muhasebeci
6	İbrahim Ak	Erkek	76	Düzce	Şapsığ	Emekli Diyanet Görevlisi
7	Enes Öz	Erkek	35	Düzce	Şapsığ	Öğretmen
8	Sıpsa Ak	Kadın	29	Düzce	Şapsığ	Öğretmen
9	Yahya Kazokoğlu	Erkek	42	Düzce	Şapsığ	Özel Sektör
10	Sevil Duman	Kadın	64	Düzce	Şapsığ	Ev Hanımı

EK - 5

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Düzce ilinde/ilinin Beğledi ilçesi/köyünde Sayın Enes..... ile 15.11.2023 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 15.11.2023 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(✓) 15.11.2023 tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 15.11.2023

Adı - Soyadı

imza

Enes.....

Araştırmacının adı - soyadı

Özge Şahin.....

EK - 6

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Düzce ilinde/ilinin Beyköy ilçesi/köyünde Sayın Sevil Duman ile 15.11.2023 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 15.11.2023 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(X) tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 15.11.2023

Adı - Soyadı

imza

Sevil Duman

Araştırmacının adı - soyadı

Özge Şahin

EK - 7

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Düzce ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Yahya Necati Karabıçak ile 15.11.2013 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 15.11.2023 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(✓) 15.11.2023 tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 15.11.2013

Adı - Soyadı

inza

Yahya Necati Karabıçak

Araştırmacının adı - soyadı

Özge Şahin

EK - 8

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme 16.11.2023. ilinde/ilinin Çarşamba ilçesi/köyünde Sayın İbrahim AK ile 16.11.2023... tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 16.11.2023 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(✓) 16.11.2023 tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 16.11.2023

Adı - Soyadı

İmza

İbrahim AK

Araştırmacının adı - soyadı

Özge ŞAHİN

EK – 9

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Düzce ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Sipse Ak ile 16.11.2013 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 16.11.2013 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(X) tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 16.11.2013

Adı – Soyadı

Araştırmacının Adı - Soyadı

İmza

Sipse Ak

İmza

Özge Şahin

EK – 10

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Kayseri ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Turan Döğen ile 27.08.2013 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 27.08.2013 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(X) 27.08.2013 tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 27.08.2013

Adı – Soyadı

Turan Döğen
İmza

Araştırmacının Adı - Soyadı

İmza
Özge Şahin

EK – 11

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Kağıseri ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Hakan Polat ile 29.07.2023 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 29.7.2023 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(X) tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer husular:

Tarih : 29/07/2023

Adı – Soyadı

imza

Hakan POLAT
Polat.

Araştırmacının adı - soyadı

Özge Şahin
Şahin

EK – 12

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Kayseri ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Neslihan Kaplan ile 31.07.2013 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 31.07.2013 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(X) tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 31.07.2013

Adı – Soyadı

imza

Neslihan Kaplan

N Kaplan

Araştırmacının adı - soyadı

Özge Şahin

Özge Şahin

EK – 13

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Kayseri ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Hakan Çarbel ile 25.08.2013 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 25.08.2013 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

() 25.08.2013 tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 25.08.2013

Adı – Soyadı

Araştırmacının Adı - Soyadı

İmza

Hakan Çarbel
Hakan Çarbel

İmza

Özge Şahin
Özge Şahin

EK – 14

SÖZLÜ TARİH SÖZLEŞMESİ

Bu sözleşme Kayseri ilinde/ilinin ilçesi/köyünde Sayın Verilid Selda ile 24.08.2013 tarihinde gerçekleştirilen ve ses/video kaydı alınan 'Sözlü Tarih' görüşmesinin HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Özge Şahin'in tez çalışmasında kullanımına ilişkindir.

Bu görüşmenin video/ses kaydının ve bant çözümü metninin kullanım ve kullandırma hakkı 24.08.2013 tarihine kadar bende saklı kalıp, bu zamana kadar bu materyallerin kullanımı yazılı iznime bağlıdır.

(X) tarihinden sonra ilgili makamlarda araştırmacı kullanımına açılabilir.

Eğer varsa belirtmek istediğiniz diğer hususlar:

Tarih : 24.08.2013
Adı – Soyadı Selda Polat
imza

Araştırmacının adı - soyadı

Özge Şahin

EK - 15

GÖRÜŞMELERDE ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR

İ.Ak (Şapsığ - Düzce). Fotoğraf, Yazar tarafından 16.11.2013 tarihinde çekilmiştir.

N. Kaplan (Kabardey - Kayseri). Fotoğraf, Yazar tarafından 31.07.2013 tarihinde çekilmiştir.

EK - 16

GÖRÜŞMELERDE ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR

S.Ak (Şapsığ - Düzce). Fotoğraf, Yazar tarafından 16.11.2013 tarihinde çekilmiştir.

H. Polat (Kabardey - Kayseri). Fotoğraf, Yazar tarafından 29.07.2013 tarihinde çekilmiştir.

EK - 17

GÖRÜŞMELERDE ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR

E. Öz (Şapsığ - Düzce). Fotoğraf, Yazar tarafından 15.11.2013 tarihinde çekilmiştir.

H. Canbek (Kabardey - Kayseri). Fotoğraf, Yazar tarafından 25.08.2013 tarihinde çekilmiştir.

EK - 18

GÖRÜŞMELERDE ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR

S. Duman (Şapsığ - Düzce). Fotoğraf, Yazar tarafından 15.11.2013 tarihinde çekilmiştir.

T. Doğan (Kabardey - Kayseri). Fotoğraf, Yazar tarafından 27.08.2013 tarihinde çekilmiştir.

EK - 19

GÖRÜŞMELERDE ÇEKİLEN FOTOĞRAFLAR

Y. Kazokoğlu (Şapsığ - Düzce). Fotoğraf, Yazar tarafından 15.11.2013 tarihinde çekilmiştir.

S. Varol Polat (Kabardey - Kayseri). Fotoğraf, Yazar tarafından 24.08.2013 tarihinde çekilmiştir.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih 20/2/2019

Tez Başlığı / Konusu: Bir Sözlü Tarih Çalışması: Çerkes (Adige) Boylarından Şapsığların ve Kabardeylerin Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...84... sayfalık kısmına ilişkin, 20/02/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.2.2019
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Özge ŞAHİN
Öğrenci No: N11128378
Anabilim Dalı: Türkiyat Anabilim Dalı
Programı: Türkiyat Araştırmaları
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR

Dr. Öğr. Görevlisi Nagehan ÜSTÜNDAĞ
ÖZDEMİR

HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
TO THE DEPARTMENT OF TURKOLOGY

Date: 20/2/2019

Thesis Title / Topic: An Oral History Study: The Perception of Migration and Identity by Circassian (Adygea) Clans - Shapsugs and Kabardins

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 20/02/2019 for the total of 84 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5%.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Turkish Studies Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

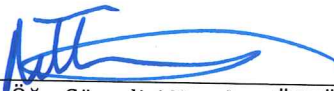
I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Özge ŞAHİN
Student No: N11128378
Department: Turkish Studies
Program: Turkology
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

20.2.2019
Date and Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Dr. Öğr. Görevlisi Nagehan ÜSTÜNDAĞ
ÖZDEMİR

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih 20.2.2019

Tez Başlığı / Konusu: Bir Sözlü Tarih Çalışması: Çerkes (Adige) Boylarından Şapsığların ve Kabardeylerin Günümüzdeki Göç ve Kimlik Algısı

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.2.2019
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Özge ŞAHİN
Öğrenci No: N11128378
Anabilim Dalı: Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Programı: Türkiyat Araştırmaları
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Dr. Öğr. Görevlisi Nagehan ÜSTÜNDAĞ
ÖZDEMİR

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKOLOGY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 20/2/2019

Thesis Title / Topic: An Oral History Study: The Perception of Migration and Identity by Circassian (Adygea) Clans - Shapsugs and Kabardins

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

20.2.2019
Date and Signature

Name Surname: Özge ŞAHİN

Student No: N11128378

Department: Turkish Studies

Program: Turkology

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Dr. Öğr. Görevlisi Nagehan ÜSTÜNDAĞ
ÖZDEMİR

EK - 24

TURNİTİN BENZERLİK İNDEKSİ

BİR SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI: ÇERKES (ADİGE)
BOYLARINDAN ŞAPSIĞLARIN VE KABARDEYLERİN
GÜNÜMÜZDEKİ GÖÇ VE KİMLİK ALGISI

ORJİNALLİK RAPORU

%5 BENZERLİK ENDEKSİ	%4 İNTERNET KAYNAKLARI	%3 YAYINLAR	%1 ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
--------------------------------	-------------------------------------	-----------------------	-------------------------------

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	cerkesarastirmalari.org İnternet Kaynağı	%2
2	ALTIN, Hakan. "XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NE YAPILAN ÇERKES GÖÇLERİ (ÇERKES SÜRGÜNÜ)", Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2017. Yayın	%1
3	bilig.yesevi.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
4	www.cerkes.net İnternet Kaynağı	<%1
5	SAĞIR, Adem. "Sürgün sosyolojisi bağlamında Van-Ulupamir Kırgız Türkleri ile Oş-Karadenizli Türkler üzerine uygulamalı ve kıyaslamalı bir çözümleme", TUBİTAK, 2011. Yayın	<%1

6	Submitted to Sakarya University Öğrenci Ödevi	<%1
7	www.itobiad.com İnternet Kaynağı	<%1
8	www.turuz.info İnternet Kaynağı	<%1
9	ÖZLÜ, Zeynel. "19. Yüzyılda Düzce Kazasına Göçler", Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2012. Yayın	<%1
10	AKÇALI AVCI, Aslı and ASLAN, Erdal. "Tarih öğretiminin iyileştirilmesi yolunda alternatif bir yöntem: Sözlü tarih", Kastamonu Üniversitesi, 2012. Yayın	<%1
11	sipser-adiges.blogspot.com İnternet Kaynağı	<%1
12	halitedipozcan.blogspot.com İnternet Kaynağı	<%1
13	ŞAHİN, Cemile. "Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu'da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya - Maksudiye Köyü Örneği", Karabük Üniversitesi, 2016. Yayın	<%1
14	YAZICI, Fatih and MERT, Gökhan. "SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİNİN 4. SINIF DÜZEYİNDE	<%1